

VĚDECKÝ ČASOPIS

ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

✓

5

ROČNÍK 16 (XLIII)
PRAHA,
KVĚTEN 1970
CENA 10 Kčs

ČESKOSLOVENSKÁ AKADEMIE ZEMĚDĚLSKÁ

ÚSTAV VĚDECKOTECHNICKÝCH INFORMACÍ

ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

Ridí redakční rada

Prof. ing. Karel Svoboda, CSc. (předseda), dr. Emil Borák,
doc. ing. Imrich Fogaš, CSc., prof. dr. ing. Alois Grolig, CSc.,
doc. ing. Jaromír Havlíček, CSc., dr. ing. Alois Hrubeš,
prof. ing. Felix Hutník, DrSc., doc. ing. Dimitrij Choma, CSc.,
doc. dr. Jaroslav Kočí, CSc., prof. ing. Josef Krilek, CSc.,
prof. ing. Jaroslav Pič, CSc., doc. ing. Ladislav Sobotka,
CSc., Otto Soukup, CSc., prof. ing. Mikuláš Šebesta, CSc., doc.
ing. Ondřej Tatárka, CSc., Miroslav Zich

Vedoucí redaktorka ing. Hedvika Malíková

© Ústav vědeckotechnických informací, Praha 1969

Vědecký časopis ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA uveřejňuje studie, rozborů a vědecká pojednání o vyřešených úkolech výzkumu v oboru ekonomiky zemědělství a potravinářského průmyslu. Vydává Československá akademie zemědělská — Ústav vědeckotechnických informací. Vychází měsíčně. Redakce: Praha 2, Slezská 7, telefon 257541, 254451. Celoroční předplatné Kčs 120,—

Научный журнал ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA публикует обзоры, анализы и научные статьи о разрешенных заданиях по научному исследованию в области экономики сельского хозяйства. Издаёт Чехословацкая сельскохозяйственная академия — Институт научно-технической информации. Выход в свет ежемесячно. Редакция Прага 2, Слезска 7

The scientific journal ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA published studies, analyses and scientific treatises about the solved research tasks in the line of the agricultural economics. Published by the Czechoslovak Academy of Agriculture — the Institute of Scientific and Technical Information. Issued monthly. Editorial office Prague 2, Slezská 7

Die wissenschaftliche Zeitschrift ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA veröffentlicht Studien, Analysen und wissenschaftliche Abhandlungen über die gelösten Forschungsaufgaben auf dem Gebiete der Ökonomik. Herausgegeben von der Tschechoslowakischen landwirtschaftlichen Akademie — Institut für wissenschaftlich-technische Informationen. Erscheint monatlich. Redaktion Prag 2, Slezská 7

Le journal scientifique ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA publie les études, analyses et traités scientifiques concernant les tâches de recherches résous dans le domaine d'économie agricole. Publié par L'Académie agricole tchécoslovaque — l'Institut des renseignements scientifiques et techniques. Paraît une fois par mois. Rédaction Prague 2, Slezská 7

Zemědělská ekonomika

5

Píč J.:

Ленин о развитии капитализма в сельском хозяйстве и современное развитие сельского хозяйства в капиталистических странах

Lenin on the Development of Capitalism in Agriculture and the Contemporary Development of Agriculture in Capitalist Countries

Lenin über die Entwicklung des Kapitalismus in der Landwirtschaft und die gegenwärtige Entwicklung der Landwirtschaft in kapitalistischen Ländern

Svoboda K.:

Учение Ленина о социалистической перестройке сельского хозяйства

Lenin's Teaching on the Socialist Rebuilding of Agriculture

Lenins Lehre über den sozialistischen Umbau der Landwirtschaft

Klusáková Z.:

Кооперативный план Ленина и применение его принципа при социалистическом преобразовании села в Чехословакии

Lenin's Cooperative Plan and the Application of its Principles in the Socialist Change of the Village in Czechoslovakia

Lenins genossenschaftlicher Plan und die Geltendmachung seiner Prinzipie bei der sozialistischen Umwandlung des Dorfes in der Tschechoslowakei

Jelínek A.:

20 лет единых сельхозкооперативов в Чехословацкой социалистической республике

20 Years of Cooperative Farms in the Czechoslovak Socialist Republic

20 Jahre der LPG in der Tschechoslowakischen sozialistischen Republik

Grolig A.:

Развитие чехословацкого сельского хозяйства в 1950—68 гг.

Development of the Czechoslovak Agriculture in the Years 1950—1968

Die Entwicklung der tschechoslowakischen Landwirtschaft in den Jahren 1950—1968

Редакционная коллегия — **Editorial board** — **Redaktionsrat**

Председатель — **Chairman** — **Vorsitzender**

Prof. ing. Karel Svoboda, Csc.

Dr. E. Borák, doc. ing. Jozef Fogaš, CSc., prof. dr. Alois Grolig, CSc., doc. ing. Jaromír Havlíček, CSc., dr. ing. Alois Hruběš, prof. ing. Felix Hutník, DrSc., doc. ing. Dimitrij Choma, CSc., prof. ing. Josef Krilek, CSc., doc. dr. Jaroslav Kočí, CSc., prof. ing. Jaroslav Píč, CSc., doc. ing. Ladislav Sobotka, CSc., Otto Soukup, CSc., prof. ing. M. Šebesta, CSc., doc. ing. O. Tatarko, CSc., Miroslav Zich

Главный редактор — **Editor-in-chief** — **Hauptredakteur**

ing. Hedvika Malíková

SYNOPSIS

Профильный номер, посвященный 100-летию со дня рождения В. И. Ленина

Проф. И. Пич в введении своей статьи «Ленин о развитии капитализма в сельском хозяйстве и современное развитие сельского хозяйства в капиталистических странах» дает краткий перечень работ В. И. Ленина о развитии капитализма в сельском хозяйстве, обращает внимание на ленинский методологический подход к изучению этих вопросов и возможность применения к современной стадии развития капитализма в сельском хозяйстве.

Автор обращает внимание на существенные изменения в экономической структуре капиталистически развитых стран, происшедшие за последние 20—30 лет. Современный период автор характеризует как период развития машин, когда по уровню производительных сил сельское хозяйство приближается к промышленности, меняется органическая структура капитала, важным фактором развития становится использование науки и техники, проявляющееся в повышенном уровне механизации, электрификации, химизации и во внедрении элементов автоматизации. Все большее количество сельскохозяйственных продуктов становится товаром, усиливается конкурентный бой, вызывающий необходимость рационализации производства, ускоряется классовая дифференциация производителей.

Перемены в социально-экономических отношениях часто искажаются в духе буржуазной и ревизионистской идеологии (теория семейных ферм, декапитализации сельского хозяйства и т. п.). Автор подробно занимается этими теориями и анализирует их. На примере США автор показывает, как на определенной ступени развития после временного понижения наемных сил их доля опять начинает возрастать. Автор разбивает миф о семейных фермах, процветание которых — временное явление. На примере плана Мансголта показывает, что и сельскому хозяйству западноевропейских стран не избежать этого процесса.

Далее автор занимается ролью монополий в развитии сельского хозяйства. Показывает, в чем проявляется влияние монополий (ножницы цен), какие имеются формы проникновения монопольного капитала в сельское хозяйство (вертикальная интеграция), каковы их последствия для производителя, и раскрывает классовую сущность регулирующих вмешательств государства в управление сельским хозяйством.

Наконец проф. Пич приходит к заключению, что основные марксистско-ленинские положения о развитии капитализма в сельском хозяйстве применимы для любой капиталистической страны, не взирая на ее современную фазу развития.

Проф. К. Свобода назвал свою статью «Ленинское учение о социалистической перестройке сельского хозяйства». Автор видит в ленинской аграрной теории и в его учении о социалистической перестройке сельского хозяйства составную часть большого ленинского теоретического наследства в вопросах стратегии и тактики марксистской партии на отдельных этапах борьбы за социалистическую революцию и при созидании социалистического строя. Автор показывает, что В. И. Ленин всегда боролся за «комплексный и системный, однако всегда марксистски принципиальный и последовательный подход». Маркс и Энгельс в своих работах главным образом исходили из английского сельского хозяйства, в котором капитализм достиг своей классической формы. Заслуга Ленина в том, что он развил учение классиков применительно к условиям континентального европейского сельского хозяйства, что имело исключительное значение в борьбе против ревизионистских теорий в аграрном вопросе, которые еще и сегодня очень распространены.

В следующей части своей статьи проф. Свобода сосредотачивает свое внимание прежде всего на периоде непосредственно после Великой Октябрьской социалистической революции.

Ленин сознавал, какой сложной задачей является применение марксистской теории аграрного вопроса в специфических условиях России.

Предупреждал о том, чтобы не опережали развитие в создании крестьянских масс. Автор указывает на необходимость различного подхода к национализации земли в тогдашней России и в других европейских странах после захвата власти рабочим классом.

Проф. Свобода далее уделяет внимание ленинскому подходу к крестьянству в период НЭПа и указывает на то, что основные принципы этой политики полностью себя оправдали и развивались в СССР и в других социалистических странах в зависимости от конкретных условий.

Следующую часть своей статьи автор посвящает проблематике форм и методов перехода от сельскохозяйственного мелкого производства к социалистическому крупному производству, разработанных В. И. Лениным. В электрификации и индустриализации В. И. Ленин видел основу для перехода к коллективному, машинному крупному производству в сельском хозяйстве. «Ленинский кооперативный план был, есть и будет неделительной и исключительно важной составной частью марксистско-ленинской теории социалистического строительства вообще» — пишет автор.

Победа колхозного строя в СССР и в других социалистических странах, включая промышленно развитую Чехословакию, подтвердила международное значение ленинского учения, которое становится все более значительной составной частью движущих сил мирового революционного прогресса.

Доц. Клусакова - Свободова в своей статье «Ленинский кооперативный план и применение его принципов при социалистической перестройке деревни в Чехословакии» показывает, что мысли ленинского кооперативного плана являются источником поучения и сегодня. Ленинский план социалистической перестройки сельского хозяйства находился в соответствии с основными требованиями современного развития сельскохозяйственного производства. Крупное производство в сочетании с современной техникой в условиях СССР было выходом из отсталости русского сельского хозяйства и условием для развития всей советской экономики. В истории не было ни одного примера, как осуществить перестройку сельского хозяйства и при помощи каких методов и форм. Эту большую задачу взял на себя В. И. Ленин.

Следующую часть своей статьи автор посвящает вопросу, каким образом Коммунистическая партия Чехословакии осуществляла ленинский кооперативный план в специфических условиях ЧССР, и как при этом использовала советский опыт в деле строительства социализма в сельском хозяйстве. Эти особенности автор видит в том, что дело касалось страны с развитой экономикой, с богатыми традициями сельскохозяйственного кооперативного движения и с высоким уровнем развития капитализма в сельском хозяйстве.

КПЧС сразу после освобождения нашей родины смогла осуществить ряд мероприятий в пользу трудящегося крестьянства (земельная реформа, установление более выгодных цен для мелких производителей, значительное снижение арендной платы за землю и сельскохозяйственных налогов, введение социального страхования земледельцев, предоставление выгодных кредитов и т. д.).

Последовательное удовлетворение требований крестьянства вело к укреплению рабоче-крестьянского союза, так что при попытке буржуазии осуществить контрреволюционный переворот в 1948 году рабочий класс мог опереться на поддержку трудящихся крестьян.

Партия добивалась последовательной демократизации и основания следующих сельскохозяйственных кооперативов, а также устранения влияния сельской буржуазии в кооперативах.

Осуществление социалистической перестройки деревни стало объективной необходимостью для решения спора между развитием национализированной промышленности и отсталым сельскохозяйственным мелким производством.

Программа партии исходила из ленинских принципов постепенной коллективизации в процессе поисков самых приемлемых и прогрессивных форм производительных кооперативов для трудящегося крестьянства, однако при условии бескомпромиссной борьбы с сельскими капиталистами. Эти принципы на практике не всегда соблюдались. В процессе коллективизации проявились левачьи тенденции, которые имели вредные последствия. Однако они не помешали успешному окончанию социалистической перестройки деревни.

Двадцатилетняя история строительства ЕСХК является историей концентрации сельскохозяйственного производства, проникновения в сельское хозяйство крупнопроизводствен-

ной механизации, крупнопроизводственных технологий и крупнопроизводственных форм организации производства и труда. Проверялись и искались формы реализации производства и труда. Проверялись и искались формы реализации производственного союза между промышленностью и сельским хозяйством, реализации рыночных связей, формы направления кооперативного производства центральным планом при уважении экономической самостоятельности каждого кооперативного предприятия.

Кооперативное сельское хозяйство в критический период общественного кипения в 1968—69 гг. оказалось надежным тылом социалистического государства, Коммунистической партии Чехословакии.

В процессе существовавшего до сих пор развития кооперативного сельского хозяйства создавались условия для завершения индустриализации сельского хозяйства на основе научно-технической революции. Предпосылкой этого является то, что индустриализация сельского хозяйства стала составной частью промышленного плана.

Инж. А. Елинек в своей статье «20-летие единых сельскохозяйственных кооперативов в ЧССР» указывает на то, что социалистическая перестройка сельского хозяйства по своему значению стоит сразу после взятия власти рабочим классом. Автор указывает на роль рабочего класса и сотен тысяч кооперативных крестьян, которые сами стали пропагандистами социализма в деревне. Причины успехов социалистической перестройки де-юре автор видит в том, что КПЧС в своей аграрной программе исходила из ленинского кооперативного плана, и что она могла опереться почти на столетнюю традицию сельскохозяйственной кооперации.

Автор различает два этапа развития производственных кооперативов в ЧССР: период 1949—59 гг., когда произошел переход от индивидуального сельскохозяйственного мелкого производства к социалистическому сельскохозяйственному крупному производству, в период после 1960 года, когда происходит ряд качественных изменений внутри самой сельскохозяйственной производственной кооперации (передача механизированных средств из МТС кооперативам, объединение кооперативов в более крупные, увеличение доли овеществленного труда в сельскохозяйственной продукции и т. п.).

Автор приводит конкретные данные о развитии ЕСХК и о том, что в период социалистической перестройки постоянно повышалось сельскохозяйственное производство при одновременном, необыкновенно быстром росте производительности живого труда.

Автор при этом характеризует главные черты развития системы экономических отношений между государством и сельскохозяйственными кооперативами и обращает внимание на активное участие государства в финансировании социалистической перестройки сельского хозяйства и приводит данные о том, как особенно после 1960 года возросли поставки промышленных удобрений и основных средств производства и какие в этот период были погектарные урожаи, продуктивность сельскохозяйственных животных, производство с единицы площади и материальный уровень кооперированных крестьян.

Проф. А. Гролиг в статье «Развитие чехословацкого сельского хозяйства в 1950—68 годах» приводит данные о том, как развивалась социально-экономическая структура нашего сельского хозяйства (количество и занимаемая площадь ЕСХК, государственных хозяйств, заводов, крестьян-единоличников, количество МТС, валовая сельскохозяйственная и рыночная продукция социалистических сельскохозяйственных предприятий).

Далее в статье прослежено развитие земельного фонда по культурам, развитие площадей, засеянных главными культурами, погектарные урожаи и развитие объема уборки главных культур.

В животноводстве уделено внимание росту поголовья сельскохозяйственных животных и их продуктивности. Разделы, касающиеся растениеводства и животноводства дополнены данными о развитии рабочих сил, данными об основных средствах производства и о потреблении промышленных удобрений. При помощи денежных показателей прослежено развитие валовой и рыночной продукции и валового дохода. Последняя часть статьи посвящена сравнению достигнутого уровня сельскохозяйственного производства в 1968 г. со средним уровнем 1934—38 лет, и в заключение дано международное сравнение уровня сельского хозяйства ЧССР с сельским хозяйством избранных социалистических и капиталистических государств.

In the introduction to his article "Lenin on the Development of Capitalism in Agriculture and the Present Development of Agriculture in Capitalist Countries" professor J. Pič gives a short specification of Lenin's works on the development of capitalism in agriculture, minds Lenin's methodological attitude to the examination of these problems as well as the possibility of application to the present state of the development of capitalism in agriculture.

The author pays attention to the substantial changes in the economic structure in developed capitalist countries which took place in the last 20—30 years. He characterizes the contemporary period as the period of machine development when agriculture approaches industry in the standard of productive forces, the organic structure of capital changes, the exploitation of science and technics becomes an important factor of the development showing in the increased standard of mechanization, electrification, chemicalization and introduction of automation elements. An increasing quantity of agricultural products becomes goods, competition rises evoking the necessity to rationalize production, the class differentiation of producers speeds up.

Changes in social-economic relations are often misrepresented in the spirit of bourgeois and revisionist ideology (theory of family farms, decapitalization of agriculture etc.). The author concerns himself in detail with these theories and analyses them. On the example of the U. S. A. he demonstrates how in a certain stage of development the share of hired labour begins to increase again after a temporary drop. He breaks up the mythus of family farms the prosperity of which is but a short-term phenomenon. On the example of Mansholt's plan he proves that even the agriculture of West European countries will not be spared this process.

Further he deals with the role of monopolies in the development of agriculture. He demonstrates how the influence of monopolies shows (price scissors), what the forms of penetration of the capital of monopolies into agriculture are (vertical integration) and discloses the class substantiality of regulation interventions of the State into the management of agriculture.

Finally professor Pič comes to the conclusion that the Marx-Lenin propositions on the development of capitalism in agriculture are valid for any capitalist country without regard to her present stage of development.

Prof. K. Svoboda called his articles "Lenin's Teaching on the Socialist Rebuilding of Agriculture". In Lenin's agrarian theory and in his teaching on the socialist rebuilding of agriculture he sees a part of Lenin's great theoretical legation in questions of strategy and tactics of the Marxist party in the various stages of the fight for the socialist revolution and in building up the socialist regime. The author shows that with Lenin it always was "a complex and systematic, but always consequent approach on the principles of marxism". In their works Marx and Engels started above all from the English agriculture in which capitalism achieved its classical form. Lenin's merit was to develop the teaching of classics and to apply it to the conditions of the continental European agriculture, this being of an extraordinary importance in the struggle against revisionist theories on the agrarian question which are very wide-spread even to-day.

The further part of his article prof. Svoboda dedicates above all to the period immediately after the Great October Socialist Revolution.

Lenin was aware how complicated a task it was to apply the Marxist theory of the agrarian problem under the specific conditions of Russia.

He urged not to anticipate development in the consciousness of masses of agricultural workers. The author points out the necessity of a different approach to the nationalization of land in Russia of that time and in other European countries after the working class had seized power.

Prof. Svoboda then gives his attention to Lenin's approach to peasantry during the NEP period and points out that the basic principles of this policy have proved fully successful and were further developed in the USSR and other socialist countries according to their specific conditions.

Another part of his article the author dedicates to the problematics of forms and methods of the change from agricultural small-scale production to socialist

large-scale production as they had been worked out by V. I. Lenin. In electrification and industrialization Lenin saw the base for the change to collective machine large-scale production in agriculture: "Lenin's cooperative plan was, is and remains to be an integral and extraordinary important part of the Marx-Lenin theory of socialist building-up in general" the author writes.

The victory of the kolkhoz regime in the USSR and other socialist countries, the industrially developed Czechoslovakia including, confirmed the international validity of Lenin's teaching becoming a more and more important part of the active powers of the world's revolutionary process.

Doc. Klusáková - Svobodová in her article "Lenin's Cooperative Plan and the Application of its Principles in the Socialist Change of the Village in Czechoslovakia" shows that the thoughts of Lenin's cooperative plan are a source of information even for to-day. Lenin's plan of the socialist rebuilding of agriculture corresponded to the basic demands of modern development of agricultural production. Under the conditions in the USSR large-scale production together with modern technics were the way from the backwardness of Russian agriculture and a condition of the development of Soviet economy in general. There was no example in history how to realize the rebuilding of agriculture and what methods and forms to use. It was V. I. Lenin who took upon himself this great task.

Another part of her article the authoress dedicates to the problem of how the Communist Party of Czechoslovakia proceeded in applying Lenin's cooperative plan under the specific conditions in ČSSR simultaneously using Soviet experience from the building-up of socialism in agriculture. The authoress sees the specialty in the fact that a country with a developed economy, with rich traditions in the agricultural cooperative movement and a high standard of development of capitalism in agriculture was concerned.

The Communist Party of Czechoslovakia was able immediately after the liberation of our country to carry through a number of measures in favour of the working peasantry land reform, price advantages for small-scale producers, substantial reduction of the rent of lease-hold estate and of the agricultural tax, introduction of social insurance for agriculturists, granting of advantageous credits etc.).

The firm forcing of the demands of peasantry led to a strengthening of the labour-peasant union so that when the bourgeoisie attempted a contrarevolutionary reversion in 1948 the labouring class could depend on the support of working peasants.

The Party endeavoured a consistent democratization and forming of new agricultural cooperative farms and to remove the influence of country bourgeoisie in cooperative farms.

To carry out the socialist rebuilding of the village arose as an objective necessity to solve the disproportion between the development of the nationalized industry and the backward small-scale agricultural production.

The Party's programme started from Lenin's principles of successive forming of cooperative farms simultaneously looking for the most suitable and most advanced forms of production cooperatives for the working peasantry through the method of persuading but uncompromisingly fighting the country capitalists. These principles were not always observed in practice. In the process of forming cooperative farms, left-wing tendencies showed causing derogatory consequences. But they did not prevent a successful completion of the socialist rebuilding of the village.

The twenty years' history of building up cooperative farms is the history of the concentration of agricultural production, the penetrating of large-scale production mechanization, large-scale production technologies and large-scale production forms of organization of production and work into agriculture. Forms of realization of the production union of industry and agriculture, of realization of the market union, forms of direction cooperative production through the central plan respecting the economic independence of each cooperative enterprise were checked-up and looked for.

During the critical period of social turmoil in the years 1968—69 cooperative farming proved to be the dependable rear for the socialist state, for the Communist Party of Czechoslovakia.

The hitherto development of cooperative agriculture created conditions for the completion of the industrialization of agriculture on the base of the scientific-technical revolution. This supposed the industrialization of agriculture to become a part of the programme of the industry.

Ing. A. Jelínek in his article "20 Years of Cooperative Farms in Czechoslovakia" points out that with its importance the socialist rebuilding of agriculture ranges immediately after the taking over of power by the working class. The author points out the role of the working class and of the hundred of thousands of cooperative farmers who themselves became propagators of socialism in the village. The reasons of success of the socialist rebuilding of the village the author sees in the fact that the Communist Party of Czechoslovakia started its agrarian programme from Lenin's cooperative plan and that she could depend on the almost hundred years old tradition of agricultural cooperative movement.

The author distinguishes two stages of the development of agricultural production cooperatives in Czechoslovakia: the period 1949—59 when the change from the individual agricultural small-scale production to the socialist agricultural large-scale production took place and the period after the year 1960 when a number of quantitative changes inside the actual agricultural production cooperative movement are taking place (handing over of mechanization means from machine-and-tractor stations (MTS) to cooperative farms, merging of cooperatives into larger units, increasing of the share of past work in agricultural production etc.).

The author gives concrete data on the development of cooperative farms as well as on the fact that even during the period of socialist rebuilding the agricultural production increased systematically, the productivity of live work increasing unusually fast at the same time.

At the same time the author characterized the main features of the development of the system of economic relations between the state and cooperative farms and observes the important share of the state in financing the socialist rebuilding of agriculture and informs how deliveries of industrial fertilizers and basic production means rose especially after the year 1960 and how the per-hectare yields, efficiency of farm animals, production from one unit of area and living standard of cooperative farmers developed during this period.

Prof. A. Grolig in his article "Development of Czechoslovak Agriculture in the Years 1950—1968" gives information on the development of the social economic structure of our agriculture (number and acreage of cooperative farms, number of machine-and-tractor stations, gross agricultural and market production of socialist agricultural enterprises).

In further parts of the article the development of the land base according to cultures, the development of the area under the main crops, per-hectare yields and the development of the harvest volume of main crops is observed.

In animal production attention is given to the development of the live-stock and its efficiency. Articles concerning plant and animal production are completed by information on the development of man power, information on basic means of production and consumption of industrial fertilizers. With the help of financial indices the development of gross and market production and gross income are being followed. The last part of the article is dedicated to comparing the level of agricultural production achieved in 1968 with the average of the years 1934—38. In conclusion, an international comparison of the standard of agriculture in Czechoslovakia with the agriculture of selected socialist and capitalist countries is made.

Zum 100. Geburtstag V. I. Lenins gewidmete monothematische Herausgabe

Professor J. Píř gives in seinem Beitrag „Lenin über die Entwicklung des Kapitalismus in der Landwirtschaft und gegenwärtige Entwicklung der Landwirtschaft in den kapitalistischen Ländern“ eine kurze Übersicht über die Arbeiten von

Lenin über die Entwicklung des Kapitalismus in der Landwirtschaft, berücksichtigt Lenins methodologisches Herantreten zur Überprüfung dieser Fragen und Möglichkeiten der Applikation auf das gegenwärtige Entwicklungsstadium des Kapitalismus in der Landwirtschaft.

Der Autor widmet den wesentlichen Änderungen in der ökonomischen Struktur der kapitalistisch entwickelten Ländern, zu denen es in den letzten 20—30 Jahren kam, Aufmerksamkeit. Er charakterisiert den gegenwärtigen Zeitraum als Zeitraum der Entwicklung von Maschinen, wo sich die Landwirtschaft dem Niveau der Produktionskräften der Industrie annähert, es ändert sich die organische Struktur des Kapitals, die Ausnützung der Wissenschaft und Technik wird zu einem bedeutenden Entwicklungsfaktor, was im erhöhten Niveau der Mechanisierung, Elektrifizierung, Chemisierung und in der Einführung der Automatisierungselemente zum Vorschein kommt. Die stets höhere Menge von landwirtschaftlichen Produkten wird zur Ware, es wächst der Konkurrenzkampf, der die Notwendigkeit der Produktionsrationalisierung hervorruft, es wird die Klassendifferenzierung der Erzeuger beschleunigt.

Die Änderungen in den sozial-ökonomischen Beziehungen werden oft entstellt, und zwar im Sinne der bourgeois und revisionistischen Ideologie (Theorie der Familienfarmen, Dekapitalisation der Landwirtschaft u. ä.). Der Autor befaßt sich ausführlich mit diesen Theorien und analysiert sie. Am Beispiel der USA ist ersichtlich, wie auf einer bestimmten Entwicklungsstufe nach vorübergehenden Herabsetzung der Lohnkräftezahl ihr Anteil wieder aufzuwachsen beginnt. Es wird der Mythos über die Familienfarmen, deren Prosperität eine kurzfristige Erscheinung ist, zerschlagen. Am Beispiel des Plans von Marshall wird gezeigt, daß dieser Prozeß nicht einmal die Landwirtschaft der westeuropäischen Länder verfehlt.

Ferner befaßt er sich mit der Aufgabe der Monopolen in der Entwicklung der Landwirtschaft. Er zeigt, worin sich der Einfluß der Monopolen äußert (Preisschere), welche Formen der Durchdringung des monopolen Kapitals in die Landwirtschaft (vertikale Integration) auftreten, und was für Folgen für den Erzeuger bestehen, und enthüllt das Klassenwesen der Regulationseingriffe des Staates in die Leitung der Landwirtschaft.

Zum Schluß tritt Prof. Pič zur Schlußfolgerung, daß die Marx-Leninischen Lehrsätze über die Entwicklung des Kapitalismus in der Landwirtschaft für jedwedes kapitalistisches Land ohne Rücksicht auf ihre gegenwärtige Entwicklungsphase gültig sind.

Prof. K. Svoboda benannte seinen Beitrag: „Lenins Lehre über den sozialistischen Umbau der Landwirtschaft“. Er sieht in Lenins Agrartheorie und in seiner Lehre über den sozialistischen Umbau der Landwirtschaft einen Bestandteil Lenins großen theoretischen Legats in der Frage der Strategie und Taktik der marxistischen Partei in den einzelnen Etappen des Kampfes für die sozialistische Revolution und beim Aufbau des sozialistischen Systems. Der Autor zeigt, daß es sich bei Lenin stets um ein „komplexes und systematisches, jedoch stets marxistisches, grundsätzliches und folgerichtiges Herantreten“ handelte. Marx und Engels gingen in ihren Arbeiten hauptsächlich aus der englischen Landwirtschaft, in der der Kapitalismus ihre klassischen Formen erreichte, heraus. Lenins Verdienst ist, daß er die Lehre der Klassiker entfaltete und sie auf die Bedingungen der kontinentalen europäischen Landwirtschaft applizierte, was im Kampf gegen die revisionistischen Theorien in der Agrarfrage, die auch heute sehr verbreitet sind, von außergewöhnlichen Bedeutung war.

Im weiteren Teil seines Beitrags richtet sich Professor Svoboda vor allem auf den Zeitraum unmittelbar nach der Großen Sozialistischen Oktoberrevolution. Lenin war sich bewußt, wie kompliziert die Aufgabe ist, die marxistische Theorie der Agrarfrage in den spezifischen Bedingungen Rußlands zu applizieren.

Er stiftete dazu an, daß nicht die Entwicklung im Gewissen der Bauernschaft zuvorgekommen wird. Der Autor weist auf die Notwendigkeit des unterschiedlichen Herantretens zur Bodennationalisierung im damaligen Rußland und in anderen europäischen Ländern nach der Machtergreifung durch die Arbeiterklasse hin.

Professor Svoboda widmet dann Lenins Herantreten zur Bauernschaft im Zeitraum des NEP's Aufmerksamkeit und weist darauf hin, daß sich die Grundprinzipien dieser Politik völlig bewährt haben und diese wurden in den UdSSR und in

den anderen sozialistischen Ländern laut ihrer konkreten Bedingungen weiter entfaltet.

Einen weiteren Teil seines Beitrags widmet der Autor der Problematik der Formen und Methoden des Übergangs von der landwirtschaftlichen Kleinproduktion zur sozialistischen Großproduktion, die von V. I. Lenin bearbeitet wurden. In der Elektrifikation und Industrialisation sah Lenin die Grundlage für den Übergang zur kollektiven, maschinellen Großproduktion in der Landwirtschaft: „Lenins genossenschaftlicher Plan war, ist und wird ein unteilbarer, außergewöhnlich bedeutender Bestandteil der Marx-Leninischen Theorie des sozialistischen Aufbaus überhaupt bleiben“, betont der Autor.

Der Sieg der Kolchosverfassung in den UdSSR und in den anderen sozialistischen Ländern einschließlich der industriell entwickelten Tschechoslowakei bestätigte die internationale Gültigkeit der Lehre Lenins, die stets zu einem bedeutenderen Bestandteil der Treibkräfte des weltlichen Revolutionsprozesses wird.

Doz. Klusáková-Svobodová bestätigt in ihrem Beitrag „Lenins Genossenschaftsplan und Geltendmachung seiner Prinzipien bei der sozialistischen Umwandlung des Dorfes in der Tschechoslowakei“, daß die Gedanken von Lenins Genossenschaftsplan eine Quelle der Belehrung auch für die heutige Zeit sind. Lenins Plan des sozialistischen Umbaus der Landwirtschaft entsprach den grundlegenden Anforderungen der modernen Entwicklung der landwirtschaftlichen Produktion. Die Großproduktion, gemeinsam mit der modernen Technik, waren in den Bedingungen der UdSSR der Weg von der Rückständigkeit der russischen Landwirtschaft und die Bedingung der Entwicklung des ganzen sowjetischen Ökonomie. In der Geschichte existierte kein Muster, wie der Umbau der Landwirtschaft realisiert werden soll und welche Methoden und Formen dabei angewandt werden sollen. Diese große Aufgabe nahm Lenin auf sich.

Einen weiteren Teil des Beitrags widmet die Autorin der Frage, wie die Kommunistische Partei der Tschechoslowakei bei der Applikation von Lenins Genossenschaftsplan in spezifischen Bedingungen der ČSSR vorging und wie sie dabei gleichzeitig die sowjetischen Erfahrungen aus dem Aufbau des Sozialismus in der Landwirtschaft ausnützte. Diese Besonderheiten sieht die Autorin darin, daß es sich um ein Land mit entwickelter Ökonomie, mit reichen Traditionen der landwirtschaftlichen genossenschaftlichen Bewegung und mit hohem Niveau der Entwicklung des Kapitalismus in der Landwirtschaft handelte.

Die Kommunistische Partei der Tschechoslowakei konnte sofort nach der Befreiung unseres Landes eine ganze Reihe von Maßnahmen zu Gunsten der arbeitenden Bauernschaft durchführen (Bodenreform, Begünstigung der Preise für Kleinproduzenten, wesentliche Herabsetzung des Pachtgelds für den Boden und landwirtschaftliche Steuer, Einführung der Sozialversicherung für Bauer, Darbietung von günstigen Krediten u. ä.).

Die gründliche Durchsetzung der Anforderungen der Bauernschaft führte zu einer Festigung der Bündnis der Arbeiter und Bauern, so daß beim Versuch der Bourgeoisie um einem kontrarevolutionären Umsturz im Jahre 1948 sich die Arbeiterklasse auf die Unterstützung der arbeitenden Bauern verlassen konnte.

Die Kommunistische Partei der Tschechoslowakei bestrebte um eine gründliche Demokratisierung und Gründung von weiteren landwirtschaftlichen Genossenschaften und um die Beseitigung des Einflusses der ländlichen Bourgeoisie in den Genossenschaften.

Die Durchführung des sozialistischen Umbaus des Dorfes entstand als eine objektive Notwendigkeit der Lösung des Prozesses zwischen der Entwicklung der nationalisierten Industrie und der zurückbleibenden landwirtschaftlichen Kleinproduktion.

Das Programm der Partei ging aus Lenins Grundsätzen der stufenweisen Vergenossenschaftlichung bei der Suchung der günstigsten und fortschrittlichsten Formen der Produktionsgenossenschaften für die arbeitende Bauernschaft, mittels Methode der Überzeugung heraus, jedoch im kompromißlosen Kampf mit den Dorfkapitalisten. Im Prozeß der Vergenossenschaftlichung traten Linkstendenzen zutage, die schädliche Folger hinterließen. Sie verhinderten jedoch nicht die erfolgreiche Beendigung des sozialistischen Umbaus des Dorfes.

Die zwanzigjährige Historie des Aufbaus der LPG ist die Historie der Konzentration der landwirtschaftlichen Produktion, der Durchdringung der Großproduktionsmechanisierung, Großproduktionstechnologien und Großproduktionsformen der Produktions- und Arbeitsorganisation in die Landwirtschaft. Es wurden Formen der Realisierung des Produktionsbündnisses zwischen der Industrie und der Landwirtschaft, der Realisierung des Marktbandes, Formen der Gleichrichtung der genossenschaftlichen Produktion durch den Zentralplan bei Respektierung der ökonomischen Selbständigkeit jedes genossenschaftlichen Betriebes gesucht und überprüft.

Die genossenschaftliche Landwirtschaft zeigte sich im kritischen Zeitraum der gesellschaftlichen Wallung in den Jahren 1968—1969 als ein verlässliches Hinterland für den sozialistischen Staat, für die Kommunistische Partei der Tschechoslowakei zu sein.

Durch die bisherige Entwicklung der genossenschaftlichen Landwirtschaft wurden Bedingungen für die Beendigung der Industrialisierung der Landwirtschaft auf Grund der wissenschaftlich-technischen Revolution gebildet. Eine Voraussetzung dafür ist, daß die Industrialisierung der Landwirtschaft zum Bestandteil des Industrieprogramms wird.

Ing. A. Jelínek weist in seinem Artikel „20 Jahre der Landwirtschaftlichen Einheitsgenossenschaften in der CSSR“ darauf hin, daß der sozialistische Umbau der Landwirtschaft durch seine Bedeutung gleich hinter die Machtübernahme durch die Arbeiterklasse gereiht wird. Der Autor weist auf die Aufgabe der Arbeiterklasse und von hundertaufenden Genossenschaftsbauern, die selbst Propagandisten des Sozialismus auf dem Lande wurden, hin. Die Ursachen des Erfolges des sozialistischen Umbaus des Dorfes sieht der Autor darin, daß die Kommunistische Partei der Tschechoslowakei in ihrem Agrarprogramm aus Lenins Genossenschaftsplan herausging und daß sie sich an die fast hundertjährige Tradition der landwirtschaftlichen Genossenschaft stützen konnte.

Der Autor unterscheidet zwei Etappen der Entwicklung der landwirtschaftlichen Produktionsgenossenschaften in der CSSR: den Zeitraum 1949—1959, wo es zur Umgestaltung der individuellen landwirtschaftlichen Kleinproduktion auf die sozialistische landwirtschaftliche Großproduktion kam, und den Zeitraum nach dem Jahre 1960, wo es zu einer ganzen Reihe von qualitativen Umgestaltungen im Innern des landwirtschaftlichen Genossenschaftswesens selbst kommt (Übergabe von Mechanisierungsmitteln aus den MTS den Genossenschaften, Vereinigung der Genossenschaften in größere Gesamtheiten, Erhöhung des Anteils der vergangenen Arbeit an der landwirtschaftlichen Produktion u. ä.).

Der Autor führt konkrete Angaben über die Entwicklung der LPG und auch darüber an, daß die landwirtschaftliche Produktion auch im Zeitraum der sozialistischen Umgestaltung, bei gegenwärtigem ungewöhnlich raschem Aufwuchs der Produktivität der lebendigen Arbeit, systematisch anstieg.

Der Autor charakterisiert dabei die Hauptzüge der Systementwicklung der ökonomischen Beziehungen zwischen dem Staate und den landwirtschaftlichen Genossenschaften und berücksichtigt den bedeutenden Anteil des Staates an der Finanzierung der sozialistischen Umgestaltung der Landwirtschaft und führt Angaben darüber an, wie besonders nach dem Jahre 1960 die Lieferungen von Handelsdüngern und der grundlegenden Produktionsmittel stiegen und wie sich in diesem Zeitraum die Hektarerträge, die Nutzleistung der landwirtschaftlichen Nutztiere, die Produktion aus einer Flächeneinheit und auch der Lebensstandard der Genossenschaftsbauer entwickelten.

Prof. A. Grolig führt in seinem Beitrag „Entwicklung der tschechoslowakischen Landwirtschaft in den Jahren 1965—1968“ Angaben darüber an, wie sich die sozial-ökonomische Struktur unserer Landwirtschaft entwickelte (Anzahl und Flächenausmaß der LPG, Staatsgüter, Betriebe der individuell wirtschaftenden Bauern, Anzahl der MTS, landwirtschaftliche Brutto- und Marktproduktion der sozialistischen Landwirtschaftsbetriebe).

Im weiteren Teil des Artikels wird die Entwicklung des Bodenfonds laut Kulturen, die Entwicklung der Aussaatflächen der wichtigsten Fruchtarten, die Hektar-

erträge und die Entwicklung des Ernteumfangs der wichtigsten Fruchtarten verfolgt.

In der tierischen Produktion wird der Entwicklung des Bestandes von landwirtschaftlichen Nutztieren und ihrer Nutzleistung Aufmerksamkeit gewidmet. Die Artikel betreffs der pflanzlichen und tierischen Produktion werden durch Angaben über die Entwicklung der Arbeitskräftezahl, Angaben über die grundlegenden Produktionsmittel und über den Bedarf an Handelsdüngern ergänzt. Mit Hilfe der Geldkennziffern wird die Entwicklung der Brutto- und Markproduktion und des Bruttoeinkommens verfolgt. Der letzte Teil des Artikels wird dem Vergleich des erreichten Niveaus der landwirtschaftlichen Produktion im Jahre 1968 zu dem Durchschnitt der Jahre 1934—1938 gewidmet und in der Schlußfolgerung wird ein internationaler Vergleich des Niveaus der Landwirtschaft in der ČSSR zu der Landwirtschaft der ausgewählten sozialistischen und kapitalistischen Staaten durchgeführt.

■ Práce K. Marxe, B. Engelse a V. I. Lenina, věnované teorii agrární otázky, zůstávají i v současné době nezvratným základem rozboru složitých ekonomických a politických vztahů zemědělství kapitalistických zemí. Bez znalosti prací klasiků marxismu-leninismu nelze provést hlubší analýzu nových jevů rozvoje kapitalismu v zemědělství, ukázat na rozdělení třídních sil v zemědělství.

V. I. Lenin má velké zásluhy na odhalení a hlubším poznání zákonitostí vývoje kapitalismu v zemědělství. Jeho znamenité práce, jako např. Rozvoj kapitalismu v Rusku, Nové údaje o zákonech rozvoje kapitalismu v zemědělství, Agrární otázka a „kritikové Marxe“, Agrární program sociální demokracie v první ruské revoluci 1905—1907, recenze na knihu Kautského Agrární otázka a jiné jsou příkladem zásadového vědeckého postoje při zkoumání složitých společensko-ekonomických jevů kapitalistického zemědělství a jejich důsledné marxistické interpretace. Podrobná analýza zemědělství Ruska, Německa a Spojených států, provedená na rozsáhlém faktickém materiálu, umožnila V. I. Leninovi zevšeobecnit jevy, rozlišit obecné a specifické, vyvodit správné závěry a důkazy o existenci a tendencích kapitalistického vývoje v zemědělství.

Leninovo učení o působení základních zákonitostí vývoje kapitalismu v zemědělství představuje jednotu vzniku, vývoje a modifikace projevu těchto zákonitostí.

Aplikace Leninova učení při rozboru nových jevů, zvláštností a modifikací působení základních zákonitostí současného kapitalismu v zemědělství musí nutně respektovat stupeň ekonomického vývoje země, její historický vývoj a její postavení v soustavě kapitalistické dělby práce. Především je třeba rozlišovat kapitalisticky vyspělé a rozvojové země. Konkrétní rozbor ekonomické situace, postavení tříd a poměru třídních sil umožňuje volit i správnou strategii a taktiku politického boje. Zárným příkladem použití ekonomických závěrů při tvorbě politického programu byla hesla o svazku dělnické třídy a rolnictva v jednotlivých obdobích vývoje rolnické otázky. Důslednost, s jakou V. I. Lenin obhajoval a prosazoval marxistický názor, byla u něho vždy spojena s konkrétní situací a měla tvůrčí charakter. Ve svých pracích a projevech vystupoval V. I. Lenin jak proti těm, kteří nové jevy ekonomického vývoje buď nechápali, anebo nedostatečně analyzovali a snažili se pro různorodou situaci použít stejné dogmatické šablony, tak proti těm, kteří byli ochotni analyzovat nové jevy z nemarxistických pozic a usilovali tak fakticky o revizi marxismu.

Přes půl století, které nás dělí od doby, kdy V. I. Lenin napsal své základní práce o rozvoji kapitalismu v zemědělství, je dostatečně dlouhou dobou, aby

byla ověřena platnost a zhodnocen význam Leninových myšlenek pro rozbor současného vývoje zemědělství v kapitalistických zemích.

Ekonomická struktura současného zemědělství v kapitalisticky vyspělých zemích prodělala obzvláště za posledních 20—30 let podstatné změny. Ještě počátkem tohoto století předvídal V. I. Lenin budoucí technický převrat v zemědělství. Čtvrtstoletí poté se začala rozvíjet technická revoluce v nejrozvitější kapitalistické zemi — v USA a později, po druhé světové válce, i v ostatních vyspělých kapitalistických zemích západní Evropy.

Jestliže počátkem tohoto století bylo možné charakterizovat technické a ekonomické poměry v zemědělství jako manufakturní období, přechází dnes zemědělství vyspělých kapitalistických států do období strojového vývoje, který se v průmyslu vyvíjí od samého vzniku průmyslové výroby. V. I. Lenin ještě v počátcích rozvoje kapitalismu v zemědělství ukázal, že vývoj kapitalismu v průmyslu i v zemědělství má společný základ v přeměně naturální výroby ve zbožní a v přeměně pracovní síly ve zboží. Rozvoj zbožní výroby a vývoj námezdní práce v zemědělství má však své zvláštnosti.

Vytváření kapitalistických vztahů v zemědělství je pomalejší a rozvoj výrobních sil zaostává za rozvojem průmyslu. Proces rozvoje kapitalismu i proces diferenciaci a likvidace malovýrobců je v zemědělství složitější.

Dnes jsme svědky toho, že zemědělství se úrovní rozvoje výrobních sil přibližuje průmyslu. Poměrně značně stoupla intenzita zemědělské výroby, produktivita práce stoupá rychleji než v průmyslu, mění se meziodvětvová struktura uvnitř zemědělské výroby. Souběžně s růstem produktivity práce se mění organická skladba kapitálu. Důležitými faktory a předpoklady prudkého rozvoje výrobních sil v zemědělství byl rozvoj vědy, techniky, průmyslu a ostatních odvětví národní ekonomiky. Projevem uplatnění těchto faktorů je zvýšená úroveň mechanizace, elektrizace, chemizace, zavádění prvků automatizace a aplikované vědy.

V důsledku zvyšování objemu zemědělské produkce při klesajících počtech zemědělského obyvatelstva se stává stále větší množství zemědělských výrobků zbožím. S růstem obchodního zemědělství roste konkurenční boj mezi zemědělskými podnikateli. Konkurence na trhu nutí ke snižování individuálních výrobních nákladů a tím vyvolává nutnost racionalizace výroby. Kritickým činitelem úrovně racionalizace v jednotlivých skupinách zemědělských výrobců je dostupnost potřebného kapitálu. Rozdíly v používání techniky a technologií ve velkých a malých závodech se promítají do ekonomické efektivity hospodaření a vedou k urychlené diferenciaci zemědělských výrobců.

Jestliže vnější projevy vývoje kapitalistického zemědělství, zračící se v růstu zemědělské výroby, její racionalizaci a jisté efektivity, jsou obecně uznávány, pak tendence vývoje sociálně ekonomických vztahů jsou opomíjeny nebo dokonce zkraslovány v duchu buržoazní a revizionistické ideologie. Leckdy nesměle, jindy otevřeněji se poukazuje na omezenou platnost či neplatnost Leninova učení při rozboru současných vztahů kapitalistického zemědělství. V rozporu s učením Lenina o třídním složení rolnictva a jeho diferenciaci, o zákonitostech koncentrace a centralizace výroby a kapitálu v zemědělství, o nadvládě průmyslového a obchodního kapitálu nad zemědělstvím se šíří teorie o rodinných farmách, o dekapitalizaci, o nekapitalistické koncentraci výroby, o humánních motivech kapitalistických států při regulování výrobních, odbytových a finančních poměrů zemědělských výrobců.

Tzv. teorie rodinné farmy je v podstatě obměnou teorie stability rolnictva

za kapitalismu. Na neudržitelnost této teorie ukázal svého času Lenin a jeho následovníci.

Teorie stability měla dokázat, že v zemědělství nepůsobí zákon kapitalistické koncentrace výroby, neboť zde samy přírodní podmínky jsou v rozporu s rozvojem kapitalistické velkovýroby a podporují stabilitu a rozvoj drobné rolnické výroby. Soukromé rolnické vlastnictví jakoby zajišťuje vysokou zainteresovanost na výsledcích výroby a v důsledku toho i vyšší efektivnost hospodaření než je tomu ve velkovýrobě. Ve velkovýrobě je prý naopak obtížné zajistit efektivní organizaci práce širšího kolektivu, její kooperaci, podnítit hmotný zájem pracovníků a zabezpečit účinnou kontrolu nad efektivním využitím práce a výrobních podmínek.

Nové prvky v rozvoji teorie stability lze spatřovat při zdůvodňování použití mechanizace v rolnickém hospodářství. Eduard David svého času zastával názor, že stroje nehrají v zemědělství takovou úlohu jako v průmyslu a jejich význam sváděl pouze na ulehčení některých zemědělských prací. Bulgakov dokazoval, že použití strojů je v zemědělství málo efektivní až nevhodné. V žádném případě prý stroje nemohou vést k revolučním změnám ve výrobě. Stejného názoru na použití techniky v zemědělství byl i Herz, Černov a Kautský. Život dal za pravdu Marxovi a Leninovi, kteří spojovali rozvoj zemědělství s širokým použitím strojů na bázi rostoucí koncentrace výroby v zemědělských podnicích.

Nové podmínky zřejmě vyžadují i nové teorie, aby pravdivost marx-leninského učení nepůsobila příliš revolučně na rolnické masy kapitalistických států. Místo zastaralé teorie stability drobných rolnických hospodářství se propaguje nová teorie rodinných farem. Úspěšný rozvoj zemědělství vyspělých kapitalistických států je přisuzován životaschopnosti rodinných rolnických hospodářství. Přednosti rodinného hospodářství jsou spatřovány v tom, že spojuje soukromovlastnickou psychologii drobného rolníka s takovou koncentrací výroby, která zajišťuje využití strojové techniky a ostatních racionalizačních opatření velkovýrobního charakteru. Typické rodinné hospodářství nemá používat námezdní práce. Vidina postupné likvidace námezdních pracovních sil v zemědělství má zdůvodnit možnost nekapitalistické cesty rozvoje zemědělství za kapitalismu pomocí tzv. teorie dekapitalizace.

Přestože pro zemědělství většiny zemí je charakteristická složitá třídní struktura, vývoj skladby zemědělského obyvatelstva podmíněný nastupujícím technickým převratem naznačuje, že rolnické masy se nadále a v některých fázích i rychleji dělí na buržoazii a proletariát. Početní pokles krajních skupin neznámá ještě, že nedochází k diferenciaci rolnictva anebo že v zemědělství roste podíl nekapitalistických hospodářství.

Proces snižování námezdních sil v kapitalistickém zemědělství se proplétá s procesem likvidace drobných a středních rolnických hospodářství. Tyto dva procesy se co do ekonomické podstaty vzájemně značně liší. Jestliže úbytek námezdní práce je spojen s růstem organické skladby kapitálu, pak k likvidaci rolnických hospodářství dochází v první řadě pod vlivem rostoucí konkurence ze strany velkých kapitalistických hospodářství. V závislosti na stupni rozvoje kapitalismu může některý z těchto procesů dočasně převládat. Tak v některých zemích západní Evropy se v posledních letech, v důsledku pozdějšího nástupu technické revoluce a značného rozšíření malovýroby, projevoval intenzivnější úbytek námezdních pracovních sil než úbytek rolnických hospodářství. Proto zde došlo k poklesu podílu námezdních pracovních sil v celkovém počtu pracujících v zemědělství.

Na druhé straně historický vývoj kapitalismu v zemědělství USA svědčí o tom, že na určitém stupni ekonomické přednosti velkovýroby před malovýrobou dochází k masové likvidaci drobných a středních výrobců. Proto také statistiky USA dokazují, že úbytek hospodářství je rychlejší než úbytek námezdních pracovních sil. V důsledku toho podíl námezdní práce roste. Jestliže pak vezmeme v úvahu, že cizí pracovníky zaměstnávají převážně velké kapitalistické podniky, které také vyrábějí převážné množství tržní produkce, pak význam námezdní práce v kapitalistickém zemědělství vystoupí ještě více do popředí.

Tento proces, který trvá v USA dvě desetiletí, se začíná v západní Evropě teprve rozvíjet.

Diferenciaci rolnictva lze sledovat vcelku názorně v zemědělství USA. Rozdělení farem do skupin podle úrovně tržní produkce umožňuje odhalit následující zákonitost: čím větší je objem tržní produkce, tím větší podíl nákladů připadá na odměny za práci cizích pracovníků a naopak, čím menší je objem tržní produkce, tím více času pracuje farmář jako námezdní pracovník mimo svoji farmu. 70 % nákladů na námezdní práci vynakládají v zemědělství USA horní dvě skupiny farmářů (kapitalistických velkopodnikatelů), které vyrobí přes 20 000 dolarů tržní produkce a představují necelých 9 % všech farem. Na druhé straně skupiny farmářů s tržní produkcí pod 2500 dolarů získávají hlavní zdroj obživy z námezdní práce. K těmto skupinám patří 44 % všech farem USA. Tyto farmy patří do kategorie poloproletářských hospodářství. Mezi oběma krajními skupinami je poměrně nestejnoroďá skupina farmářů. Bohatší skupina s produkcí 10—20 000 dolarů, která je označována za typického představitele tzv. rodinných farem, je složena převážně z kapitalistických hospodářství, kde podíl nákladů na námezdní práce je vyšší než podíl na celkovém počtu farem. Střední skupina od 5000 do 10 000 dolarů produkce představuje střední rolníky, neboť nájem pracovní síly převládá nad zaměstnáním farmáře mimo farmu. Třetí skupina s tržní produkcí od 2500 do 5000 dolarů je složena většinou z drobných rolníků, kde nájem pracovních sil je menší než prodej farmářovy pracovní síly mimo farmu.

Rozbor struktury amerických farem ukazuje, že se zdaleka nejedná o stejnorodé farmáře, ale o přísně diferencované až antagonistické skupiny a třídy.

Přechod zemědělství do stadia strojové techniky otvírá novou etapu koncentrace výroby a kapitálu v zemědělství. Drobný zemědělec se mohl — podle slov V. I. Lenina — držet svého kousku půdy za cenu prodlužování pracovního dne a snižování osobních potřeb jen potud, pokud ve velkých podnicích převládala ruční práce. Jakmile však nastoupila éra technické revoluce, snížily se citelně tyto možnosti drobných a středních rolníků. Strojové stadium vývoje zemědělství je velmi náročné na kapitálové vklady. Minimální potřeba kapitálu pro dobře prosperující farmu je dnes v USA více jak 10krát větší než tomu bylo před 30 lety. Charakteristickým typem podniku začínají být ne rodinné farmy, ale velké kapitalistické podniky. Jestliže ještě před válkou připadalo na nejbohatší skupinu zemědělských výrobců USA (s tržní produkcí přes 40 000 dolarů) 8 % zemědělské tržní produkce Unie, pak dnes připadá na tuto skupinu kolem 40 % veškeré tržní produkce USA. Za stejnou dobu se snížil počet drobných farem o polovinu a počet středních farem o dvě pětiny. Likvidace drobných a středních farem vystupuje jako přímý důsledek koncentrace půdy a kapitálu v rukou velkých farmářů.

Podstatné změny nezasáhly delší dobu skupinu bohatších farmářů. Novým jevem rozvoje kapitalismu v zemědělství USA je skutečnost, že likvidace do-

padá částečně i na tuto kategorii, která měla být vzorem zemědělského podnikání a základem buržoazní ideologie nekapitalistické cesty rozvoje. Životaschopnost rodinných farem může být prokázána za předpokladu, že společenská hodnota zemědělské produkce se nemění. Jakmile však dojde k likvidaci malomechanizovaných a nemechanizovaných drobných a středních hospodářství a tyto podniky přejdou do rukou zemědělského velkokapitálu, sníží se společenská hodnota produkce a s poklesem tržních cen přestávají být rodinné farmy efektivní. Jak ukazuje příklad USA, klesá čistý i osobní důchod připadající na farmu a stále více stoupá podíl výdělků farmářů ze zaměstnání mimo vlastní podnik.

Na krátkodobost prosperity rodinných farem ukazuje i volání po strukturálních změnách ze strany představitelů kapitalistického zemědělství západní Evropy. Plán zemědělské komise EHS, nazývaný Mansholtův plán, uvažuje s rozsáhlým zespolečenštěním zemědělské výroby. Návrh předpokládá snížení počtu stálých pracovníků v zemědělství EHS ze současných 10 miliónů na 5 miliónů v r. 1980 a stanovení optimální hranice velikosti zemědělských podniků na 1000–2000 ha zemědělské půdy v produkčních oblastech nebo 400 až 500 dojníc v oblastech pastvinářských.

Podle názoru dr. Mansholta je typ zemědělského rodinného podniku pro nejbližší budoucnost již přežitkem. Protiváhu Mansholtova plánu tvoří v NSR Höchlerův plán, který se snaží udržet současnou strukturu zemědělských podniků tím, že bude tyto podniky podporovat v jejich přeměně na podniky kovozezemělské. Pro zemědělce mají být vytvářeny pracovní příležitosti, aby si mohli zlepšit pracovní příjem vedlejším výdělkem a nakonec provozovat zemědělství jako vedlejší zaměstnání. Obě varianty jsou pokusem o řešení agrární otázky v podmínkách kapitalismu a otevřeně přiznávají, že ekonomické podmínky zemědělců nejsou zdaleka tak růžové, jak se je snaží líčit někteří buržoazní teoretici a revizionisté marx-leninské agrární teorie.

Jedním z dalších problémů soudobého kapitalistického zemědělství je úloha monopolů a státu ve vývoji zemědělství. Na nadvládu monopolu průmyslu, obchodu a financí nad zemědělstvím ukazoval V. I. Lenin ještě v r. 1915. Technický progres v zemědělství vedl ke specializaci zemědělských podniků a k odštěpování procesů, které bývaly tradičně součástí zemědělství. Tyto procesy se osamostatňují a stávají se z nich odvětví průmyslu. Dělbá práce mezi zemědělstvím, průmyslem a obchodem se stupňuje. Tento progresivní proces vytváří v kapitalistických podmínkách ze zemědělství jakýsi surovinový přídatek průmyslu. Národní důchod vytvořený v zemědělství se přerozděluje ve prospěch monopolů prostřednictvím mechanismu tržních vztahů, úvěrů a daní.

Hlavní formou nadvlády monopolů nad zemědělstvím je stanovení monopolně nízkých nákupních cen zemědělských výrobků a monopolně vysokých cen na výrobní prostředky dodávané do zemědělství. Tyto „cenové nůžky“ působí ve všech vyspělých kapitalistických zemích.

V USA stouply např. v letech 1947–64 ceny výrobních prostředků o 22 %, zatímco ceny zemědělské produkce poklesly o 15 %. Za tutéž dobu se snížil čistý důchod farmářů o 27 %, avšak příjmy monopolů neustále stoupají. Podíl zemědělců na maloobchodní ceně neustále klesá. V USA např. z 54 % v r. 1945 na 37 % v r. 1966.

K pronikání monopolního kapitálu do zemědělství dochází v různých formách. Nejčastější formou je vertikální integrace, která přináší nové, progresivní prvky do organizace výroby potravin, předpokládá úzkou specializaci zemědělské výroby a znamená vysoký stupeň zespolečenštění výroby. Vertikální

integrace vede v konečných důsledcích k přeměně samostatného výrobce na námezdního pracujícího. Tím také rozbíjí do značné míry i mýtus o stabilitě rodinné farmy a možnosti třetí nekapitalistické cesty rozvoje zemědělství.

Epocha monopolistického kapitalismu přinesla sebou i zesílení protikladu mezi městem a venkovem, jehož podstatou je vykořisťování zemědělství městským kapitálem. Buržoazní ideologové píší sice často o nové syntéze města a venkova, projevující se ve zlepšování životních podmínek venkovského obyvatelstva, avšak základní tendence vývoje sociálně ekonomických skupin a jejich postavení obcházejí. Přitom je známo, že i v nejvyspělejších kapitalistických zemích činí důchod zemědělce v průměru 50–80 % reálného důchodu průmyslových dělníků.

Růst tržních vztahů ve společnosti znamená zvýraznění významu zemědělství ve společenské reprodukci. Proto v monopolistickém kapitalismu činí stát opatření, aby zemědělství nedoznalo úpadku, který by mohl vyvolat celkovou krizi kapitalistické ekonomiky. Třídní podstata státního regulování a podpory zemědělství v kapitalismu je však často zkreslována a vydávána za jakousi beztržní pomoc všem zemědělcům, za jakousi ochranu před tlakem a vykořisťováním ze strany monopolů. Ve skutečnosti je tato politika zaměřena na podporu kapitalistických výrobních vztahů v zemědělství i mimo ně. Státní subvence jsou poskytovány především podnikům, které skýtají záruku jejich efektivního využití. Politika podpory životaschopných farem, maskovaná nutností zvýšení efektivnosti zemědělství, je v podstatě zaměřena na likvidaci drobného a středního rolnictva. S cílem zlepšení agrární struktury přistupují vlády zemí EHS k vytváření kapitalistických hospodářství a omezování existenční činnosti drobného rolnictva.

Politika státních zásahů do zemědělství USA má řešit převážně krizi nadvýroby zemědělských výrobků. Cenové garance, poskytování úvěrů na produkci prodávanou státu, omezování zemědělsky využívané půdy, způsoby likvidace státních zásob zemědělských produktů jsou nerozlučně spjaty s politikou monopolů. Zemědělští kapitalisté mají možnost zvýšit celkovou produkci, neboť osevní plochy se u nich snižují nepatrně a uplatnění intenzifikačních opatření zajistí efektivnější výrobu než před zavedením státních omezení. Navíc soustava cenových garancí de facto stimuluje rozvoj produkce ve velkovýrobě. Drobní a střední rolníci nemohou využívat cenové garance, ale musí snižovat plochy, což vede ke snížení produkce i důchodu. Pro mnohé kapitalisty-farmáře je dokonce výhodné odmítnout státní cenovou intervenci s tím, že budou mít možnost rozšířit osevní plochy, neboť mnohé nákladné stroje a jiné investice se vyplatí jen při určité výměře osevních ploch. Ve snižování úrovně garančních cen jsou zainteresovány i monopoly, které vykupují produkci od farmářů.

Přehled několika problémů současného kapitalismu plně potvrzuje, že základní marx-leninské poučky o rozvoji kapitalismu v zemědělství platí pro kteroukoliv kapitalistickou zemi, bez ohledu na její současnou vývojovou fázi.

Došlo dne 31. 3. 1970

Adresa autora:

Prof. ing. Jaroslav Píček, CSc., Vysoká škola zemědělská, Praha-Suchbát

■ Na nedávné mezinárodní teoretické konferenci v Moskvě o leninismu a světovém revolučním procesu prohlásil ředitel Ústavu marxismu-leninismu při ÚV KSSS akademik Petr Fedosejev: „Nejdůležitějším Leninovým přínosem k teorii revoluce bylo rozpracování problémů hybných sil světového revolučního procesu.“ (RP 27. 2. 1970)

Považujeme tento výrok za plně oprávněný i pro úvod našeho příspěvku o Leninově učení o socialistické přestavbě zemědělství především proto, že Leninem rozpracovaná marxistická agrární teorie a jeho učení o socialistické přestavbě zemědělství je neoddělitelnou součástí jím obohacené teorie revoluce, jeho velikého teoretického odkazu o strategii a taktice marxistické strany v jednotlivých etapách boje proletariátu za socialistickou revoluci i v jednotlivých etapách upevňování vítězné moci dělnické třídy a při budování socialistického společenského zřízení vůbec.

Všechny rozhodující otázky dobytí moci dělnickou třídou i upevňování dosaženého vítězství a přechod k budování socialismu a komunismu zkoumal a vytyčoval Lenin vždy v nejširších souvislostech s ohledem na stav a pohyb společenských sil z hlediska marxistické dialektiky a historického materialismu. Proto i jeho přístup k jednotlivým problémům a tedy i k problému, jak po vítězné proletářské revoluci provést přestavbu zemědělství na socialistických principech, byl vždy přístupem k organickým a neoddělitelným částem jediného celku. Šlo tedy o komplexní a systémový, avšak vždy marxisticky zásadový a důsledný přístup ke všem článkům a podmínkám revolučního procesu a výstavby socialismu.

Lenin zdůrazňoval, že na Marxovu teorii nelze pohlížet jako na něco, co je dáno jednou provždy a je nedotknutelné. Byl naopak přesvědčen, že tato teorie položila jen úhelné kameny vědy, kterou marxisté musí v nových podmínkách dále rozvíjet, nechtějí-li, aby je život předešel. Tím nám Lenin současně dal i zářný příklad tvůrčího rozvíjení marxistické teorie. Leninovo rozpracování teoretického odkazu zakladatelů marxismu bylo však vždy spojeno se zdrcující kritikou nejen různých zjevných nepřátel a kritiků marxismu, ale i různých revizionistů, kteří se sice hlásili k Marxovým a Engelsovým myšlenkám, avšak jejich tzv. „tvůrčí“ rozpracování končilo svými důsledky v opuštění marxistické teorie vůbec. Toto nebezpečí platilo i po smrti Lenina, kdy se mnozí „teoretici“ také snažili o tento způsob „rozvinutí“ Leninova odkazu; toto nebezpečí platí stále a ve zvýšené míře i dnes, jak o tom svědčí i naše nedávné zkušenosti.

Skutečnost, že Lenin ve svých dílech věnoval vždy významnou pozornost problematice zemědělství a rolnické otázce, není náhodná. Lenin vychází ze

základních teoretických závěrů, vypracovaných již Marxem a Engelsem, zejména o obecné platnosti zákonitostí kapitalistického vývoje v zemědělství, o nezbytnosti spojení proletariátu s nejvíce vykořisťovanými masami rolnictva v boji za vítězství proletářské revoluce a o nutnosti zapojení širokých mas rolnictva do budování socialismu po vítězství této revoluce. Leninovo rozvinutí těchto a dalších základních pouček, zanechaných tu zakladateli marxismu, bylo nutné i proto, aby v teoretickém boji proti různým maloburžoazním názorům a teoriím prokázal jejich všeobecnou platnost nejen v nových historických podmínkách, ale i v kontinentálních poměrech. Je totiž známo, že Marx vycházel ve svých zkoumáních agrární a rolnické otázky zejména z anglických údajů, kde proces kapitalistického vývoje v zemědělství dospěl nejdále a kde velmi kontrastně vedle sebe vynikali majitelé půdy (landlordi) a kapitalističtí nájemci jako představitelé třídy vykořisťovatelů a námezdní dělníci jako představitelé třídy vykořisťované. V Evropě a na kontinentě vůbec a v carském Rusku zvlášť existovaly však při početně převažující malovýrobě nejrůznější vývojové stupně a formy vztahů v zemědělství, včetně patriarchálně rodových, feudálních a polofeudálních.

Tento fakt se stal základem nejrůznějších maloburžoazních teorií a názorů, jejichž představitelé tvrdili, že marxistická teorie o kapitalistickém vývoji v zemědělství neplatí pro kontinentální poměry a snažili se dokazovat přednosti a stabilitu drobných rolnických hospodářství a zemědělské malovýroby vůbec. Není nutno se rozšiřovat o tom, že i dnes se podobné teorie velmi široce vyskytují, ať již mají povahu obhajoby tzv. „rodinných farem“ nebo tzv. „dekapitalizace v zemědělství“ apod.

Leninovo hluboké studium různých typů agrárních vztahů a jejich vývoje v podmínkách carského Ruska i v řadě kapitalistických zemí Evropy a v USA, jakož i jeho závěry z toho vyvozené nejen potvrdily, ale dále podstatně obohatily marxistickou teorii o zákonitostech kapitalistického vývoje v zemědělství. Leninova zdrcující kritika maloburžoazní ideologie v agrární otázce i jeho závěry o novém období revolučního hnutí rolnictva v Rusku, které vyvolala především revoluce v letech 1905—1907, byly významným krokem v rozvinutí marxistické agrární teorie.

To vše Leninovi umožnilo nejen určit úlohu rolnictva v novém stadiu revolučního hnutí, zesilovaného rostoucí početností proletariátu a jeho revolučním uvědoměním, ale i formulovat cíle jeho revolučních snah a jeho vztah k proletářskému revolučnímu hnutí. To se pak také stalo součástí teoretického základu i praktického návodu uskutečňování programu, který Lenin vypracoval pro marxistickou stranu a pro její úlohu vést proletariát a určit jeho poměr k jednotlivým sociálně ekonomickým skupinám rolnictva, a to jak v období boje za dovršení buržoazně-demokratické revoluce, tak i v období boje za uchopení moci dělnickou třídou a ustavení diktatury proletariátu, jakož i v období socialistické výstavby společnosti vůbec a socialistické přestavby zemědělství zvlášť.

Je proto třeba Leninovo učení o socialistické přestavbě zemědělství vidět a chápat nejen v nejširších souvislostech a vztazích s celkovou socialistickou výstavbou, ale také z hlediska jednotlivých etap boje za dosažení socialistické revoluce a za upevnění jejího vítězství. Leninovo úspěšné marxistické řešení rolnické otázky v jedné etapě, jež se stalo východiskem pro její další řešení v etapě následující, je skvělým příkladem jejího tvůrčího rozvinutí i praktického uskutečňování strategie a taktiky marxistické strany.

Protože není možné v tomto rozsahově ohraničeném příspěvku poukázat na všechny souvislosti i jednotlivé etapy Leninova řešení marxistické agrární teorie, soustředíme se především na ty otázky, jež bezprostředně souvisejí s etapami,

následujícími po vítězné Říjnové socialistické revoluci, tj. na období, kdy šlo jak o upevnění vítězství dělnické třídy proti spojeným silám mezinárodního imperialismu, tak o postupný přechod k socialistické přestavbě celého národního hospodářství a socialistickou přestavbu zemědělství zvlášť.

Jsme si přitom vědomi toho, že z tohoto důvodu půjde o jistým způsobem zužený pohled na Leninovo učení o socialistické přestavbě zemědělství, neboť nemůže postihnout všechny souvislosti a podmínky, které Lenin vzal jak z teoretického, tak z praktického hlediska v úvahu. Činíme-li tak i při vědomí tohoto úskalí, činíme tak mj. zejména proto, abychom si znovu uvědomili, jak se Lenin v čele Komunistické strany Ruska úspěšně zhostil nanejvýš složitého a zodpovědného úkolu, před nějž byl poprvé v historii lidstva postaven: v životě uskutečnit jím samým rozvinuté a propracované závěry marxistické agrární teorie. A to ještě za zvlášť obtížných podmínek kapitalistického obklíčení sovětského Ruska, vyčerpaného světovou válkou a zahraniční vojenskou intervencí, v zemi technicky i ekonomicky zaostalé, s rozsáhlou spleťtostí a různorodostí sociálně ekonomických vztahů, vyvolávajících prudké střetávání zájmů jednotlivých tříd a sociálních vrstev ve městě i na vesnici.

O obtížnosti a složitosti tohoto úkolu řekl Lenin v r. 1918: „*Je nesporné, že v rolnické zemi jako je Rusko je socialistická výstavba úkolem velmi obtížným. Není pochyby o tom, že sruhnout takového nepřitele, jako byl carismus, jako byla moc statkářů a jako byla statkářská držba půdy, bylo poměrně snadné. V centru se dal tento úkol vyřešit za několik dní, v celé zemi pak za několik týdnů; ale úkol, do kterého se teď pouštíme, se dá vyřešit pouze neobyčejně houževnatou a dlouhou prací. Tady nás čeká boj krůček za krůčkem, pídí za pídí; budeme muset vybojovávat vymoženosti nového, socialistického Ruska, bojovat za společné obdělávání půdy. A je samozřejmé, že takový převrat, přechod od drobných individuálních rolnických hospodářství ke společnému obdělávání půdy, si vyžádá dlouhé doby, že v žádném případě nemůže být proveden naráz.*“ (Spisy, sv. 28, str. 346—347)

Lenin i při vědomí zdlouhavosti a obtížnosti tohoto procesu neustále nabádal k tomu, aby se na žádný způsob nepředbíhal vývoj ve vědomí mas, nýbrž aby se čekalo, až postup vpřed, zvláště na venkově, vyplyne z vlastních zkušeností těchto mas, tj. především rolnictva, z jejich vlastního boje. (Spisy, sv. 28, str. 139.) Tomuto cíli byla také podřízena i politika komunistické strany bezprostředně po Říjnové revoluci, kdy na vesnici šlo především o to, usnadnit velmi těžké hospodářské a sociální postavení poloproletářských vrstev a nejhudších rolníků; kdy šlo také o konečné uspokojení požadavků a potřeb středních rolníků při současném boji proti venkovským bohatcům, kulakům a spekulantům.

Dekretem sovětské vlády o půdě ze dne 8. listopadu 1917, zákonem o socializaci půdy z února 1918 a dalšími opatřeními sovětské moci se rolnictvo okamžitě vymanilo ze statkářského a polonevolnického jha, bylo zbaveno dluhů u Rolnické pozemkové banky i povinnosti platit lichvářské úroky i pachtovné statkářům. Zároveň se mu dostalo od sovětské vlády do užívání přes 150 mil. hektarů dřívější šlechtické, statkářské, církevní a jiné konfiskované půdy.

Tato opatření znamenala také vědomé ústupky revoluční dělnické třídy zejména požadavkům středního rolníka, vedla však zároveň ke zvýšené diferenciaci rolnictva, k rozvíjení třídního boje na vesnici. Když Lenin ve svém projevu k prvnímu výročí Říjnové revoluce hodnotil, čeho bylo dosaženo za jediný rok po revoluci, řekl: „... *od boje všeho rolnictva za půdu, od boje proti statkářům, od boje, který měl celonárodní, buržoazně demokratický charakter, jsme dospěli k tomu, že na vesnici se vydělily proletářské a poloproletářské živly,*

vydělili se ti, kdo zvlášť těžce pracují, ti, kdo jsou vykořisťováni a povstali, aby budovali nový život; nejutlačovanější část vesnice zahájila důsledný boj proti buržoazii, tedy i proti vlastní vesnické kulacké buržoazii..." (Spisy, sv. 28, str. 136)

Zásada rovného užívání půdy, jež byla na základě dekretu o půdě provedena zákonem o socializaci půdy, odhalila před masou chudých vrstev rolnictva pravou tvář kulactva, které tohoto zákona využívalo a různým způsobem se snažilo stupňovat různé, často i skryté formy vykořisťování chudých rolníků. Dříve v boji proti statkářům jednotná vesnice se třídně rozdělila.

"My bolševici jsme byli proti zákonu o socializaci půdy" řekl ve svém projevu k delegátům výborů vesnické chudiny 8. listopadu 1919 V. I. Lenin a pokračoval: *"Ale přesto jsme jej podepsali, protože jsme nechtěli jednat proti vůli většiny rolnictva. Vůle většiny rolnictva byla pro nás vždy zákonem a postupovat proti této vůli znamená zrazovat revoluci. Nechtěli jsme rolnictvu vnucovat názor, který mu byl cizí, že totiž rovné rozdělení půdy nemá cenu. Domnívali jsme se, že bude lepší, poznají-li pracující rolníci sami na vlastním hřbetě, na vlastní kůži, že rovné dělení je nesmysl. Teprve pak bychom se jich mohli zeptat, kde je tedy východisko z onoho zbídačení a z oné kulacké nadulády, které vznikají z dělení půdy. Dělení bylo dobré jen pro začátek. Mělo ukázat, že se půda bere statkářům a dává rolníkům. Ale to nestačí. Východisko je jen ve společném obdělávání půdy."* (Spisy, sv. 28, str. 175)

Je tedy zřejmé, že Lenin považoval v zájmu upevnění vítězství revoluce za naprosto nezbytné bezprostředně po uchopení moci proletariátem nejdříve přednostně uspokojit požadavky a tužby rolníků místo okamžitého přechodu k socialistické přestavbě zemědělství, pro níž dosud neuzrály podmínky, zvláště v oblasti uvědomění rolnických mas. Tato poučka — i když její realizace může být v různých historických podmínkách různá — je nedílnou součástí jeho učení o socialistické přestavbě zemědělství. Měla platnost nejen pro tehdejší poměry v sovětském Rusku, ale měla i má stále mezinárodní platnost — jak potvrdily zkušenosti ze všech socialistických zemí — všude tam, kde v zemědělství převažuje malovýroba.

Velmi důležitou otázkou v této souvislosti je otázka znárodnění půdy. Lenin rozvinul zejména Marxovy názory na otázku znárodnění půdy jak v podmínkách boje za buržoazně demokratickou revoluci, tak i revoluci socialistickou. Dokázal, že znárodnění půdy, o které v Rusku šlo již v letech 1905—1907, mělo být nejen prostředkem k likvidaci soukromého vlastnictví půdy, ale zároveň opatřením buržoazního pokroku, umožňujícím rychlejší vývoj kapitalismu v zemědělství. Menševici nechápali, že znárodnění půdy vytváří podmínky pro rychlejší rozvoj výrobních sil v zemědělství. Tvrdili, že rolníci nikdy nepochopí, proč má půda přejít do vlastnictví všeho lidu, což — podle nich — bude znamenat jejich odklon od revoluce. Lenin v polemice s nimi dokazoval, že znárodnění půdy neznamená její „odebrání“ rolníkům, nýbrž především odevzdání absolutní pozemkové renty do rukou státu a usnadnění mobility pozemků. (Spisy, sv. 10, str. 179)

Znárodnění půdy, které bylo požadavkem širokých mas rolnictva již na počátku tohoto století, jak Lenin uváděl ve svém díle „Agrární program sociální demokracie v revoluci 1905—1907“, zdaleka nevyjadřovalo jejich tíhnutí nebo sympatie k socialismu, jak se např. domnívali eseri, neboť bylo vždy spojeno s jejich představami o nivelizovaném rovnostářském rozdělení a používání půdy. To ovšem v podmínkách kapitalistického vývoje nemohlo nést k proletariátu jedných a k narůstání vykořisťovatelského charakteru druhých.

„Úplné odstranění soukromého vlastnictví půdy také neodstraní ani panství kapitálu, ani bídu mas.“ píše Lenin v r. 1905 a pokračuje: „... myšlenka rovného užívání půdy za existence kapitálu a zbožího hospodářství je omyl. (Spisy, sv. 10, str. 34)

V podmínkách, kdy je moc v rukou dělnické třídy, znamená znárodnění půdy ve spojení s jejím rovnostářským rozdělením a užíváním pouze jedno z „...celé řady přechodných opatření, která by byla naprosto zbytečná v zemích vyspělého kapitalismu, kde námezdní dělníci v průmyslu i v zemědělství tvoří obrovskou většinu.“ (Spisy, sv. 32, str. 219)

Lenin však přesto tato opatření považoval za „krok k socialismu“.

Ale i ve vyspělých kapitalistických zemích, v nichž se ve větší či menší míře udržela malovýroba, předpokládal Lenin nezbytnost provedení těchto opatření k získání rolníků pro revoluci. Proletářská moc nemůže hned zrušit soukromé vlastnictví půdy drobných a středních rolníků, ale naopak musí v každém případě zaručit „...malému i střednímu rolnictvu, že jeho pozemky mu budou nejen ponechány, ale i zvětšeny o celou výměru, kterou obyčejně pachtoval.“ (Spisy, sv. 31, str. 152)

Z dříve uvedeného Leninova výroku o tom, že bolševici byli proti zákonu o socializaci půdy, nelze naprosto vyvozovat závěr, že by Lenin byl proti znárodnění půdy. Naopak Lenin viděl ve znárodnění půdy jen dovršení požadavků buržoazně demokratické revoluce. Nemohl však souhlasit s tím, aby se tento akt spojoval se socializací, jestliže po něm následuje rovnostářské dělení a individuální užívání půdy.

V carském Rusku byla držba půdy rolníků i statkářů, občin i jednotlivých rolnických hospodářství skrz naskrz prolezlá vztahy starého nevolnictví (Spisy sv. 24, str. 279). Lenin proto považoval znárodnění půdy jak z hlediska dovršení buržoazně demokratické revoluce, tak i z hlediska budoucího přechodu k socialistické přestavbě zemědělství za naprosto nezbytné. Tomu také plně odpovídala i rezoluce k agrární otázce, přijatá dubnovou konferencí strany v r. 1917, Leninův návrh rezoluce k agrární otázce pro I. všeruský sjezd rolnických zástupců v květnu 1917, Leninovy tzv. „Materiály k revizi programu strany“ z téhož roku a konečně i samotný Dekret o půdě z 8. listopadu 1917.

Jak známo, poněkud jinak se vyvíjela situace pokud jde o držbu půdy v řadě evropských zemí, jež se po II. světové válce vydaly na cestu budování socialismu. V těchto zemích bylo lpění drobných a středních rolníků na půdě mnohem silnější než v Rusku. Proto i otázka znárodnění půdy po nastolení vlády dělnické třídy bylo nutno posuzovat a řešit v souladu s danými podmínkami. Naprosto stejně jako v tehdejší Rusku však stála otázka poměru dělnické třídy a pracujícího rolnictva ke statkářům a kulakům. Plně v souladu s Leninovými tézemi byla i zde proto na programu otázka konfiskace půdy statkářské, církevní a spekulantské a boj proti kulakům. Současně šlo o uspokojování odvěkých požadavků drobných a středních rolníků, které se realizovaly přidělením konfiskované půdy, avšak jen do omezené výměry a při zákazu jejího volného prodeje.

Komunistické a dělnické strany v těchto zemích zvolily v otázce znárodnění půdy linii, která odpovídala jejich konkrétním podmínkám. V řadě těchto zemí byla k jejímu řešení zvolena cesta kolektivního, družstevního užívání půdy, jež vzniká zároveň se vstupem rolníka do zemědělského výrobního družstva. Přitom je družstevnímu rolníkovi ponecháno jeho právo soukromého vlastnictví půdy, avšak je omezena, resp. vyloučena možnost přivlastňovat si z tohoto titulu pozemkovou rentu. Tato cesta neznamená ještě znárodnění půdy, i když v některých zemích,

jako např. v Maďarské lidové republice, dochází k vyššímu stupni jejího zespo-
lečenštění formou jejího výkupu družstvem od členů. Přesto je to cesta, která
ve své podstatě plní funkci znárodnění půdy při socialistické přestavbě země-
dělství.

* * *

Leninem vytýčená zásada diferencovaného přístupu k jednotlivým sociálně
ekonomickým skupinám rolnictva v různých etapách boje za socialistickou revo-
luci měla mimořádný význam jak bezprostředně po Říjnové revoluci a v období
zahájení obnovy válkou zničeného národního hospodářství, tak v období po-
stupného budování socialistického zemědělství. Jestliže v období příprav a pro-
vedení Říjnové revoluce šlo o neutralizaci středního rolníka, pak po revoluci
a zvláště při obnově národního hospodářství šlo především o „dohodu“ s ním,
a to při zamezení jakéhokoli násilí vůči němu, zejména pokud jde o jeho vstup
do tehdy se tvořících komun a různých rolnických sdružení.

„Jednat zde pomocí násilí znamená zmařit celou věc“ zdůrazňoval tehdy
Lenin a pokračoval „...není nic hloupějšího než sama myšlenka na násilí v ob-
lasti hospodářských vztahů středního rolníka...“ (Spisy, sv. 29, str. 205)

Skutečnost, že se prováděnými opatřeními sovětské vlády ocitlo ruské rol-
nictvo během 2—3 let, jak uváděl Lenin „...celkem vzato v postavení středního
rolníka“ jenom zvýšila mimořádný význam této Leninovy směrnice, zvláště
v období zahájení tzv. Nové hospodářské politiky.

V prvé etapě Nové hospodářské politiky přisuzoval Lenin mimořádný vý-
znam především revizi vztahu k rolnictvu, které v souvislosti se zavedením po-
vinného odvádění všech přebytků obilí v období politiky válečného komunismu
ztrácelo zájem na zvyšování výroby. Té však bylo nezbytně třeba ke zlepšení
zásobování ve městech.

„Zrevidujme svou politiku vůči rolnictvu“ prohlásil proto Lenin na X.
sjezdu KSR/b v březnu 1921, neboť „...rolníci jsou nespokojeni a právem ne-
spokojeni a ani nemohou být spokojeni.“ (Spisy, sv. 32, str. 222) Proto také
za prvoradý a nejnaléhavější úkol považoval Lenin podstatné zvýšení produk-
tivních sil rolnických hospodářství, aby se „...jednak zlepšilo postavení dělníků,
jednak aby se upevnil svazek dělníků s rolnictvem, aby se upevnila diktatura
proletariátu.“ (Spisy, sv. 32, str. 354)

Základní cestou k tomu bylo zrušení povinnosti odvádět všechny přebytky
obilí a zavedení naturální daně, po jejímž splnění mohl rolník na trhu své
výrobky směňovat za výrobky jemu potřebné, především pak za výrobky průmys-
lové. Zavedení naturální daně bylo proto velmi důležitým opatřením k využití
tržních vztahů ve prospěch celé společnosti a Lenin je také označil za jednu
z forem přechodu „k řádné socialistické směně výrobků“ (Spisy, sv. 23, str. 355).

Lenin teoreticky zdůvodnil, že spojení rolníka s průmyslem prostřednictvím
trhu je nejen možno, ale i nutno uskutečnit i v nových podmínkách a „...nebát
se kapitalismu, neboť jsme mu u nás“, jak psal, „vymezili (vyulastněním stat-
kářů a buržoazie v ekonomice a dělnicko-rolnickou mocí v politice) dost úzký,
dost „skromný“ rámec.“ (Spisy, sv. 32, str. 366)

Jak potvrdil celý další vývoj sovětské ekonomiky, Leninovy základní myš-
lenky Nové hospodářské politiky se plně osvědčily a tržní forma tohoto economic-
kého svazku zůstala dlouhodobou formou jeho existence. Formou, která podněcuje
hmotný zájem pracujících a jejich podniků na rozvoji výroby a zároveň stimu-
luje uspokojování zájmů a potřeb celé společnosti, vyjádřených v úkolech a cílech
národohospodářských plánů. O významu vyvolání iniciativy pracujících a povzne-
sení rolnického hospodářství cestou zvýšení jejich hmotného zájmu a jeho sladění

se zájmy celé společnosti Lenin řekl: „Celostátní jednotný hospodářský plán vyžaduje, aby se středem pozornosti a péče, středem prvořadě důležitých prací stalo právě toto.“ (Spisy, sv. 32, str. 366)

Základní principy Nové hospodářské politiky, vytyčené Leninem, se plně osvědčily a byly jak v Sovětském svazu, tak i v ostatních socialistických zemích dále rozvinuty.

Vynikající úloha Lenina jako teoretika i organizátora revolučního hnutí a boje za výstavbu socialismu nespočívala proto jen v tom, že teoreticky zdůvodnil nutnost nového řešení ekonomických vztahů po vítězství socialistické revoluce i podstatu a obsah ekonomického svazku mezi dělnickou třídou a rolnictvem, ale že zároveň vypracoval i metody a formy jejich uskutečňování. To také umožnilo mohutný rozvoj socialistické ekonomiky v Sovětském svazu i ve všech ostatních socialistických zemích, které se těmito jeho závěry řídí a dále je rozvíjejí na základě svých konkrétních podmínek.

* * *

Již dávno před vítězstvím Říjnové revoluce si Lenin — na základě studia zákonitostí vývoje výrobních sil — plně uvědomoval, že malovýroba v zemědělství je odsouzena k zániku a že musí ustoupit moderní zemědělské velkovýrobě. Jeho známé výroky o tom, že „drobným hospodářstvím není možno vybřednout z nouze“ a že „zůstávat trčet v drobných hospodářstvích i jako svobodní občané na svobodné půdě se rovná neodvratné zkáze“ jenom potvrzují, jak Lenin posuzoval a viděl budoucnost malovýroby v zemědělství.

Velmi počlivě proto studoval všechny faktory, které v kapitalistickém zemědělství vedly a vedou k velkovýrobním formám hospodaření v zemědělství i přesto, že monopol soukromého vlastnictví půdy tento proces — ve srovnání s průmyslem — zpomaloval a zpomaluje. Dospěl k závěru, že jde nejen o důsledek zákonitostí kapitalistického vývoje v zemědělství, ale že dosažení velkovýrobních forem hospodaření v zemědělství je po vítězství socialistické revoluce zároveň objektivní podmínkou pro vybudování socialismu. Proto také nutnost tohoto procesu nejen zdůrazňoval, ale jeho realizaci všestranně podporoval, a to jak vytyčením forem a metod jeho realizace, tak i praktickou pomocí.

Ještě v průběhu revoluce se obracel ke zkušenostem rolnických mas, jež získaly za války s moderní technikou, která vraždila a vyhlazovala lidi a vyzdvihoval, že tato tvrdá zkušenost jim však zároveň vnukla myšlenku, že „...zázraků této techniky musí být v první řadě využito k přetvoření odvětví... které je nejzaostalejší, k přetvoření zemědělství.“ (Spisy, sv. 28, str. 348) Proto také neustále zdůrazňoval, že přechod k moderní zemědělské velkovýrobě na socialistických principech se nemůže uskutečnit na základě zastaralého a primitivního nářadí, jehož zemědělská malovýroba používala, ale na takové materiálně technické základně, která by potřebám skutečné zemědělské velkovýroby plně vyhovovala. Tuto materiálně technickou základnu však mohl vytvořit jedině moderní socialistický průmysl a industrializace a elektrifikace celé země vůbec.

„Jediným materiálním základem socialismu“ psal Lenin „...může být velký strojířský průmysl, schopný reorganizovat zemědělství. Velkoprávní, stojící na úrovni nejnovější techniky a schopný reorganizovat zemědělství, to je elektrifikace celé země.“ (Spisy, sv. 32, str. 479)

Lenin neustále vštěpoval nejen rolníkům, ale i dělníkům, že jen tato cesta umožní, aby město bylo schopno poskytovat takovou radikální technickou a sociální pomoc zaostalé a roztržštěné vesnici, která bude znamenat nejen vytvoření materiálně technické základny pro mohutný vzestup produktivity práce v zemědělství, ale které také přiměje pracující rolníky, aby na základě příkladů velko-

výrobního hospodaření ve státních i družstevních zemědělských podnicích „*...přecházeli ke kolektivní, strojové velkovýrobě v zemědělství.*“ (Spisy, sv. 31, str. 157)

Leninův plán socialistické přestavby zemědělství je proto nutno také vidět jako nedílnou, integrující součást jeho plánu socialistické výstavby celého národního hospodářství, v němž industrializace a elektrifikace celé země byly onou základnou, která nejen — jak předvídal Lenin — pomůže odstranit protiklady mezi městem a vesnicí, ale současně také umožní pozvednout kulturní úroveň všeho a zvláště venkovského obyvatelstva a překonat odvěké tmářství a bídu na vesnici. Všechn další vývoj sovětského národního hospodářství a zemědělství tuto Leninovu předpověď také plně potvrdil.

Na počátku tohoto dosud nikde na světě neuskutečněného procesu však stál Lenin před úkolem, jakým způsobem a jakými formami uskutečnit tento proces socialistické přestavby zemědělství v praxi. Lenin si byl plně vědom toho, že rolník jako pracující člověk tíhne k socialismu a dává přednost diktatuře proletariátu před diktaturou buržoazie, avšak jako soukromý vlastník a podnikatel tíhne k buržoazii, tj. zpět ke kapitalismu. (Spisy, sv. 29, str. 34) Měl proto neustále na zřeteli základní myšlenky, zanechané zakladateli marxismu.

Engelsův odkaz, dle něhož bylo — po vítězství proletářské revoluce — úkolem vládnoucí dělnické třídy vůči drobnému a střednímu rolníkovi „*...převést jeho soukromé hospodářství a soukromé vlastnictví ve vlastnictví družstevní ne násilím, nýbrž příklady a poskytováním společenské podpory k tomuto účelu.*“ (Marx - Engels, Vybrané spisy II., str. 457) a poskytnout mu i delší lhůtu na rozmyšlenou, jestliže se k tomuto kroku ještě nebude moci rozhodnout, Lenin nejen teoreticky dále rozpracoval, ale také ihned po Říjnové revoluci začal uskutečňovat. O tom svědčí mj. i ten fakt, že zákon o socializaci půdy, přijatý sovětskou mocí podle Dekretu o půdě, nejen dával přednost v přidělování půdy zemědělským komunám a různým typům zemědělských výrobních družstev, ale obsahuje také ustanovení, podle něhož „*...společným cílem je přechod k socialistickému hospodářství, ke kolektivní držbě půdy, ke společnému obdělávání půdy.*“ (Spisy, sv. 28, str. 352)

Teoretické rozpracování odkazu zakladatelů marxismu o možnostech družstevní cesty přechodu zemědělské malovýroby k socialistické velkovýrobě i zpracování základních forem jejího uskutečňování bylo, je a zůstává nedílnou a mimořádně významnou součástí marxisticko-leninské teorie socialistické výstavby vůbec.

Otázkám družstevnictví nejen v zemědělství, ale v rozličných oblastech národního hospodářství věnoval Lenin velkou pozornost v řadě svých prací a vystoupení. V období zahájení Nové hospodářské politiky viděl Lenin ve združstevnění obyvatelstva v jeho nejrůznějších formách jeden z rozhodujících článků nejen spojení, ale i podřízení individuálních soukromých zájmů drobných výrobců a obchodníků zájmům celé společnosti a její kontrole (Spisy, sv. 33, str. 466). Podrobně rozpracoval a zdůvodnil kvalitativní změnu v obsahu a charakteru družstev v podmínkách, kdy státní moc je v rukou dělnické třídy a kdy továrny, banky, doprava i půda je ve vlastnictví všeho lidu. Ve známé stati „O družstevnictví“ o tom Lenin píše: „*Za našeho nynějšího zřízení se družstevní podniky liší od podniků soukromokapitalistických tím, že to jsou podniky kolektivní, ale neliší se od podniků socialistických, patří-li půda na které stojí a výrobní prostředky státu, tj. dělnické třídě.*“ (Spisy, sv. 33, str. 471)

Naproti tomu družstevní podniky v podmínkách kapitalismu, z nichž mnohé byly původně vytvořeny různými malovýrobci jako obranná organizace proti

kapitalistickému vykořisťování, charakterizoval Lenin nejen jako „kolektivní kapitalistickou instituci“, ale také jako „...jenom nový druh kapitalistického hospodaření a smutně proslulé svobody obchodu, jež znamená obohacení jen pro některé a ožebračení pro většinu.“ (Spisy, sv. 30, str. 331)

Velmi složité sociálně ekonomické poměry tehdejšího sovětského Ruska, v nichž významnou úlohu hrály zejména malovýrobní vztahy prakticky ve všech odvětvích národního hospodářství, především však v zemědělství, vedly Lenina k hledání cesty změny těchto vztahů ve vztahy socialistické.

„Abychom mohli úspěšně vyřešit náš bezprostřední přechod k socialismu“, píše Lenin, „k tomu je třeba pochopit, jaké zprostředkující cesty, metody, prostředky, pomůcky jsou nutné, aby se od předkapitalistických vztahů přešlo k socialismu. V tom je jádro otázky.“ (Spisy, sv. 32, str. 363)

A tuto zprostředkující cestu a metody jejího uskutečňování Lenin našel, teoreticky zdůvodnil i potřebnými opatřeními podepřel v cestě širokého rozvoje družstevnictví, o jehož velikém významu pro budování socialismu řekl: „Cožpak to není vskutku vše, čeho je třeba k vybudování úplné socialistické společnosti? To ještě není vybudování socialistické společnosti, je to však všechno, čeho je třeba a co stačí k tomuto vybudování.“ (Spisy, sv. 33, str. 466)

Aby byl umožněn široký rozvoj družstevnictví a jeho poslání při přechodu soukromé malovýroby k socialistické velkovýrobě, k tomu bylo nutno nejen využít, ale také na demokratických principech zcela přetvořit dosavadní družstevní systém a jeho aparát podřídit socialistickým záměrům vládnoucí dělnické třídy. Tomuto cíli věnovala proto také Komunistická strana Ruska všechnu svoji péči a podporu, neboť vycházela z marxistické téze, Leninem dále rozvinuté a v praxi také uskutečňované, podle níž každý nový společenský řád vzniká jediné za všestranné pomoci a podpory určité třídy. Touto třídou po vítězství Říjnové revoluce mohla být jen třída dělnická, která po uchopení moci vzala také na sebe odpovědnost za vybudování spravedlivějšího — socialistického — společenského řádu.

Leninův družstevní plán je proto nejen základní součástí jeho učení o socialistické přestavbě zemědělství, na které se však často neprávem zužuje, ale je také trvalou součástí velkého Leninova odkazu o socialistické výstavbě vůbec v podmínkách těch zemí, kde individuální soukromá malovýroba je významným činitelem v celé ekonomice a které se rozhodly nastoupit socialistickou cestu vývoje. Avšak základním a rozhodujícím předpokladem pro to bylo, je a zůstává dobytí politické moci dělnickou třídou a svržení panství vykořisťovatelů. Hovořit proto o jakémsi „družstevním“ socialismu, jak jej chápal např. Robert Owen a jak se v různých obměnách vyskytuje i dnes v různých maloburžoazních teoriích, považoval Lenin jen „...za blouznění, za cosi romantického, dokonce banálního ve vidinách o tom, jak lze pouhým združstevněním obyvatelstva udělat z třídních nepřátel třídní spolupracovníky.“ (Spisy, sv. 33, str. 472)

Často však bývají Leninovy závěry o družstevnictví interpretovány jen do oblasti spotřeby, resp. distribuce a obchodu. Takový výklad jeho myšlenek o družstevnictví je nesprávný, i když Lenin úloze družstevnictví i v této oblasti přikládal mimořádný význam, zejména po prvních zkušenostech po zahájení Nové hospodářské politiky, kdy bylo nutno zvláště spotřebními a odbytovými družstvy nahradit soukromý obchod, který se tehdy stal prakticky monopolním prostředníkem mezi socialistickým průmyslem a soukromou zemědělskou malovýrobou.

Naopak již na IX. sjezdu KSR(b) v dubnu 1920 zdůrazňoval Lenin nutnost spojení spotřebního a výrobního družstevnictví jako jedné z důležitých

podmínek zvýšení výroby a obratu zboží. A vzhledem k tomu, že největší rozsah malovýroby byl v zemědělství, přikládal Lenin právě rozvoji především výrobního družstevnictví v zemědělství prvořadý význam.

„Snít o všelijakých dělnických sdruženích k vybudování socialismu“ psal Lenin, *„. je sice hezké, ale něco jiného je naučit se prakticky budovat tento socialismus tak, aby se tohoto budování mohl zúčastnit každý rolník.“* (Spisy, sv. 33, str. 466)

A k tomu nebylo jiné cesty, jiné formy družstevnictví než právě rozvoj zemědělského výrobního družstevnictví jako cesty *„. nejprostší, nejsnadnější a rolníkovi nejprístupnější.“*, jestliže bez tohoto rozhodujícího představitele malovýroby nebylo možné vybudovat jednotnou socialistickou ekonomiku, spočívající na základech moderní velkovýroby.

O myšlenku výrobního družstevnictví jako hlavní cesty, vedoucí k socialistické přestavbě zemědělství, musel však Lenin svést boj proti revizionistickým názorům, nejen odmítajícím tuto cestu, ale hlásajícím zároveň základní východisko pro tuto přestavbu v družstvech v oblasti směny. Jedním z nejvýznamnějších představitelů těchto názorů byl Bucharin, který tvrdil, že *„. kolektivní hospodářství nejsou hlavní magistrálou, hlavní cestou, po které přijde rolnictvo k socialismu. Hlavní cestou je organizace socialismu přes zemědělské družstevnictví. . . v oblasti obratu“* (citováno z publikace *Za masovou kolektivizaci*, vyd. Centrosojuz 1930, str. 50—51).

Naopak Lenin v protikladu k tomu zdůrazňoval: *„Má-li se rolnické hospodářství rozvíjet dále, je třeba pevně zajistit i další přechod; a další přechod neodvratně záleží v tom, aby nejméně výhodně a nejzaostalejší drobné, izolované rolnické hospodářství se postupným sjednocováním zorganizovalo ve společenské velké zemědělské hospodářství.“* (Spisy, sv. 32, str. 296)

Lenin ovšem dobře znal psychologii malovýrobce a zemědělského malovýrobce zvlášť, a proto si také uvědomoval, že nebude snadné jeho postupné sjednocování k dosažení velkého kolektivního hospodářství, což nemůže být ničím jiným než přechodem k výrobním formám družstevnictví. Ve svém proslulém Družstevním plánu, který zahrnuje řadu jeho prací a projevů, vytyčil proto některé nejdůležitější zásady jeho praktického uskutečňování.

Především to byla zásada dobrovolnosti a zákaz jakéhokoliv násilí vůči drobnému a střednímu rolníku při jeho vstupu do družstev, příp. komun. Tuto zásadu Lenin neustále zdůrazňoval a strana, řídící se jeho myšlenkami, ji také důsledně prosazovala od samého počátku až do ukončení období masové kolektivizace, bojující zároveň proti přehmatům a odstraňující příčiny i důsledky chyb, jež v tomto mohutném procesu mohly vzniknout. Již v rezoluci VIII. sjezdu KSR(b) se strana usnáší, že *„. při podporování sdružení všeho druhu, jakož i zemědělských komun středních rolníků, nesmějí představitelé sovětské moci používat sebemenšího donucování při jejich zakládání. Cenu mají jen ta sdružení která si založili rolníci sami ze své svobodné iniciativy.“* (Spisy, sv. 29, str. 212). Současně pak tento sjezd rozhoduje o tom, aby ti představitelé sovětské moci, kteří používají ať již přímého nebo nepřímého donucování k tomu, aby rolníky dostali do zemědělských sdružení a komun, byli voláni k nejprísnejší odpovědnosti a odstranění z této práce na vesnici.

Toto praktické uplatňování správné a důležité zásady dobrovolnosti však současně znamenalo, že přechod individuální zemědělské malovýroby k družstevní velkovýrobě se nemůže stát jednorázovým nebo krátkodobým aktem, ale že bude znamenat postupný a poměrně dlouhý proces. Tak to také předvídal Lenin, který o tom píše: *„Přechod ke kolektivnímu zemědělství musí proletářská státní*

moc provádět velmi obezřele a postupně, působit silou příkladu, bez jakéhokoliv násilí vůči střednímu rolnictvu" (Spisy, sv. 31, str. 152).

Druhou zásadou uskutečňování Leninova družstevního plánu, která ze zásady dobrovolnosti vyplývá, jsou formy a metody, jimiž má být drobný a střední rolník získán pro dobrovolný přechod k družstevní zemědělské velkovýrobě. Za základní metodu tohoto získávání rolníka pro družstevní velkovýrobu vytyčil Lenin metodu trpělivého přesvědčování, při čemž za její hlavní formu určil názornost a sílu příkladů velkých družstevních i státních zemědělských hospodářství, jakož i jejich praktickou pomoc okolním drobným a středním rolníkům při překonávání těžkostí, vyplývajících z jejich individuálního hospodaření.

„Je-li řečeno, že je nutno usilovat o dobrovolný souhlas“ říká k tomu Lenin na VIII. sjezdu, „...znamená to, že je nutno rolníka přesvědčovat prakticky. Slovy se rolníci přesvědčit nedají a dělají velmi dobře, že nedají. Je třeba nejprve dokázat, že takové sdružování je lepší. ..., je třeba dokázat, že je to výhodné.“ (Spisy, sv. 29, str. 206)

Z těchto Leninových slov je názorně vidět, jak reálným politikem a vůdcem pracujících Lenin byl. Jak dobře znal smýšlení i potřeby zdrcující většiny rolnictva i jeho nedůvěru k různým novotám. Jak dobře věděl, že rolník se těžko rozhoduje pro věci, které jsou mu kýmkoliv doporučovány jako dobré, nemá-li možnost si je v praxi prohlédnout a o jejich výhodách se na praktických příkladech přesvědčit. Proto také Lenin tolik usiloval o to, aby to byla právě síla příkladů, která rolníka přesvědčí o výhodách družstevní zemědělské velkovýroby. Již v lednu 1918 na III. Všeruském sjezdu sovětů zdůrazňoval, že socialismus není možno vnucovat rolníkům násilím, ale že je naopak třeba spoléhat především na sílu příkladů, na to, až rolnické masy získají běžné praktické zkušenosti (Spisy, sv. 26, str. 443).

Vytvořit tyto konkrétní příklady, na nichž by se rolníci v praxi přesvědčili o výhodách zemědělské velkovýroby ovšem znamenalo od samého počátku všestranně podporovat vzniklá zemědělská sdružení a komuny i sovchozní hospodářství. Současně však bylo nutné také dokázat, že tyto příklady, tyto *„kolektivní zemědělské podniky nejsou uměle vypěstovanou skleníkovou květinou, ale že znamenají novou pomoc dělnické moci pracujícím rolnictvu.“* (Spisy, sv. 30, str. 199)

Komunistická strana Ruska se tohoto úkolu ujala pod vedením Lenina ihned po Říjnové revoluci. Dala popud k vytvoření tzv. „miliardového fondu“ ke zlepšení a rozvoji zemědělství a k urychlení jeho přestavby na socialistických základech. Prostředky tohoto fondu byly určeny především pro finanční a technickou pomoc komunám a zemědělským sdružením pod podmínkou, že přejdou ke společnému obdělávání půdy. Komunistická strana vedla také členy a pracovníky těchto kolektivních hospodářství k tomu, aby každý rolník na těchto hospodářstvích a nikoliv, jako říkal Lenin, *„...jen v knihách a projevech (což je velmi laciné), nýbrž v praktickém životě našel nové způsoby zemědělského hospodaření, které by prokazovaly své přednosti před způsoby starými.“* (Spisy, sv. 30, str. 196)

Současná strana bedlivě dbala, aby tyto podniky všestranně pomáhaly okolním rolníkům. Tato pomoc kolektivních zemědělských podniků okolnímu rolnictvu byla zakotvena v zákoně, zvaném „Ustanovení o socialistické organizaci zemědělství a o opatřeních pro přechod k socialistickému zemědělství“, jehož vypracování se Lenin osobně zúčastnil a který byl přijat v únoru 1919. Hovoře o základním smyslu a zaměření této pomoci, Lenin zdůraznil, že ji *„nelze pokládat za pomoc, která vyplývá z nadbytku, nýbrž je třeba, aby to byla pomoc*

socialistická, tj. aby umožňovala rolníkům přecházet od izolovaného, individuálního hospodářství k hospodářství pospolnému." (Spisy, sv. 30, str. 201)

Šlo tedy zároveň o důležitou pomoc politickou, o pomoc při názorném přesvědčování rolníků o správnosti družstevní cesty socialistické přestavby zemědělství, kterou poskytovali sami rolníci — členové a pracovníci těchto kolektivních hospodářství. Šlo tedy současně o rozsáhlou praktickou školu převýchovy psychologie rolníka a jeho návyků z minulosti.

Otázkou zásadní a trvalé změny rolníkovy psychologie spatřoval však Lenin nejen v družstevní zemědělské velkovýrobě samotné, ale především v tom, že tato velkovýroba bude založena na moderní materiálně technické základně.

"Vyřešit tuto otázku u drobného zemědělce" hovoří Lenin na X. sjezdu KSR(b), *"...ozdravit, abych tak řekl, celou jeho psychologii může jen materiální základna, technika, používání traktorů a strojů v zemědělství v masovém měřítku."* (Spisy, sv. 32, str. 222)

Lenin předvídal, že jen takové zemědělské družstevní podniky, které jsou dobře vybaveny moderní strojovou technikou a jsou schopné — vzhledem k velké koncentraci půdy i hospodářských zvířat — i v budoucnosti stále využívat vymožeností vědy a techniky, mohou být nejen názorným příkladem skutečné zemědělské velkovýroby, ale vzhledem ke svému družstevnímu charakteru mohou být přitažlivými pro drobné a střední rolníky.

Tyto Leninovy myšlenky se staly pro Komunistickou stranu Ruska vodítkem při vypracování a uskutečňování jejího programu industrializace a elektrifikace země, při níž se ve stále větším rozsahu dostávalo rostoucímu počtu kolchozních i sovchozních hospodářství potřebné moderní velkovýrobní techniky.

V tomto směru sehrály také mimořádnou úlohu strojné traktorové stanice a další zařízení, jimiž sovětská vláda od samého počátku usilovala o modernizaci zemědělství na velkovýrobní základně. Nešlo však pouze o mechanizační prostředky, jimiž byly stále více a kvalitněji vybavovány velké kolektivní zemědělské podniky. Také sovětská zemědělská věda a výzkum se od počátku jejich budování orientovaly na potřeby zemědělské velkovýroby a řada zemědělských vědců ze své iniciativy odešla do družstevních i sovchozních hospodářství přímo na místo pomoci organizovat vzorové socialistické zemědělské podniky.

Všestranná pomoc sovětského státu vznikajícím velkým kolektivním zemědělským podnikům, budování názorných příkladů velkovýrobního hospodaření v zemědělství a především vytváření moderní materiálně technické základny, odpovídající potřebám zemědělské velkovýroby, jsou a zůstávají nedílnou součástí Leninova družstevního plánu i Leninova učení o socialistické přestavbě zemědělství.

I když Lenin vždy na prvé místo kladl rozvoj a podporu velkých kolektivních zemědělských podniků jako cíl i prostředek socialistické přestavby zemědělství, byl si vědom toho, že přechod rolníka k nim je třeba rolníkovi dále usnadnit i tím, že mu bude poskytnuta příležitost získat zkušenosti i s nižšími formami družstevnictví na vesnici. Z Leninových prací a projevů je patrné, že rozeznával uvnitř samostatného výrobního družstevnictví různé vývojové stupně a že doporučoval, aby rolníkům byla dána také příležitost získat zkušenosti i s nižšími vývojovými stupni výrobního družstevnictví, za něž považoval zejména dobrovolná sdružení rolníků pro společné obdělávání půdy.

Strana, řídící se touto Leninovou směrnicí, se proto i při všestranné a přednostní podpoře různých forem kolektivního hospodaření v zemědělství starala i o rozvoj ostatních forem družstevnictví na vesnici. Jednak proto, aby drobným a středním rolníkům dala možnost získat zkušenosti a podílet se na výhodách,

kteří přinášejí, jednak proto, aby vytlačila různé soukromokapitalistické podnikatele, kteří zejména v počátečním období NEPu svoji činnost zvláště v oblasti směny zemědělských výrobků zintenzívnili. Proto se také v rezoluci XIII. konference strany ukládá: „Na vesnici široce rozvíjet síť zemědělských úvěrových, spotřebních a řemeslnických družstev jako hlavních orgánů pro výkup zemědělských výrobků, pro organizování dostupného úvěru na vesnici a pro zásobování rolnictva nezbytnými předměty masové spotřeby.“ (KSSS v rezolucích a usneseních, 1954, SNPL, str. 686)

Jak potvrdil celý další vývoj sovětského zemědělství a jak to také konstatoval zejména XV. sjezd strany, sehrály tyto nižší formy zemědělského družstevnictví významnou úlohu nejen při vytváření podmínek pro možnost přechodu k masovému zakládání zemědělských výrobních družstev kolchozního typu, ale také při zvyšování intenzity zemědělské výroby zvláště prostřednictvím různých pěstitelských, chovatelských a plemenářských družstev, při poskytování pomoci zemědělskými stroji, při provádění meliorací, při obstarávání úvěrů a v neposlední řadě při výkupu a zpeněžování zemědělských výrobků.

Význam těchto nižších forem zemědělského družstevnictví je tedy nesporný. Byly a zůstávaly však pouze jedním z předpokladů pro získání rolnictva pro vyšší, tj. výrobní formu zemědělských družstev, pro jejich vstup do kolchozů, které se staly také rozhodujícím typem zemědělských výrobních družstev v sovětském zemědělství.

Je tedy cílevědomé vedení rolnictva od nižších nevýrobních forem zemědělského družstevnictví k družstvům výrobním, v nichž dochází nejen ke společně organizované práci, ale také ke zespolečenštění výroby a ke družstevně skupinovému vlastnictví výrobních prostředků i produkce a k uplatnění socialistických principů odměny za vykonanou práci další důležitou zásadou Leninova družstevního plánu, Leninova učení o socialistické přestavbě zemědělství. Zásadou, která se nejen v praxi Sovětského svazu, ale také u nás i v dalších socialistických zemích plně osvědčila.

Všechny tyto i další zásady Leninova družstevního plánu byly v sovětském zemědělství ztělesněny v kolchozním zřízení. Praktické uskutečňování celého Leninova plánu socialistické přestavby zemědělství umožnilo v historicky krátké době přeměnit od základu dříve nízkoproduktivní zemědělskou malovýrobu v moderní socialistickou velkovýrobu a zajistit všeobecnou vládu socialistických výrobních vztahů ve městě i na vesnici. Realita Leninových myšlenek poprvé v historii lidstva prošla úspěšně nejpřísnější prověrkou, prověrkou praktického života. Zvláště za druhé světové války se přesvědčivě prokázala síla a pevnost kolchozního zřízení.

V procesu společné práce a společných zájmů na růstu kolchozní výroby se rolníci zbavovali dřívějších soukromovlastnických přežitků a na vesnici vyrůstal nový typ člověka, rolníka — kolchozníka, aktivního budovatele socialistické společnosti, který ve svazku s dělnickou třídou k nepoznání změnil nejen zemědělskou výrobu, ale také tvář dřívější zaostalé vesnice v moderní kulturní venkovské sídliště, v němž postupně mizí rozdíly v práci i životě ve srovnání s městem.

* * *

I když Leninovo učení bylo vypracováno na základě konkrétních podmínek ruské vesnice a ruské ekonomiky, není platnost jeho principů omezena pouze na tuto zemi. Jak potvrdily zkušenosti naše vlastní i zkušenosti dalších socialistických zemí, mají zásady tohoto Leninova učení širokou mezinárodní platnost

pro všechny — i průmyslově vyspělé — země, kde v zemědělství po uchopení moci dělnickou třídou zůstává ještě početná malovýroba.

Prověřeno životem i v těchto zemích a dále rozvíjeno jejich komunistickými a dělnickými stranami na základě podmínek té které země, stává se stále přitažlivějším vzorem pro rolnictvo rozvojových a kapitalistických zemí. Stává se stále významnější součástí hybných sil světového revolučního procesu.

Komunistická strana Československa, pod jejímž vedením nastoupil před 25 lety pracující lid naší vlasti cestu budování socialismu, tvůrčím způsobem uplatňovala toto veliké Leninovo učení při socialistické přestavbě československého zemědělství. Historicky významné výsledky, kterých bylo u nás dosaženo při výstavbě, upevňování a rozvoji družstevní socialistické zemědělské velkovýroby, dokázaly a dokazují před celým světem plnou oprávněnost, životaschopnost a další perspektivy zásad tohoto Leninova učení i v nových historických podmínkách průmyslově vyspělého Československa. Zároveň nás však také zavazují k tomu, abychom dalším prohlubováním socialistických výrobních vztahů a všestranným rozvojem výrobních sil v zemědělství přispěli co nejvíce nejen k posílení ekonomické síly své socialistické vlasti a celého mezinárodního socialistického společenství, ale také k vítězství ideálů socialismu na celém světě.

Došlo dne 17. 3. 1970

Adresa autora:

Prof. ing. Karel Svoboda, CSc., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, Praha 2

■ Vracíme-li se v jubilejním roce V. I. Lenina k myšlenkám Leninova družstevního plánu, obracíme se k jeho myšlenkovému bohatství nejen proto, abychom zhodnotili, nakolik jejich uplatnění v praxi pomohlo uskutečnit velké revoluční přeměny společenského řádu v Sovětském svazu a v ostatních zemích, které nastoupily cestu socialismu. Vracíme se k nim především proto, abychom v nich i dnes hledali metodické a teoretické východisko pro řešení současných naléhavých otázek dalšího rozvoje naší ekonomiky. Leninův družstevní plán je součástí marxisticko-leninské teorie o rolnické otázce a o zákonitostech vývoje zemědělství a z tohoto hlediska nepatří pouze historii, ale je zdrojem poučení i pro dnešek.

Z celého komplexu Leninových myšlenek, zabývajících se problematikou zemědělství a rolnické otázky v souvislosti s budováním socialistické ekonomiky a podmínek jejího dalšího perspektivního vývoje, soustředíme se na některé základní aspekty, které nelze pominout ani v současné době, která přináší problémy na nové úrovni, související s novými podmínkami řízení rozvoje naší ekonomiky.

Rozbor problematiky zemědělské výroby jako odvětví národního hospodářství a problémů rolnictva zaujímal v teoretických pracích V. I. Lenina vždy prvořadé místo jak z hlediska politického, tak z hlediska ekonomického.

Marxismus-leninismus jako revoluční učení proletariátu nemůže ve svém humánním obsahu nepřihlížet k podmínkám existence a perspektivám života ostatních vrstev společnosti. Naopak, revoluční proletariát musí umět zkloubit řešení problémů ostatních vrstev pracujících tak, aby jejich základní zájmy byly respektovány, avšak v souladu s revolučními cíli, v souladu s objektivně podmíněným progresivním vývojem společnosti, s progresivním vývojem ekonomiky na základě vědeckotechnického pokroku.

Můžeme si vzít poučení i z toho, že V. I. Lenin viděl význam a místo zemědělské výroby jako jednoho ze základních odvětví národního hospodářství, odvětví, které je zdrojem potravin a průmyslových surovin pro lehký průmysl a jehož rozvoj má národohospodářský i vojensko-strategický význam.

Leninovo zkoumání rolnické otázky z ekonomického i politického aspektu bylo podřízeno jednotlivým etapám boje proletariátu za socialistickou revoluci: boji za buržoazně demokratickou revoluci a posléze boji proletariátu proti buržoazii za uchopení moci a politické vítězství socialistické revoluce; boji za ustavení diktatury proletariátu jako politické formy společnosti budující socialistický řád; boji za socialistickou přestavbu národního hospodářství a vytvoření odpovídající ekonomické základny socialistického státu. V. I. Lenin neposuzoval nikdy

problémy vesnice nebo rozvoje zemědělství samoučelně nebo izolovaně, ale vždy v širším kontextu společenských jevů a procesů.

I z hlediska historického slouží zásady řešení rolnické otázky v jedné etapě jako východisko pro vytyčení principů jejího řešení v další etapě. Myšlenky v Leninově družstevním plánu socialistické přestavby vesnice jsou pokračováním a možno říci logickým završením rozboru rolnické otázky, tak jak se vyvíjela v kapitalistické společnosti na základě kapitalistického rozvoje zemědělství. Přihlíží k nové politické i ekonomické situaci, která se vytvořila po vítězství socialistické revoluce a současně respektuje ty jevy a faktory, které byly plody minulosti, byly spojeny s materiálně technickou základnou zděděnou z kapitalismu s přežívající soukromovlastnickou, individualistickou a tržní psychologií rolníka. Jsou návodem k řešení rolnické otázky při budování socialistické ekonomiky, aniž by Komunistická strana bolševiků ustupovala od zásadních principů, které uplatňovala v etapě boje o moc ve státě a ustavení diktatury proletariátu.

Jestliže V. I. Lenin již v r. 1919, poté když v Rusku byla rozhodnuta otázka politické moci ve prospěch dělnické třídy, vyzdvihuje otázku budování socialismu na vesnici ve spojeneckém svazku s širokými vrstvami pracujícího rolnictva včetně středního rolnictva, má na zřeteli plody politiky ruské komunistické strany v předcházejících etapách. Získání politické pozice a podpory mezi pracujícími a vykořisťovaným rolnictvem nebylo pro ni záležitostí účelové taktiky nebo taktizování s cílem získat „hlasy“ pro politický boj. Na základě Leninova vědeckého rozboru rozvoje zemědělství a postavení rolnictva za kapitalismu přistupovala strana nejen v Rusku, ale rovněž v řadě kapitalistických zemí diferencovaně k jednotlivým vrstvám rolnictva podle jejich ekonomického postavení a dovedla je získat pro revoluční boj dělnické třídy pod hesly, která odpovídala životním zájmům pracujícího rolnictva. Proto také prvním opatřením revoluční vlády — spolu s Dekretem o míru — byl i Dekret o půdě, kterým byla znárodněna veškerá půda a předána do užívání pracujícího rolnictva.

Leninův plán socialistické přestavby zemědělství ve velkovýrobní odpovídal základním požadavkům moderního vývoje zemědělské výroby. Koncentrace zemědělské výroby jako předpoklad její technické i organizačně ekonomické modernizace se prosazovala a prosazuje i za kapitalismu. Monopol soukromého vlastnictví půdy zpomaluje tento proces ve srovnání s průmyslem. Proces koncentrace za kapitalismu má své zvláštnosti, které se projevují v diferencované sociálně ekonomické struktuře zemědělství, v diferencovaném dopadu na jednotlivé sociální skupiny rolnictva. Rozvoj kapitalismu vnáší nové specifické rysy do jeho průběhu, jak můžeme pozorovat zejména v poválečném období na takových jevech, jako je např. vertikální a horizontální integrace zemědělských podniků. Monopol soukromého vlastnictví nemůže zabránit tomu, aby se koncentrace výroby v zemědělství neprosazovala jako reakce na zostřující se rozpor mezi vlastnickými vztahy a úrovní zespolečenštění mohutných výrobních sil ve společnosti. Koncentrace výroby jak z hlediska centralizace půdy, tak i intenzifikace výroby je však objektivní ekonomická zákonitost, která vede k racionalizaci a zefektivnění výroby a vytváří předpoklad pro uplatnění vědeckých metod hospodaření a využití nejmodernější techniky a technologie. Velkovýroba spolu s moderní technikou byly cestou ze zaostalosti ruského zemědělství a podmínkou rozvoje celé sovětské ekonomiky.

V. I. Lenin ve svém družstevním plánu dal strategickou koncepci socializace vesnice na základě revolučního zvratu v procesu koncentrace zemědělské výroby. Koncepci o to odvážnější, že byla určena pro technicky nejzaostalejší odvětví národního hospodářství, které bylo z hlediska sociálně ekonomické

struktury nejrozmanitější a ve kterém se v té době nacházela převážná část pracujících Ruska — a přitom ta nejzaostalejší z hlediska úrovně kultury lidí i výroby. Vytvořit velkovýrobu v zemědělství znamenalo postavit je na stejnou nebo obdobnou materiálně technickou základnu jako průmysl a vytvořit organizační podmínky pro centrální plánovitě řízení zemědělství a jeho proporcionální rozvoj v rámci celého národního hospodářství.

Proces koncentrace v zemědělství viděl V. I. Lenin jako integrální s rozvojem pokrokové techniky v celém národním hospodářství a v té době v Rusku — s realizací plánu elektrifikace jako nejprogresivnějšího a proto nejhlavnějšího jejího článku. Jedině koncentrace spolu s moderní technikou, kterou pro zemědělství musí průmysl zajistit, umožní radikální zvýšení produktivity zemědělské práce.

Ve vybudování zemědělské velkovýroby jako socialistické velkovýroby viděl V. I. Lenin vytvoření jednotné společenskoekonomické základny v průmyslu a v zemědělství, vytvoření základny pro pevný ekonomický svazek města a vesnice, ve kterém by se trvale a harmonicky mohlo realizovat spojení dělnické třídy a pracujícího rolnictva, které se vytvořilo v politickém boji o moc proti buržoazii.

Socialistická přestavba zemědělství, jakožto přeměna soukromovlastnické rozdrobené malovýroby v socialistickou velkovýrobu, je cestou k integrování zemědělství se socialistickým průmyslem, k vytvoření základu dlouhodobé perspektivy, cestou k odstranění zaostávání rozvoje zemědělství za rozvojem průmyslu. Ale rovněž i cestou k tomu, aby ze zemědělství byly odstraněny se socialismem neslučitelné buržoazní a maloburžoazní tendence. Malovýroba nejenže má výrobně a ekonomicky omezené možnosti pro zajišťování rozšíření reprodukce a pro zajišťování rostoucí produkce, odpovídající stále vyšším požadavkům průmyslu a celé společnosti za socialismu. Malovýroba, ve své podstatě soukromopodnikatelská, nutně rodí a reprodukuje soukromovlastnické vztahy, tržní anarchii, individualistický spekulativní vztah ke všem problémům, které přináší chod a rozvoj národního hospodářství. Ekonomický svazek města a vesnice se může utvářet a rozvíjet tehdy, jsou-li pro něj na obou stranách vytvořeny předpoklady v oblasti výrobních vztahů — vztahů socialistických, jež umožňují respektování a realizování racionálních potřeb celé společnosti soustavou centrálního plánovitěho řízení a s využitím zbožně peněžních vztahů.

Jakým způsobem a metodami a do jakých organizačních forem přebudovat technicky zaostalé, rozdrobené, malovýrobní zemědělství, na to nebylo do Velké říjnové socialistické revoluce vzoru, který by byl prověřen praxí, ani uceleného teoretického modelu. Tento úkol vzal na sebe V. I. Lenin, který v několika pracích načrtl základní postup a zásady socialistické přestavby vesnice. Navázal v nich na některé myšlenky B. Engelsa o rolnické otázce ve Francii a v Německu. Zásady, které měly bezprostřední praktický cíl v konkrétních podmínkách sovětského venkova, které se staly pevnou součástí marxisticko-leninské teorie, známé pod názvem Leninův družstevní plán, byly již aplikovány a využity v řadě zemí, které nastoupily cestu budování socialismu a socialistické přestavby vesnice.

Drobný a střední rolník, který představuje hlavní masu rolnictva, je v důsledku svého postavení za kapitalismu ve své sociálně ekonomické podstatě současně pracujícím a současně soukromým vlastníkem. Jako pracující a za kapitalismu vykořisťovaný průmyslovým i zemědělským kapitálem sympatizuje s dělnickou třídou a jejími revolučními myšlenkami. Jako soukromopodnikatel inklinuje k trhu, soukromému vlastnictví, je individualistou. V družstevnictví

viděl V. I. Lenin nejprostší, nejsnadnější a pro rolnictvo nejprůmyslnější cestu k socialismu. Družstevnictví, vzniklé z kapitalismu jako obranná organizace malovýroby proti kapitalistickému vykořisťování, nabývá v podmínkách diktatury proletariátu nového obsahu. Družstevní podniky byly sice za kapitalismu kolektivními podniky, ale nepřestaly být podniky soukromopodnikatelskými. V podmínkách diktatury proletariátu nabývají socialistický charakter. Ten je zajišťován socialistickým charakterem politické moci, státním vlastnictvím v průmyslu, které hraje rozhodující úlohu v celém národním hospodářství, podřízením družstev plánovitému rozvoji ekonomiky. Družstevní skupinové vlastnictví výrobních prostředků je základem socialistických vztahů mezi pracujícími uvnitř družstva, základem socialistického rozdělování důchodů družstva. Ponechává však výrobní prostředky (v SSSR s výjimkou půdy) a rovněž i vyrobenou produkci v kolektivním vlastnictví družstevníků. Je specifickou formou podřízení samostatného hospodaření družstev zájmům a rozvoji celého národního hospodářství.

Jestliže družstevnictví bylo za kapitalismu obranným programem pro rolnictvo, V. I. Lenin z něho činí program perspektivního rozvoje socialistické vesnice. Současně odmítá a potírá jako škodlivé extrémní názory o nutnosti vyvlastnit pracující zemědělce na jedné straně, nebo na druhé straně revizionistické a oportunistické názory o samočinném přechodu malovýroby v socialistickou výrobu.

Združstevňování viděl V. I. Lenin jako stranou cílevědomě a plánovitě řízený proces podmiňující rozvoj ekonomiky, kterému proto dělnická třída dá svou veškerou politickou podporu a stát vytvoří materiální a ekonomické předpoklady. Proces, ve kterém se strana opře především o zemědělskou chudinu a malorolníky a pro který získá středního rolníka jako nejzkušenějšího hospodáře. Proces, ve kterém se postupně negují nejen vlivy venkovské buržoazie, ale nakonec se likviduje venkovská buržoazie jako třída. Proces, který neznamenal cestu třídního smíru s přežitky buržoazní společnosti, ale naopak cestu boje, který však musí být veden citlivě, trpělivě, tak aby nejen neodradil pracující venkov od socialismu, ale aby se v něm formovaly trvalé a pevné politické svazky mezi městem a venkovem, které by předurčovaly sílu samotného socialistického státu. Tuto stránku V. I. Lenin důrazně vyzdvihoval a mnohokrát opakoval předvídaje, že v netrpělivosti a spěchu je nebezpečí radikalismu.

Konečným cílem Leninova družstevního plánu bylo vybudování výrobních družstev. Vzhledem k tomu, že v carském Rusku nebyla dostatečně rozvinuta různá odbytová a zásobovací družstva, doporučoval V. I. Lenin jejich rozvoj. V nich měli ruští rolníci získat určité zkušenosti a dojít nakonec k výrobním družstvům, v nichž se měli postupně seznamovat s výhodami družstevnictví.

V Leninově družstevním plánu se poprvé po vítězství socialistické revoluce jeví družstevně skupinová forma vlastnictví vedle státního jako forma, ve které se mohou realizovat socialistické výrobní vztahy.

Abychom pochopili plně význam a místo Leninova družstevního plánu v Leninově učení o socialistické ekonomice, musíme jej vidět především v souvislosti se dvěma teoretickými oblastmi, kterým V. I. Lenin položil svými myšlenkami základ. Plán združstevňování vesnice je předkládán veřejnosti prakticky ve stejnou dobu jako plán GOELRO, ve kterém kromě myšlenek o úloze vědeckotechnického pokroku pro výstavbu socialistické a komunistické společnosti jsou vtěleny i zásadní poučky a směrnice pro plánování národního hospodářství. Centrální plánování, plánovitě řízený chod národního hospodářství v souladu s objektivními ekonomickými zákony socialismu, je jedním ze základních principů trvalého rozvoje socialistické ekonomiky.

Ve stejnou dobu však V. I. Lenin formuluje rovněž zásady Nové ekonomické politiky, ve kterých ukazuje na možnost i nutnost využití tržních vztahů pro spojení průmyslu a zemědělství, města a vesnice. A je to síla a převaha státního vlastnictví a centrálního plánu, která musí určovat rozsah působení tržních vztahů a jejich charakter. Tyto myšlenky jsou poučné pro úvahy o využívání zbožně peněžních vztahů při řízení socialistické ekonomiky i dnes.

Výklad Nové ekonomické politiky byl často zužován na krátkodobou, dočasnou politiku sovětského státu v určitých konkrétních podmínkách. Politiky, která následovala po politice válečného komunismu a která měla dočasně uvolnit tržní vztahy v zájmu oživení ekonomiky, dočasně uvolnit činnost různých obchodníků, spekulantů (nepmanů), čili že šlo víceméně o taktickou záležitost. Takovýto výklad však není správný.

Z myšlenek V. I. Lenina k Nové ekonomické politice vyplývá, že mu šlo o daleko hlubší, zásadnější věc, o cestu vytvářející podmínky pro nejširší ekonomický svazek města a vesnice.

Dělnická třída představující socialistický průmysl musí vytvářet takové spojení mezi socialistickým průmyslem a malovýrobním zemědělstvím, takové ekonomické vztahy, které mají proti kapitalismu novou kvalitu, spočívající ve spolupráci na základě společných zájmů, byť šlo o spojení dvou různých ekonomik, dvou různých typů vlastnických vztahů, dvou různých typů organizace výroby, práce i rozdělování.

Individuální, malovýrobní hospodářství je ve své podstatě tržním hospodářstvím, vyrábějícím pro trh. Jeho spojení s průmyslem za kapitalismu se uskutečňuje přes trh, při všech průvodních antagonistických a rolnictvo zbídačujících jevech, jež sebou kapitalistický trh přináší.

Lenin dokázal, že po vítězství socialistické revoluce je nutné, aby malovýrobní zemědělství uskutečňovalo svoje spojení se socialistickým průmyslem prostřednictvím trhu. Ukázal však přitom, že tyto tržní vztahy ztrácejí v důsledku nových podmínek, zejména státního vlastnictví v průmyslu a plánovitého řízení celé ekonomiky, svůj antagonistický charakter a nabývají nové kvality — stávají se svazkem. Ekonomický svazek v oblasti trhu mezi státním socialistickým vlastnictvím a malovýrobou je však zejména v zemědělství prvou etapou na cestě k vytvoření pevného ekonomického svazku na základě jednotného socialistického systému výrobních vztahů jak v průmyslu, tak v zemědělství, na základě výrobního svazku mezi socialistickým průmyslem a socialistickým zemědělstvím. Tržní svazek není však pouze etapou, ale stává se také trvalou formou existence ekonomického svazku mezi těmito dvěma formami socialistického vlastnictví. Rozvíjí se a upevňuje v té míře, jak se ekonomicky rozvíjí družstevní zemědělská výroba a v té míře, jak se postupně nacházejí odpovídající konkrétní formy směnných vztahů mezi průmyslem a zemědělstvím i jakou je míra podílu družstevního zemědělství na celospolečenských projektech.

Leninovy teoretické myšlenky byly v Sovětském svazu ztělesněny v kolchozním zřízení, kde poprvé prošla jejich reálnost úspěšnou prověrkou praxe. Pomohly vybudovat moderní zemědělskou výrobu, která, jak bylo vyjádřeno na nedávném třetím sjezdu kolchozních rolníků, má všechny předpoklady pro další rychlý rozvoj a prokazuje své přednosti před zemědělstvím kapitalistickým. Největší a nejnekompromisnější prověrkou kolchozního zřízení však byla druhá světová válka, kdy se ukázalo, že politické spojenectví ruského proletariátu a rolnictva z Velké říjnové socialistické revoluce se změnilo v nenarušitelnou politickou jednotu pracujících sovětské společnosti.

Leninova koncepce socialistické přestavby vesnice cestou združstevňování vycházela z konkrétních podmínek ruské vesnice a ruské ekonomiky. Sovětská skutečnost ovlivnila konkrétní proces a formy jeho realizace.

Komunistická strana Československa ve svém programu socializace vesnice vyšla z myšlenek Leninova družstevního plánu i ze zkušeností budování socialismu na vesnici v Sovětském svazu. I když přihlížela ke zvláštnostem československé ekonomiky a zvláštnostem československého zemědělství, přijala pro svůj program Leninovu koncepci a sovětské zkušenosti, neboť v nich viděla reálnou cestu k vyřešení socialistické přestavby vesnice u nás, která odpovídá základním předpokladům a požadavkům dalšího úspěšného vývoje zemědělství jako moderního, technicky vyspělého odvětví národního hospodářství, tvořícího monolitní součást socialistické ekonomiky.

Zvláštností socialistické přestavby vesnice v Československu bylo, že se uskutečňovala v zemi s vyspělou ekonomikou a s relativně technicky vyspělým zemědělstvím, i když jeho úroveň na druhé straně nedosahovala úrovně vyspělých kapitalistických zemí. Bohaté byly i tradice a zkušenosti z družstevního hnutí, zejména v oblasti úvěrových, zásobovacích a odbytových družstev.

Buržoazní Československo patřilo k zemím s vysokou úrovní rozvoje kapitalismu v zemědělství. Antagonistické rozpory těžce doléhaly na pracující venkova. Ostře se prosazoval proces zbídačování drobných rolníků, diferenciaci středního rolnictva a koncentrace půdy v rukou velkostatkářů a venkovských bohatců. Vývoj zemědělství měl všechny charakteristické rysy, vlastní pro kapitalistické zemědělství do druhé světové války, na které stále ještě plně platila Leninova analýza zákonitostí a forem kapitalistického rozvoje zemědělství.

Zbídačované pracující rolnictvo Československa mělo bohaté kladné i záporné zkušenosti z boje proti útlaču venkovské buržoazie i statkářů i z boje proti městskému kapitálu. Ať již to byl politický boj za důsledné uskutečnění pozemkové reformy, který se vlekl po celou dobu existence předmnichovské republiky a který se prakticky mohl zakončit až po definitivním vítězství dělnické třídy v únoru 1948, či ať již šlo o boj za pracovní podmínky zemědělských dělníků, nebo to byl boj uvnitř různých družstev, která i když byla zakládána jako obranné organizace proti hospodářskému útlaču, se převážně stala doménou představitelů agrárního kapitálu, kteří je zneužívali nejen hospodářsky, ale i v zájmu politických cílů a politického tlaku především agrární strany, jedné z nejsilnějších a nejreakčnějších buržoazních stran. Pracující a vykořisťovaní zemědělci v buržoazní republice byli vystaveni ideologickému tlaku. Pod heslem „venkov jedna rodina“ se hlásal třídní smír na vesnici a prosazovala se snaha izolovat zbídačované rolníky od vlivu revoluční dělnické třídy, odvléci jejich pozornost od příčin jejich tíživé hospodářské situace, způsobené vleklou agrární krizí.

Příznivé podmínky pro vytyčení programu socialistické přestavby vesnice na IX. sjezdu KSČ byly vytvořeny tím, že Komunistická strana Československa, navazující na svou politiku z období buržoazní republiky v průběhu národní demokratické revoluce a v období jejího přerůstání v revoluci socialistickou, důsledně bojovala za vytvoření a upevnění politického svazku s pracujícím rolnictvem. Konfiskace půdy německých a maďarských fašistů a kolaborantů, požadavek revize buržoazní pozemkové reformy a provedení nové pozemkové reformy, která by podstatným způsobem zasáhla kapitalistická zemědělská hospodářství, uspokojovala požadavky pracujícího venkova, ale současně je samé zatáhla do ostrého politického boje proti představitelům buržoazních stran. Zavedení trojích výkupních cen zemědělských výrobků, přihlížejících k třídní

skladbě vesnice a zvýhodňujících malovýrobce, podstatné snížení nájemného za půdu, zavedení jednotné zemědělské daně, zavedení sociálního pojištění pro zemědělce, uplatnění výhodného úvěrového systému, finanční pomoc zemědělcům, kteří utrpěli katastrofálním suchem v r. 1947, z prostředků získaných z výtežků milionářské daně — to vše byla další výrazná opatření, prosazená komunistickou stranou ve prospěch pracujícího venkova. Plody této politiky se jasně projevily v únorových dnech 1948, kdy proti pokusu buržoazie o kontrarevoluční zvrát dělnická třída mohla zvítězit, opírajíc se o jednoznačnou politickou podporu pracujícího venkova.

Vycházejíc z Leninova učení o významu zemědělského družstevnictví pro organizování pracujících rolníků v boji proti buržoazii, KSČ již v období do února věnovala mimořádnou pozornost zemědělskému družstevnictví. V tomto období šlo především o odstranění vlivu venkovské buržoazie z družstev a o jejich demokratizaci tak, aby se družstva proměnila v orgány pomáhající zemědělcům a současně v orgány, jejichž prostřednictvím by stát mohl paralyzovat spekulaci v oblasti obchodu, zneužívající poválečného nedostatku zemědělských produktů. V důsledku této politiky značně vzrostl počet odbytových družstev (existovala téměř v každém okrese) a počet družstev zpracovávajících zemědělské produkty. Ve složité politické situaci se nepodařilo do února dosáhnout plně záměrů v oblasti demokratizace družstev a odstranění vlivu venkovské buržoazie. Zato byla ve značné míře za finanční podpory státu zakládána strojní družstva, družstva pro elektrifikaci venkova a různá pomocná družstva, jako prádelny, vodovodní družstva a jiné. Pomáhala řešit nedostatek pracovních sil a ulehčovala práci žen v zemědělství. Tato družstva zpravidla vznikala bez účasti venkovských kapitalistických hospodářství. Sporadicky vznikala i výrobní družstva, a to převážně na konfiskované půdě, přidělené bezemkům. Únorové vítězství pracujících dovolilo dovést do konce tyto záměry komunistické strany i v oblasti zemědělského družstevnictví. Význam politiky KSČ v této oblasti spočíval v tom, že se vylučoval obchodní kapitál jako spojovací mezičlánek a vytvářely se předpoklady pro tržní svazek města a venkova.

V důsledku vítězství socialistické revoluce v únoru 1948 bylo dokončeno znárodnění v oblasti průmyslu a obchodu. V rukách státu bylo soustředěno 95 % veškerého průmyslu, celý finanční systém, celý zahraniční obchod a velkoobchod, značná část maloobchodní sítě a veřejná doprava. Socializace této převážné a rozhodující části národního hospodářství otevřela možnost a z druhé strany postavila imperativ využít vysoce rozvinuté průmyslové základny zděděné z kapitalismu, znásobit ji a kvalitativně rozvinout tak, aby zajišťovala rostoucí požadavky socialistické společnosti. Rozvoj socialistického průmyslu stál před perspektivou, že sám bude nutně klást rostoucí požadavky na zemědělskou výrobu jako na dodavatele potravin a surovin, ale i jako na odběratele spotřebních i výrobních prostředků. Akutním problémem se stalo zajištění dalšího proporcionálního rozvoje průmyslu a zemědělství a rozšíření vnitřního trhu. Z tohoto hlediska rozpor mezi průmyslem a zemědělstvím a potřebami celého národního hospodářství již narůstal v předcházejících letech. Již částečné znárodnění v ostatních oblastech národního hospodářství umožnilo, že během dvouletého plánu, tj. koncem r. 1948, byla průmyslová výroba nejen obnovena, ale převýšila předválečnou úroveň o 10 %. Zemědělská výroba však nedosáhla ani své předválečné úrovně.

Malovýrobní charakter zemědělství se v důsledku pozemkové reformy ještě zesílil a v důsledku různých opatření státu na pomoc zemědělství, zejména drobným a středním rolníkům, se nezvýšila tržní produkce, ale naopak se zesílil

jejich samozásobitelský charakter. Zdroje rozšíření reprodukce na základě malovýroby byly v podstatě vyčerpány.

Socialistická přestavba vesnice proto vyvstala jako objektivní nutnost k zajištění dalšího rozvoje ostatních odvětví národního hospodářství, nemělo-li dojít k prohloubení disproporcí. Vytvoření socialistické velkovýroby v našich podmínkách se stalo předpokladem k intenzifikaci zemědělské výroby jako optimální cesty ke zvýšení produkce, produktivity práce a uvolnění pracovních sil pro rostoucí průmysl, ke zvýšení důchodů zemědělců a jejich vyrovnání na úroveň pracujících v průmyslu. Socialistická přestavba vesnice byla spojena s přebudováním malovýrobní materiálně technické základny zemědělství na velkovýrobní. Toto spojení organizační přestavby s technickým vybavením bylo umožněno díky existenci průmyslové základny, kterou jsme měli — na rozdíl od Sovětského svazu — v té době již k dispozici, a díky politice další industrializace země s těžištěm na těžký a strojírenský průmysl.

Rozsah a zaměření tohoto článku umožňuje se zabývat historií združstevňování v Československu, analýzou jeho zvláštností a všech složitostí jeho uskutečňování. Program strany vycházel z Leninových zásad postupného združstevňování, hledání pro pracující rolnictvo nejvhodnějších a nejprístupnějších forem výrobních družstev, metodou přesvědčování, avšak za nekompromisního boje s venkovskými kapitalisty. Je pravdou, že tyto zásady důsledně hlášané a požadované Komunistickou stranou Československa nebyly vždy v praxi dodržovány a byly v mnohých případech překrucovány, že se projevil radikalistické, levičácké tendence v procesu združstevňování, které zanechaly své škodlivé důsledky. Nemohly však natolik ovlivnit sílu a průbojnost Leninových myšlenek, aby zabránily úspěšně dokončit združstevnění vesnice. Nemohly zabránit tomu, aby samotné pracující rolnictvo se neztotožnilo s touto formou své další existence.

Združstevněním vesnice bylo dosaženo koncentrace výroby. Tím byly odstraněny překážky bránící tomu, aby do zemědělství mohla ve větší míře pronikat velkovýrobní mechanizace, moderní technologie výroby, chemizace, velkovýrobní organizace procesu výroby a práce, faktory, které vedou k racionalizaci a zefektivnění zemědělské výroby. Dvacetiletá historie družstevní velkovýroby byla obdobím přetváření malovýrobních zásad a stylu hospodaření na základě koncentrace výroby a její technické modernizace, obdobím přebudování výrobní struktury družstevních hospodářství tak, aby to nebyla pouze sdružená výroba malovýrobců, ale skutečná velkovýroba.

A právě s tímto cílem byla prosazována další centralizace v zemědělské výrobě — sloučení malých a středních družstev ve větší celky, které by umožnily prohloubit specializaci a koncentraci výroby, zvýšit produktivitu práce a zintenzívnit využití výrobních prostředků.

Bylo to období, kdy se hledaly a v praxi prověřovaly organizační formy realizace výrobního svazku průmyslu a zemědělství. Hledaly a prověřovaly se formy realizace tržního svazku a formy ovlivňování a usměrňování družstevní výroby centrálním plánem při respektování samostatnosti hospodaření každého jednotlivého družstevního hospodářství. Uzpůsobovaly se tak např. systémy výkupních a nákupních cen, cenová struktura atd.

Postupně se překonávaly jak přežitky starého, tak potíže, které sebou nutně přináší tvorba nového systému, nového řádu. Období 1968/69 bylo mimořádně náročnou zatěžkávací zkouškou, kterou naše družstevní zemědělství prošlo. Extrémní úvahy o samospasitelnosti volného trhu a státem nekontrolované podnikatelské iniciativě nenalezly v JZD podporu. Ztotožnění se s družstevní výrobou a vysoký pocit zodpovědnosti před společností se projevil v plnění

výrobních úkolů a ve výsledcích výroby. Družstevní zemědělství se v kritickém období společenského varu ukázalo být spolehlivým politickým základem socialistického státu a Komunistické strany Československa.

Vlna kriticismu posledních dvou let neopomenula ani zemědělství. Právě tak jako v mnoha jiných oblastech a otázkách byl racionální smysl kritiky pod vlivem pravicových sil obrácen nesprávným směrem. Demagogicky se hovořilo o tom, že strana nevytyčila základní směr a koncepci perspektivního vývoje zemědělství, ačkoliv tato koncepce existovala a byla zformulována na XII. sjezdu strany. Jinou věcí je, že tato koncepce nebyla dosud rozpracována do konkrétního plánu.

Dosavadním vývojem družstevního zemědělství i celého národního hospodářství se vytvořily podmínky, aby mohl být dokončen proces industrializace zemědělství na základě vědeckotechnické revoluce. Podmínky pro tuto další vyšší etapu v rozvoji našeho zemědělství jsou jak v průmyslu vyrábějícím zemědělskou techniku, tak v zemědělském výzkumu. Ale především jsou v samotné družstevní koncentrované velkovýrobě, v socialistických výrobních vztazích, které otevřely prostor pro nebývalý růst techniky a všech výrobních sil v zemědělství. Industrializace zemědělství se však může uskutečnit jen tehdy, stane-li se její program součástí programu průmyslu a budou-li požadavky na její uskutečnění zahrnuty do konkrétních plánů průmyslové výroby. Dokončení procesu industrializace zemědělství v tomto duchu je logickým pokračováním cesty nastoupené před 20 lety, je logickou aplikací Leninových myšlenek o perspektivách rozvoje zemědělství za socialismu v současné době.

Došlo dne 15. 1. 1970

Adresa autorky:

Doc. ing. Zoe Klusáková, CSc., Vysoká škola ekonomická, Praha

■ Právě v minulém roce oslavila naše jednotná zemědělská družstva a s nimi i celá naše zemědělská i nezemědělská veřejnost slavné výročí, výročí 20 let své existence. Tenkrát před 20 lety začala socialistická přestavba vesnice, proces takového významu a takové revolučnosti, že se řadí hned za samotné převzetí politické moci dělnickou třídou. Tehdy před 20 lety byly pokládány základy procesu kolektivizace, procesu postupného přechodu od rozstříštěného zemědělství s vyhraněným malovýrobním charakterem, individuální prací a soukromým přivlastňováním výsledků výroby k velkovýrobnímu, plně socialistickému způsobu hospodaření s kolektivní prací, k procesu, jehož výsledky právem nutno považovat za jeden z nejvýraznějších úspěchů politiky Komunistické strany Československa v posledním dvacetiletí. Tenkrát před 20 lety se začalo naplňovat dnes již historické Gottwaldovo heslo: „Nebude u nás socialismu bez přechodu vesnice k socialismu“. Při hodnocení uplynulých 20 let můžeme dnes s hrdostí konstatovat, že výsledky procesu socialistické přestavby nám právem mohou mnozí závidět.

Je to především zásluha pomoci dělníků, kteří zejména v prvních letech existence jednotných zemědělských družstev, při jejich prvních krocích ve společné práci, účinně přispívali k jejich upevnění a rozvoji. Je to ale také zásluha statisíců družstevníků, kteří za pomoci dělnické třídy a inteligence překonávali počáteční potíže a budovali svá družstva.

Abychom plněji pochopili historický význam této významné etapy našeho zemědělství a celé naší společnosti a abychom mohli vyvodit závěry i pro budoucnost, nelze se při této příležitosti vyhnout alespoň stručné analýze a zhodnocení těchto 20 let, jejich vnějších znaků a vnitřních rozporností, prvků, které výstavbu jednotných zemědělských družstev v našich podmínkách ovlivňovaly a etap, které byly určitými mezníky nejenom ve vývoji našeho socialistického zemědělského družstevnictví, ale i v poznání objektivních zákonitostí jeho vývoje. Nebyl to vývoj prostý rozporů a úskalí, chyb a nedostatků, velkých vítězství i dílčích proher i některých neúspěchů.

* * *

V čem je však nutno především spatřovat kořeny úspěchů československého zemědělského družstevnictví, v čem tkvěly základní předpoklady jeho rozvoje?

Především je to skutečnost, že Komunistická strana Československa vycházela při formulaci svého zemědělského programu a při jeho realizaci z Leninova družstevního plánu, a to jak již v podmínkách první buržoazní republiky, tak zejména po r. 1945. Byly to právě základní principy Leninova družstevního

plánu, které u nás, v průmyslově vyspělém státě, otevřely cestu k dnešnímu, plně na socialistických zásadách organizovanému zemědělství.

Leninův družstevní plán předpokládal postupné převládnutí družstevní myšlenky na vesnici. Družstevní velkovýroba se podle tohoto plánu měla začít budovat tehdy, kdy rolníci poznají v praxi výhody společného hospodaření a podnikání na příkladu jiných družstev. Touto etapou, jak bude ještě ukázáno dále, naši rolníci prošli a v době, kdy IX. sjezd Komunistické strany Československa vytyčil generální linii výstavby socialismu v Československu, tj. i linii vytváření výrobních zemědělských družstev, měla družstevní myšlenka na naší vesnici již zapuštěny hluboké kořeny a opírala se o bohaté praktické zkušenosti, a to bez zřetele na to, že předválečná družstva byla většinou ovládána kulaky a velkými pozemkovými vlastníky.

Myšlenky Leninova družstevního plánu se projeví plně také v tom, že jednotná zemědělská družstva začala u nás vznikat jako družstva I.—IV. typu (od jednoduchého typu k typům složitějším, vývojově a kvalitativně vyšším). Družstva I. typu nebyla ještě družstva v pravém slova smyslu, proto se později od jejich zakládání upustilo. Charakterizovala se společným osevem půdy, která zůstávala v soukromém vlastnictví družstevníků, sklizeň se rozdělovala podle výměry půdy a podle ní se uhrazovaly i náklady. Byla výhodná zejména pro větší vlastníky půdy, kterým zajišťovala levnou pracovní sílu.

Obdobná situace byla i u družstev II. typu, která již měla společnou rostlinnou výrobu, zatímco živočišná výroba byla dosud individuální. V těchto družstvech již docházelo k hospodářsko-technické úpravě půdy, k rozorání mezí a scelování pozemků. Důchody se rozdělovaly převážně podle půdní držby. Proto většina družstev vznikala přímo jako družstva III. typu, ve kterých byla již společná rostlinná i živočišná výroba a práce byla organizována ve stálých pracovních skupinách. Důchody družstva se rozdělovaly převážně podle pracovní účasti družstevníků, částečně podle vlastnictví půdy.

Protože ani tato praxe nevyhovovala většině družstevníků — malých rolníků, kteří nesli veškerou tíhu práce v družstvech, ale část výsledků své činnosti přenechávali větším vlastníkům půdy, přeměňovala se tato družstva rychle v družstva IV. typu, která již neuznávala půdní rentu a rozdělovala důchody přesně podle pracovní účasti. Podle těchto zásad hospodaří všechna dnešní družstva. V konečném období kolektivizace vznikala družstva již přímo jako družstva IV. typu.

Druhým základním kořenem úspěchů socialistické přestavby vesnice byla prakticky stoletá tradice zemědělského družstevnictví v našich zemích; bylo již řečeno, že naši rolníci si ověřili v praxi výhody společného podnikání na příkladech nákupních, prodejních, strojních, úvěrových a jiných družstev.

Koncem třicátých let existovalo u nás silně rozvinuté zemědělské družstevnictví. V té době vyvíjelo činnost zhruba 12 000 družstev různých typů a kategorií a s různým předmětem podnikání — družstva úvěrními, nákupními a prodejními počínaje, přes družstva pro zpracování zemědělských výrobků a pro zajišťování životních potřeb a družstva strojními, elektrárenskými, vodními a pastevními konče. Tato družstva nepůsobila jen v českých zemích, ale i na Slovensku, kde v r. 1938 bylo přes 2250 družstev a jejichž členská základna dosáhla závratného čísla — 3/4 miliónů členů.

Jedním ze základních předpokladů pro proces socialistické přestavby vesnice se stal známý Hradecký program. Na jeho základě, a to podle známého hesla „půda patří těm, kteří na ní pracují“ dostali drobní a střední rolníci

zemědělskou půdu kolaborantů a zrádců a půdu konfiskovanou Němcům a Maďarům a v r. 1948 i půdu církevní a půdu velkých pozemkových vlastníků.

Současně byla přijata i celá řada opatření, ulehčujících postavení drobných a středních rolníků (zákon o zemědělském úvěru, o zemědělské dani apod.). Od r. 1945 byly z prostředků státu na celé řadě vesnic budovány společné družstevní prádelny, žňové útulky a jiná společenská sociální zařízení a počínaje r. 1948 také strojní a traktorové stanice jako účinná forma služby pro rolníky při zvládnutí hlavních zemědělských prací.

Zakládání výrobních zemědělských družstev, které se za první republiky nesetkalo s větším úspěchem (ze 41 výrobních zemědělských družstev hospodařících v r. 1925 jich v r. 1938 zbylo pouze 7), bylo tedy po r. 1948 opřeno o dlouholeté družstevní tradice našeho zemědělství, bylo přirozeným pokračováním a vyústěním sociálních a ekonomických bojů drobných a středních rolníků u nás a logickým důsledkem zemědělské politiky strany.

Byly to pozitivní zkušenosti, byla to pozitivní politika, pochopitelná a pro drobného a středního rolníka naprosto přijatelná, které tehdy položily základy pro kolektivizaci našeho zemědělství, pro jeho na počátku úspěšný rozvoj. A tak ihned na počátku združstevňování, v průběhu let 1949–52, bylo založeno téměř 6000 JZD s více než čtvrtmilionem členů.

* * *

První etapu rozvoje našich jednotných zemědělských družstev, etapu kolektivizace, můžeme zhruba ohraničit léty 1949 (tj. po IX. sjezdu Komunistické strany Československa, který vytyčil ve svém programu vybudování socialismu na vesnici jako základní předpoklad pro socialistický vývoj naší republiky a po vydání zákona o JZD) až 1959. Bylo to období velikého sociálně ekonomického hnutí, přestavby vesnice ze soukromé individuální výroby na družstevní kolektivní výrobu. Postupně, tak jak se rozšiřovala materiálně technická základna, měnila se zemědělská malovýroba na zemědělskou družstevní velkovýrobu. Přes různé těžkosti a obtíže i přes stále nedoceňování postavení zemědělství v našem národním hospodářství i práce rolníka pro celou naši společnost byl proces kolektivizace v tomto období v podstatě dokončen (tab. I).

V roce 1956 hospodařilo u nás 10 816 JZD s téměř miliónem družstevníků na výměře 4 904 000 ha zemědělské půdy včetně záhumnků, tj. na 67,5 % celkové výměry zemědělské půdy naší republiky. Společně se státním socialistickým sektorem obdělávala tedy jednotná zemědělská družstva v této době zhruba 91 % veškeré zemědělské půdy. U zbývajících cca 9 % půdy šlo převážně o drobnou držbu půdy nebo o půdu ležící v podmínkách, v nichž nebyly předpoklady pro kolektivizaci (horské oblasti některých okresů, především na Slovensku, např. Čadca, Dolní Kubín).

Postup združstevňování nebyl rovnoměrný a měl, jak ukazují i údaje z uvedeného přehledu, v různých obdobích nestejnou intenzitu. K obdobnému závěru bychom dospěli při posuzování výsledků hospodaření za toto časové období rozvoje jednotných zemědělských družstev.

V tomto prvním desetiletí existence jednotných zemědělských družstev u nás se zvyšoval nejenom jejich počet, ale rostla i průměrná výměra zemědělské půdy jednoho družstva (s výjimkou let 1953–56, kdy docházelo k vystupování rolníků z JZD). V r. 1951 činila průměrná výměra jednoho JZD 341 ha, v r. 1955 především z uvedených důvodů pouze 287 ha, v r. 1958 již opět 357 ha a v r. 1960 již 453 ha zemědělské půdy. Z menšinových družstev, která převažovala v prvních letech hospodaření, se koncem procesu kolektivizace stala družstva zahrnující převážně celý katastr obce, ve které hospodařila.

I. Rozvoj členské a půdní základny JZD — ČSSR

Rok	Počet JZD se společným hospodařením	Výměra půdy v ha (koncem roku)				Podíl JZD vč. záhumenků na výměře zem. půdy v %	Počet členů JZD
		zemědělské		orné			
		JZD vč. záhu- menků	z toho záhumenky	JZD vč. záhu- menků	z toho záhumenky		
1949	28	7 023	—	5 778	—	—	649
1950	1 873	673 232	—	506 634	—	9,1	—
1951	3 138	1 070 446	75 100	801 970	61 614	14,6	180 406
1952	5 848	2 177 718	112 556	1 622 531	96 680	29,7	260 252
1953	6 679	2 171 908	123 991	1 642 091	102 555	30,8	380 983
1954	6 502	1 902 838	109 290	1 455 795	89 401	26,5	303 727
1955	6 795	1 947 027	112 862	1 481 056	89 985	26,7	329 487
1956	8 016	2 236 558	127 250	1 700 875	100 941	30,8	395 251
1957	11 090	3 461 543	204 264	2 622 909	162 428	47,9	656 410
1958	12 140	4 334 142	314 134	3 259 504	230 882	59,1	851 734
1959	12 560	4 792 900	350 805	3 584 448	256 030	65,7	970 116
1960	10 816	4 903 063	355 111	3 660 182	257 565	67,5	994 403

Poznámka: V údajích nejsou zahrnuta družstva II. typu.

Pramen: data ČSÚ

Rok	Obilí v mil. t	Mléko v mil. l	Vejce v mil. ks	Maso ¹⁾ v tis. t	HZP z 1 ha z. p.
1948	4768	2504	1330	440	5408
1949	5203	2855	1671	519	6040
1950	4725	3173	1607	796	6442
1955	5079	3415	1734	768	6957
1958	4838	3651	2070	892	7213
1969	5520	3657	2135	903	7134

¹⁾ hovězí, vepřové, telecí, a to včetně domácích porážek

III. Některé ukazatele intenzity zemědělské výroby JZD

ČSSR

Rok	Ha výnosy			Výroba z 1 ha z. p.			Užitkovost		HZP 1 ha z.
	pšeni- ce	ječme- ne	cukrov- ky	masa	mléka	vajec	nádoj na 1 krávu	Ø snáš- ka na 1 sle- pici	
1953	20,1	19,7	253	64	186	52	1261	79	4643
1955	21,5	21,2	290	85	296	97	1702	89	5886
1958	18,6	18,3	307	89	346	78	1687	102	5886
1960	23,5	25,6	351	106	413	146	1758	103	6495

Charakteristickým znakem vývoje i v této první etapě byla skutečnost, že ani v procesu kolektivizace nedošlo ke snížení celkové úrovně zemědělské výroby u nás, ale naopak zemědělská výroba — i přes značné výkyvy — soustavně rostla (tab. II).

Intenzita zemědělské výroby přímo v JZD se soustavně zvyšovala, i když s nevelkým trendem (tab. III).

V tomto období se podstatně zvýšila produktivita živé práce v družstvech i v celém socialistickém zemědělství. Při rostoucí zemědělské produkci se snižoval počet trvale činných pracovníků v zemědělství. Byl to především důsledek vyšší koncentrace výroby, rostoucí vybavenosti družstev základními výrobními prostředky a existence strojních a traktorových stanic, které se staly nositeli pokrokové agrotechniky a nových prvků v organizaci práce a ze kterých se postupně vytvořily vysoce specializované podniky odborných služeb pro zemědělství. Na druhé straně se však na tomto vývoji podílelo i nedocenění významu zemědělství v národním hospodářství a jeho důležitosti pro harmonický vývoj celého národního hospodářství jako jednoho z nejdůležitějších stabilizačních a stimulačních článků. To se projevilo i v nízkém společenském ocenění práce družstevních rolníků, což vedlo k tomu, že odliv pracovních sil ze zemědělství byl rychlejší než nahrazování živé práce takovými výrobními prostředky z ostatních odvětví národního hospodářství, které by umožnily rychlé tempo substituce

živé práce prací minulou a efektivní intenzifikací zemědělské výroby. To vše — kromě některých dalších vlivů — vyústilo v současné obtíže v reprodukci pracovních sil v družstvech, charakterizované především jejich nevyhovující věkovou strukturou.

* * *

Období budování družstev bylo současně i obdobím poznávání ekonomických zákonitostí rozvoje družstevního hospodaření. V celém období kolektivizace byl hlavním nástrojem řízení centrální národohospodářský plán, který družstvům určoval objem dodávek zemědělských výrobků do státních fondů, ale i osevní plochy, hektarové výnosy, stavy a užitkovost hospodářských zvířat a objem výroby.

V prvním období byl objem dodávek do státních fondů určován individuálně. Téměř v celém období kolektivizace platil systém dvojích cen — nižší výkupní ceny za povinné dodávky a vyšší nákupní ceny za prodej nad rámec státního plánu. V prvních letech subjektivně stanovená výše povinných dodávek značně ovlivňovala výsledky hospodaření družstev, což vedlo ke snižování zájmu družstev na zvyšování výroby. Proto byly od r. 1953 uvedeny v život pevné normy povinných dodávek z 1 ha půdy, diferencované podle výrobních oblastí a velikostních skupin podniků. Ani tato soustava dvojích cen však nevedla k žádoucím výsledkům, ačkoliv měla v této době určité klady.

Byla určitým pokusem, i když ne zcela důsledným, o řešení důsledků působení diferencování renty (společně s diferencovanými cenami za práce STS). Individuální úpravy dodávkových povinností mohly do značné míry napomoci řešení i nerovnoměrného vybavení jednotlivých družstev a nestejného stupně jejich ekonomického upevnění a vytvářet tak pro všechna JZD zhruba stejné ekonomické i výrobní možnosti. Proto také v tomto období nedochází — zřejmě i vlivem jiných činitelů — k hlubší ekonomické diferenciaci JZD a nevznikají tak ani značné rozdíly ve výsledcích jejich hospodaření jako v pozdějších letech.

Tento klad měl z celospolečenského hlediska i svou negativní stránku, neboť se zvyšováním výroby rostly průměrné realizační ceny jednotlivých výrobků.

Jednou z nejvážnějších otázek tohoto období bylo financování investiční výstavby v družstvech, a to především nových staveb. Budováním JZD vznikala nutnost postupně nahrazovat celou dosavadní malovýrobní základnu novými stavbami s daleko vyšší kapacitou a koncentrací výroby. Ceny zemědělských výrobků s touto skutečností nepočítaly. Úroveň ekonomických poznatků v této době ani dobře neumožňovala stanovit potřebný objem cen a jejich vzájemné vazby a souvislosti. Proto společnost používala k zabezpečení určitého tempa přestavby a rozšíření reprodukce celé řady nástrojů. Byl to především zvýhodněný úvěr a přímé nenávratné subvence na investice. Výhodná byla jak úroková sazba úvěru, tak zejména podmínky pro jeho splácení. Do r. 1958 bylo totiž splácení úvěru vázáno na plnění dodávkových povinností. Při jejich splnění a při splacení stanovené části úvěru se stejná část úvěru odepisovala, takže se vlastně zvyšovala nenávratná státní subvence na vybudovanou investici. Tím bylo družstvům umožněno pořídit investici jen za určitou část skutečných nákladů na její pořízení. Tím se ovšem opět posilovala do jisté míry subjektivní stránka řízení.

Přes všakeré nedostatky, přes dílčí chyby v řízení a v jiných oblastech družstevního života v tomto období bylo vykonáno velké dílo. Za vedení Komunistické strany Československa a za využití zkušeností Sovětského svazu byla dokončena socialistická přestavba vesnice a byly položeny základy pro rozvoj zemědělské velkovýroby.

Z 1 300 000 roztržštěných, v drtivé většině drobných a středních rolnických usedlostí se vytvořily kolektivně obdělávaná, zcelená družstevní hospodářství, schopná rychlého rozvoje výrobních sil. Družstva získala zkušenosti s organizací výroby a práce ve velkém, upevnila se jejich ekonomika i řízení.

Třída drobných a středních rolníků — soukromých výrobců — se měnila postupně v novou třídu, třídu družstevních rolníků, těsně spjatou se socialistickým vývojem naší společnosti, která si dnes, jak to ukázal i vývoj posledních dvou let, pevně a jasně uvědomuje své místo v socialistické společnosti.

V družstvech vyrostl veliký počet schopných, odborně fundovaných a společensky angažovaných vedoucích pracovníků se značnými technickými a organizačními zkušenostmi.

Neméně významnou etapou ve vývoji jednotných zemědělských družstev a celého čs. socialistického zemědělství je období, které lze časově ohraničit r. 1960 a které prakticky trvá až dodnes. Hlubší analýza této etapy — právě tak jako u období kolektivizace — by ukázala, že nejde o etapu jednodušší; bylo by možno ji dále podrobněji etapizovat. Jde o etapu všestranného ekonomického upevňování družstev a rozvoje jejich výrobních sil.

Charakteristickým znakem této etapy je, že po praktickém dokončení kolektivizace byla do družstev předána převážná část zemědělské techniky, soustředěná do té doby ve strojních a traktorových stanicích. V STS zůstaly obvykle pouze jednoúčelové stroje, které by nebylo možno účelně a efektivně využít v rámci jednoho JZD (např. stroje pro ochranu rostlin, pro úpravu půdy atd.). Na jedné straně toto opatření přineslo mnoho kladů. Došlo k posílení samostatnosti družstev a jejich chozrasčotního postavení. Družstva převzala plnou odpovědnost za všechny stránky výrobního procesu a za racionální a efektivní využití půdy, techniky, pracovních sil a za reprodukci všech výrobních prostředků. Do družstev přišla řada kvalifikovaných pracovníků, především traktoristů a opravářů. Na druhé straně prodejem mechanizačních prostředků se na družstva přenesly náklady, spojené s provozem mechanizačních prostředků, družstva začala nést důsledky rychlého opotřebení, snížilo se využití zvláště těžkých mechanismů. Nově vznikajícím družstvům v některých oblastech nemohla být poskytnuta ani dostatečně účinná organizační a ekonomická pomoc, což se nepříznivě dotklo výsledků hospodaření těchto JZD, v té době dosud neupevněných.

Druhým charakteristickým znakem této etapy bylo, že se počínaje r. 1960 začala družstva postupně slučovat do větších, ekonomicky výhodnějších celků. Jejich tehdejší výměra, daná prakticky katastrem obcí, byla malá pro vyšší koncentraci rostlinné a živočišné výroby a tím i pro uplatňování modernější techniky a nových technologických poznatků ve výrobě, které by umožnily zvýšit produktivitu živé práce a nahradit tak stále trvajícím úbytkem pracovních sil. Postup slučování, který trval prakticky skoro celé toto období, ukazuje tab. IV.

IV. Postup slučování družstev

Rok	Počet JZD	Ø výměra jednoho JZD
1959	12 560	354
1962	7 912	589
1965	6 704	603
1967	6 395	622

I když v řadě případů docházelo k mechanickému slučování bez náležité analýzy předpokladů budoucího úspěšného hospodaření a i když slučování někdy nebylo podepřeno všestrannými technicko-organizačními opatřeními, která by umožnila výhody ze sloučení (podnikovou a vnitropodnikovou specializaci apod.) rychle realizovat, slučování ve svém celku urychlilo rozvoj výrobních sil v čs. zemědělství a položilo základ pro skutečnou velkovýrobu.

Značně se změnila vnější ekonomické podmínky hospodaření družstev. Počínaje r. 1960 byl uplatněn nový systém a zavedeny jednotné nákupní ceny. Východiskem pro jejich stanovení byly v podstatě oblasti s průměrnými podmínkami výroby.

Pro družstva v horších výrobních podmínkách (podhorské a horské oblasti) byly stanoveny příplatky pevnými sazbami na 1 ha zemědělské půdy. Normy nákupu spojené s existencí dvojích cen přestaly hrát společně s diferencovanými cenami za práce STS úlohu základního nástroje při řešení diferenciální renty. Tuto funkci převzaly uvedené formy tzv. přímé pomoci a zejména potom zemědělská daň svými diferencovanými sazbami podle výrobních oblastí.

Společně s těmito změnami a v návaznosti na ně došlo i ke změně plánování zemědělské výroby odshora až dolů, včetně nového postupu při sestavování celoročních finančních plánů družstev. V r. 1960 dochází také v JZD ke generální inventarizaci základních prostředků a k zavedení jejich odpisování. V souvislosti s tím se mění i způsob zajišťování rozšířené reprodukce i základních prostředků, včetně změn v jejich financování a ve způsobu dotace společných družstevních fondů.

V prvních letech tohoto období se dále prohlubovala ekonomická diferenciace družstev; rozdíly mezi předními družstvy a družstvy s nízkou úrovní výrobních sil se nezmenšily, nýbrž spíše prohloubily. Rozdíly mezi předními podniky a podniky podprůměrnými byly daleko větší než rozdíly mezi podniky hospodářícími v různých přírodních podmínkách. Na prohlubování ekonomické diferenciace mělo vliv několik činitelů souběžně. Jejich základní příčinou však bylo nedocenění významu zemědělství jako stimulujícího a stabilizačního článku národního hospodářství, které se projevovalo i v nízkém podílu zemědělství na rozdělování národního důchodu i nedostatky v zásobování zemědělství především intenzifikační faktory z ostatních odvětví národního hospodářství.

Teprve v posledních letech, především po XIII. sjezdu Komunistické strany Československa, se přestala diferenciace prohlubovat a ekonomika družstev s nižší

V. Zvyšování intenzity rostlinné a živočišné výroby v JZD

ČSSR

Rok	Hektarové výnosy			Užitkovost			Výroba na 1 ha z. p.		
	pšenice	ječmen	cukrovka	nádoj na 1 krávu v l	snáška na 1 slepici v ks	odchov selat od 1 prasnice	masa	mléka	vajec
							celkem		
1960	23,5	25,6	351,4	1758	102,7	10,4	106,4	413,4	145,5
1965	24,6	22,1	264,7	1950	151,4	13,1	152,4	519,5	259,9
1967	27,8	28,3	383,7	2186	167,8	15,8	163,7	586,0	260,8
1968	32,4	30,8	424,5	2305	172,0	15,8	188,3	609,2	229,4

úrovní výrobních sil a s horšími výsledky hospodaření se začala rychle upevňovat.

Stručný popis a hodnocení tohoto druhého období by nebylo úplné, kdybychom se nezmínili o převedení řady družstev do organizací státního socialistického sektoru. Řešila se jimi jednak existence různých sektorů v některých obcích, kde vedle JZD hospodařila i farma státního statku, aby bylo dosaženo větší koncentrace výroby, především však se v převádění JZD do větších statků vidělo východisko k řešení nízké úrovně hospodaření některých JZD; někdy k tomu přistoupily i provozní důvody státních statků, i když z celospolečenského hlediska nešlo vždy o cestu nejefektivnější.

Celá etapa ekonomického upevnění a rozvoje výrobních sil byla zákonitě provázána zvyšováním podílu ostatních odvětví na rozvoji zemědělské výroby. Podstatně vzrostl objem průmyslových hnojiv a prostředků chemizace rostlinné i živočišné výroby, zvýšila se vybavenost živé práce základními výrobními prostředky, především strojovými; jako charakteristiku tohoto zvyšování podílu ostatních odvětví národního hospodářství na reprodukci v zemědělství uvedeme jenom několik základních údajů. Svědčí o tom podstatný růst podílu zhmotnělé práce na zemědělské produkci, zdvojnásobení dodávek průmyslových hnojiv v čistých živinách na 1 ha zemědělské půdy (r. 1960 85,5 kg, r. 1968 172 kg), trojnásobný růst spotřeby energie.

Také základní prostředky připadající na 1 ha zemědělské půdy a na jednoho pracovníka se zhruba zdvojnásobily.

I když výrobní prostředky nedosahovaly a nedosahují dosud potřebné struktury, technických parametrů a kvality, přesto i na tomto úseku bylo mnoho vykonáno.

Vysoce se v tomto období zvyšovala i intenzita rostlinné a živočišné výroby jak v důsledku zvýšených vkladů do výrobního procesu, tak i na základě působení dalších faktorů (nová technologie, lepší organizace výroby a práce, nové odrůdy, zlepšení chovatelské a plemenářské práce, zvýšení kvalifikace atd.).

Za 8 let vzrostly ha výnosy pšenice o 9 q, ječmene o 5 q, průměrná roční dojivost na 1 krávu o 550 l, snáška na 1 slepici o 70 ks atd. Úspěšný vývoj JZD v posledních letech lze dokumentovat i údaji tab. VI. Hrubá zemědělská produkce na 1 ha zemědělské půdy, která činila v r. 1960 ve srovnatelných cenách 6495 Kčs, vzrostla do r. 1968 na 8711 Kčs, tj. o 34 %; tržní zemědělská produkce za stejné období se zvýšila o více než 64 %.

VI. Vývoj hrubé produkce zemědělského a hrubého důchodu

Rok	Hrubá zemědělská produkce na 1 ha z. p.			HŽP na 1 ha z. p.	HŽP na 1 pracov- níka*)	HD*) na 1 ha z. p.
	celkem	z toho				
		rostlinná	živočišná			
1960	6495	3636	2859	3804	×	×
1965	7017	3428	3589	4789	41 047	2748
1967	8387	4425	3962	5660	46 907	4873
1968	8711	4613	4098	6264	51 071	5216

*) v cenách r. 1967

S rostoucí intenzitou výroby vzrostla v družstvech i produktivita živé práce, která se zvýšila v JZD jen za období 1965—68 zhruba o čtvrtinu.

Došlo k výraznému růstu hrubých a celkových důchodů družstev i osobních důchodů družstevníků. Jenom za poslední čtyři roky (1965—68) vzrostl HD družstev (v přepočtu na 1 ha z. p.) zhruba o 90 %. Průměrná roční odměna 1 pracovníka v JZD se zvýšila od r. 1960 do r. 1968 z 10 236 Kčs na 17 904 Kčs, tj. o 75 %. Stav nedělitelných fondů¹⁾ se od r. 1960 do r. 1966 téměř zdvojnásobil. Koncem r. 1968 měla družstva ve svých rezervních fondech soustředěno téměř 5,5 mld Kčs. Tak bychom mohli pokračovat ve výčtu ukazatelů, které přesvědčivě svědčí o rychlém a úspěšném rozvoji družstev a jejich ekonomiky.

Přechod ke společnému hospodaření přinesl i hluboké změny do života rolníků, jaké neprožila v jedné generaci ani jediná třída či sociální vrstva pracujících. Se změnou výrobních vztahů na vesnici, s rozvojem výrobních sil v zemědělských podnicích se měnilo i postavení rolníka ve výrobním procesu, měnil se styl a způsob jeho práce a celého jeho života, měnil se i on sám. Rolník se stal příslušníkem většího kolektivu, začal se podřizovat kolektivním zájmům a kolektivnímu rozhodování, výsledky jeho práce a svou životní úroveň neovlivňoval již jen sám, ale i práce a činnost desítky jiných. Mnohostranná práce se postupně stala prací vysoce odbornou a specializovanou.

Se změnou důchodové situace rolníka se měnila i jeho životní úroveň. Ukazuje to kromě jiného i vybavenost domácností družstevních rolníků předměty dlouhodobé osobní spotřeby. V r. 1966 připadalo na 100 družstevních rodin 60,2 ledniček, 92,5 elektrických praček, 93,4 rozhlasových přijímačů, 82,5 televizorů, 50,7 motocyklů, 20,5 osobních automobilů.

Družstva zřizují a provozují různá sociální a kulturní zařízení pro členy, jejichž počet rok od roku roste, roste počet družstevníků — účastníků domácí i zahraniční rekreace, družstva zřizují pionýrské tábory pro mládež atd. Družstva vydávají každoročně na tyto účely mnohamilionové částky ze svých kulturních a sociálních fondů.

Jednotná zemědělská družstva vstupují do další etapy svého rozvoje, která bude charakterizována vysokou koncentrací a specializací výroby, rozvojem integračních a kooperačních vztahů, novými, skutečně velkovýrobními technologiemi, uplatněním vědeckovýzkumných poznatků v širokém měřítku, vysokým podílem ostatních odvětví a služeb na industrializaci zemědělské výroby a vysokou produktivitou práce. Bude to znamenat rychlé tempo rozšířené reprodukce a přestavbu zemědělství na kvalitativně vyšší úrovni. Jen tak bude možno, aby JZD a s nimi celé československé zemědělství dosáhlo jedné z prvních příček světového žebříčku v zemědělské výrobě. Bude to jistě i nejkrásnější oslavou, až v příštích letech budeme vzpomínat celé významné etapy našich dějin, kterou začala psát první jednotná zemědělská družstva v r. 1949.

Došlo dne 30. 12. 1969

¹⁾ Existovaly pouze do r. 1966. Od r. 1967 se přešlo k jinému členění společných družstevních fondů.

Adresa autora:

Ing. Adolf Jelínek, Kancelář České národní rady, Praha

■ Československé socialistické zemědělství začíná prakticky fungovat od r. 1950, i když podklady k jeho vzniku byly dány zákonnými opatřeními již v r. 1948 a hlavně v r. 1949.

V letech 1949–69 byla pod vedením Komunistické strany Československa uskutečněna socializace vesnice a položen tak základ k trvalému odstranění zaostávání zemědělství za průmyslem.

Problémy zemědělství se zabývaly XII. i XIII. sjezd KSČ, na nichž byly vyhlášeny jasné směrnice pro jeho další vývoj. Dosavadní vývoj československého socialistického zemědělství byl kladný, i když některá odvětví zaznamenala neproporciální vývoj.

Pro naše hodnocení vývoje československého zemědělství v letech 1950–68 použijeme hlavních naturálních a peněžních ukazatelů, týkajících se půdního fondu, rostlinné a živočišné výroby, základních prostředků a pracovních sil.

V závěru hodnocení srovnáme výsledky hospodaření zemědělství jako celku v r. 1968 s r. 1936 pomocí vybraných ukazatelů a porovnáme rovněž dosaženou úroveň našeho zemědělství se zemědělstvím vybraných socialistických a kapitalistických států.

VÝVOJ SOCIALIZACE NAŠÍ VESNICE

Než provedeme vlastní hodnocení vývoje našeho zemědělství, uvedeme základní údaje o rozvoji socialistického sektoru v zemědělství v letech 1950–68 (tab. I–IV).

Číselné údaje v tabulkách dokazují, že socialistický sektor v zemědělství má u nás jasnou převahu a celý vývoj socializace vesnice ukazuje na jeho stále se upevňující pozici.*)

Vývoj struktury půdního fondu

Jak ukazují údaje v tab. V, nebyl vývoj půdního fondu příznivý.

Z celkového vývoje fondu zemědělské půdy u nás lze usuzovat, že bude třeba mnohem citlivěji řešit perspektivní problémy výživy obyvatelstva. Z těchto hledisek bude nutné přísněji sledovat zabírání zemědělské a orné půdy k nezemědělským účelům a ve větším rozsahu a v lepší kvalitě vracet zemědělské výrobě rekultivovanou půdu.

*) Vzhledem k možnostem rozsahu článku budou další údaje o vývoji zemědělství uváděny jen za léta 1950 a 1968. Některé údaje nebylo možno zjistit již od r. 1950. V těchto případech je uváděn nejbližší rok, za který údaje existují, např. r. 1955.

I. Počet a výměra zemědělské a orné půdy v JZD a počet STS (ČSSR)

Rok	Počet JZD	Výměra půdy v ha koncem roku				Počet STS
		zemědělské		orné		
		JZD vč. záhumenků	z toho záhumenky členů	JZD vč. záhumenků	z toho záhumenky členů	
1950	1 873	673 232	.	506 634	.	268
1951	3 138	1 070 446	75 100	801 970	61 614	268
1952	5 848	2 177 718	112 556	1 622 531	96 680	258
1953	6 679	2 171 908	123 991	1 642 091	102 555	256
1954	6 502	1 902 838	109 290	1 455 795	89 401	256
1955	6 795	1 947 027	112 862	1 481 056	89 985	256
1956	8 016	2 236 558	127 250	1 700 875	100 941	257
1957	11 090	3 461 543	204 262	2 622 909	162 428	258
1958	12 140	4 334 142	314 134	3 259 504	230 882	260
1959	12 560	4 792 900	350 805	3 584 448	256 030	257
1960	10 816	4 903 063	355 111	3 660 182	257 565	106
1961	8 784	4 787 535	336 707	3 586 755	241 130	106
1962	7 912	4 657 396	326 283	3 510 660	233 421	105
1963	7 620	4 658 020	318 340	3 523 570	233 661	102
1964	7 135	4 492 539	311 591	3 422 313	231 701	100
1965	6 704	4 351 965	306 921	3 325 251	225 578	99
1966	6 464	4 272 474	301 678	3 266 149	222 350	97
1967 ¹⁾	6 395	4 269 385	290 414	3 252 948	206 031	97
1968 ¹⁾	6 328	4 260 095	289 547	3 246 211	205 654	101

Výměra půdy k 1. 1. následujícího roku podle stavu evidence nemovitostí ÚSSK

II. Počet a výměra zemědělské a orné půdy na státních statcích a u JHR (ČSSR)

Rok	Státní statky			Jednotlivě hospodařící rolníci		
	počet státních statků	výměra půdy koncem roku		počet závodů JHR	výměra půdy koncem roku	
		zemědělská	orná		zemědělská	orná
		ha			ha	
1950	219	582 762	403 208	1 300 084	5 193 972	3 689 183
1951	216	617 396	430 192	1 289 860	4 968 291	3 512 594
1952	192	614 549	438 805	1 187 531	3 408 981	2 507 716
1953	189	660 817	472 624	1 206 047	3 680 409	2 744 289
1954	188	725 196	530 180	1 286 780	3 834 555	2 866 219
1955	179	803 077	598 962	1 359 829	3 863 675	2 879 002
1956	182	906 216	668 609	1 306 688	3 463 515	2 564 005
1957	163	947 937	698 786	1 073 967	2 228 038	1 599 700
1958	164	984 701	735 375	944 027	1 479 375	984 377
1959	166	1 046 988	782 125	817 479	976 221	604 255
1960	365	1 104 100	820 359	759 043	780 949	463 049
1961	364	1 212 556	901 959	757 702	718 088	416 333
1962	355	1 252 910	917 216	756 403	694 718	398 359
1963	294	1 040 476	744 081	758 100	670 092	379 020
1964	313	1 201 353	853 091	771 491	648 203	360 779
1965	340	1 409 285	1 001 364	781 708	637 100	350 561
1966	345	1 461 405	1 037 669	788 079	629 927	342 757
1967	344	1 474 507	1 047 692	794 586	626 659	337 279
1968	343	1 470 161	1 042 928	801 955	629 551	337 053

III. Hrubá a tržní produkce na státních statcích a v JZD (v 1000 Kčs stálých cen r. 1967 — ČSSR)

Rok	Hrubá zemědělská produkce			Tržní zemědělská produkce		
	celkem	z toho		celkem	z toho	
		státní statky ¹⁾	JZD		státní statky ¹⁾	JZD
1950	47 320 579			21 624 691		
1951	47 411 544			21 587 738		
1952	46 144 893			22 071 304		
1953	46 345 726	5 089 955	10 912 380	22 955 887	3 755 328	6 372 864
1954	45 587 836	5 276 464	9 466 974	21 032 032	3 761 853	5 880 655
1955	50 323 882	5 964 996	10 430 776	22 813 352	4 081 582	6 067 167
1956	52 118 077	5 907 967	12 752 439	24 036 295	4 133 550	7 175 826
1957	51 856 331	6 177 665	14 288 540	24 958 333	4 463 492	8 038 900
1958	52 504 944	6 767 963	21 658 784	26 384 096	4 632 231	12 414 316
1959	52 175 094	7 325 889	26 348 736	25 459 522	4 701 597	14 656 253
1960	54 645 330	8 309 691	29 466 612	27 656 186	5 732 349	17 247 723
1961	54 604 999	7 535 312	30 464 027	28 445 920	4 957 941	18 988 633
1962	50 905 240	7 179 422	28 345 054	27 457 804	5 498 264	18 407 759
1963	54 434 515	6 242 656	30 545 078	29 081 912	4 437 805	19 382 095
1964	56 042 597	7 089 699	31 207 207	30 750 180	4 751 072	20 812 385
1965	53 013 418	8 179 796	28 388 762	29 747 007	5 785 702	19 374 452
1966	58 871 679	9 279 679	31 108 392	32 128 700	6 409 552	20 617 251
1967	62 126 921	9 916 923	33 327 623	35 485 330	7 025 403	22 489 797
1968	65 586 874	10 485 567	34 579 473	39 884 659	8 062 254	24 868 923

¹⁾ Od roku 1953 včetně roku 1960 státní statky a ostatní státní veřejný sektor

Pramen: Hodnota hrubé zemědělské výroby ve stálých cenách r. 1967, SSÚ

IV. Hrubá a tržní produkce JHR včetně drobných držitelů a uživatelů zemědělské půdy¹⁾ (ČSSR)

Rok	Hrubá zemědělská produkce	Tržní zemědělská produkce
	v 1000 Kčs stálých cen r. 1967	
1953	30 343 391	13 522 761
1954	30 844 398	12 462 034
1955	33 928 110	13 464 155
1956	33 457 671	13 947 999
1957	31 390 126	14 987 255
1958	24 051 197	12 056 273
1959	18 500 469	7 920 862
1960	9 895 579	4 154 835
1961	7 802 240	2 607 571
1962	6 733 212	2 167 425
1963	6 958 712	2 166 747
1964	6 793 168	2 053 998
1965	6 607 805	1 785 837
1966	7 681 186	1 925 864
1967	7 673 490	2 136 970
1968	8 545 476	2 311 191

¹⁾ Do r. 1959 včetně záhumenků

Pramen: Hodnota hrubé zemědělské výroby ve stálých cenách r. 1967, SSÚ

V. Vývoj půdního fondu podle kultur

Kultury	Výměra v tis. ha				Změna výměry v r. 1968 proti r. 1950			
	1950		1968		+		-	
	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%
Orná půda	5096	100,0	5025	98,6	—	—	71	1,4
Chmelnice	9	100,0	9	100,0	—	—	—	—
Vinice	19	100,0	31	163,2	12	63,2	—	—
Louky	1122	100,0	976	87,0	—	—	146	13,0
Pastviny	973	100,0	789	81,1	—	—	184	18,9
Ostatní zem. půda	287	100,0	287	100,0	—	—	—	—
Zem. půda celkem	7506	100,0	7117	94,8	—	—	389	5,2

Vývoj osevních ploch hlavních zemědělských plodin

Vývoj osevních ploch je příznivý jen u některých hlavních plodin, což vyplývá již z nepříznivého vývoje výměry zemědělské a orné půdy.

Za kladný jev ve vývoji osevních ploch je možno považovat rozšiřování ploch pšenice na 132,3 % v r. 1968 proti r. 1950 a pícnin na orné půdě na 140,4 % za totéž období.

Zvláště je třeba se pozastavit nad prudkým poklesem ploch brambor ze 660 000 ha v r. 1950 na 372 000 ha, tj. o 43,6 %, který byl spojen s poklesem sklizně brambor proti r. 1950 a nad poklesem osevních ploch žita ze 626 000 ha na 339 000 ha, tj. o 45,8 %.

Vývoj objemu sklizní hlavních zemědělských plodin a hektarových výnosů

Vývoj objemu sklizní je dán vývojem osevních ploch a hektarových výnosů.

U těch plodin, kde osevní plochy klesají a hektarové výnosy rostou relativně pomaleji nebo stagnují, nebo dokonce s poklesem osevních ploch ještě i klesají, tam musí mít vývoj objemu sklizní klesající tendenci.

VI. Vývoj osevních ploch hlavních plodin

Plodina	Osevní plocha hlavních zemědělských plodin				Index osevní plochy 1968/1950
	1950		1968		
	tis. ha	%	tis. ha	%	
Pšenice	755	14,8	999	19,7	132,3
Žito	626	12,3	339	6,8	54,2
Ječmen	614	12,0	712	14,0	116,0
Oves a směsi ovsu s ječmenem	627	12,3	409	8,1	65,2
Kukuřice na zrno	129	2,5	138	2,7	107,0
Luštěniny celkem	90	1,8	93	1,8	103,3
Řepka a řepice	22	0,5	52	1,1	236,4
Mák	13	0,3	12	0,2	92,3
Len	29	0,6	40	0,8	137,9
Cukrovka	221	4,3	188	3,7	85,1
Brambory celkem	660	12,9	372	7,3	56,4
Krmné okopaniny	124	2,4	83	1,6	66,9
Pícniny na orné půdě	1062	20,8	1491	29,4	140,4
Ostatní plodiny	126	2,5	142	2,8	112,7
Ostatní plocha celkem	5098	100,0	5070	100,0	99,5

Pramen: Statistické ročenky 1957, 1967, 1968
materiály MZVŽ
vlastní výpočty

VII. Vývoj objemu sklizní a hektarových výnosů

Plodina	Sklizeň				Hektarový výnos			
	1950		1968		1950		1968	
	tis. t	%	tis. t	%	q	%	q	%
Pšenice	1430	100,0	3153	220,5	18,9	100,0	31,6	167,2
Žito a sourež	1147	100,0	769	67,0	18,3	100,0	22,8	124,6
Ječmen	1030	100,0	2113	200,1	16,8	100,0	29,8	177,4
Oves a směs ovsy s ječmenem	895	100,0	869	97,1	14,3	100,0	21,4	149,7
Kukuřice na zeleno	218	100,0	453	207,8	17,0	100,0	33,8	198,8
Luštěniny jedlé	24	100,0	9	37,5	10,9	100,0	8,8	80,7
Řepka a řepice	20	100,0	73	365,0	9,2	100,0	14,1	153,3
Mák	7	100,0	.	.	5,6	100,0	5,8	103,6
Len	35	100,0	122	348,6	12,3	100,0	.	.
Cukrovka	6296	100,0	8098	128,6	284,7	100	417,0	146,8
Brambory celkem	8156	100,0	6526	80,0	123,5	100,0	175,6	142,2
Krmné okopaniny	3462	100,0	.	.	289,2	100,0	.	.
Pícniny na o. p.	3247	100,0	6877	211,8	30,9	100,0	38,3	123,9
Seno luk trvalých	2640	100,0	2873	108,8	23,3	100,0	30,8	132,2

Pramen: Statistické ročenky 1957 a 1968
materiály MZVŽ
vlastní výpočty

Takovýto nepříznivý vývoj objemu sklizní existoval v letech 1950–68 především u brambor a žita a zvláště výrazně se projevil u jedlých luštěnin v r. 1968.

U brambor poklesl objem sklizně na 80 % v r. 1968 proti r. 1950, u žita na 67,0 % a u jedlých luštěnin na 37,5 %. U luštěnin klesaly jak osevní plochy, tak hektarové výnosy.

U brambor a žita sice hektarové výnosy v letech 1950–68 stoupaly (u brambor na 146,8 % v r. 1968 a u žita na 124,6 %), ale osevní plochy klesaly relativně rychleji než rostly hektarové výnosy.

U ostatních plodin je v podstatě příznivý vývoj objemu sklizní, zvláště u těch, kde vzrůstaly osevní plochy a ještě rychleji rostly hektarové výnosy.

Tak tomu bylo u pšenice, kde hektarové výnosy se zvýšily o 67,2 % a objem sklizně o 120,5 % v r. 1968 proti r. 1950. U kukuřice na zrno se hektarový výnos zvýšil o 98,8 % a objem sklizně o 107,8 %. U ječmene došlo ke zvýšení hektarového výnosu o 77,4 % a objemu sklizně o 105,1 %.

Příznivě je třeba hodnotit vývoj objemu sklizní u cukrovky. Její osevní plochy se sice snížily na 85,1 %, objem sklizně však vzrostl o 28,6 % v r. 1968 proti r. 1950, protože hektarový výnos vzrostl za totéž období o 46,8 %.

V podstatě lze říci, že vývoj objemů sklizní i hektarových výnosů je příznivý až na brambory, žito a jedlé luštěniny.

Uvedeme nyní vybrané údaje pro hodnocení živočišné výroby.

Stavy hospodářských zvířat

Příznivě lze hodnotit vývoj stavů hospodářských zvířat jen u prasat a drůbeže. Mírný roční vzestup byl ve stavech ovcí. Nepříznivý vývoj lze sledovat u skotu a zcela negativní u stavů krav.

Počet prasat vzrostl v r. 1968 o 35,1 % proti r. 1950. Podstatně příznivější by však měl být vývoj ve stavech prasnic, jejichž počet klesl za totéž období o 2,4 %.

Velmi příznivý byl vývoj ve stavech drůbeže, jejich stavy se zvýšily o 78,6 %, z toho u slepic o 34,4 %.

Roční vzestup ve stavech ovcí a beranů byl 2,9 %, takže jejich celkový počet se zvýšil na 152,0 % v r. 1968.

Vývoj ve stavech skotu vzbuzuje oprávněné obavy. Roční pokles stavů skotu od r. 1950 činil 0,08 % a u krav 0,45 %, takže za 18 let se stavy skotu snížily o 1,4 %, stavy krav poklesly o 8,1 %.

V důsledku neustálého růstu mechanizace klesly samozřejmě stavy koní, jejichž počet se snížil na 25,8 % v r. 1968 proti r. 1950.

Úroveň vývoje stavů hospodářských zvířat má přímý vliv i na strukturu živočišné výroby a zatížení 100 hektarů zemědělské nebo orné půdy jednotlivými druhy a kategoriemi hospodářských zvířat.

Podílel-li se skot v r. 1950 61,6 % na celkovém počtu DJ, podílí se v r. 1968 jen 60,4 %, zatímco prasata ze 16,3 % v r. 1950 se podílejí již 21,9 % a drůbež ze 6,5 % v r. 1950 11,6 % v r. 1968. Negativní je i vývoj uvnitř stavů skotu, kdy v r. 1950 se podílely krávy na celkových stavech skotu 48,1 %, ale v r. 1968 jen 44,8 %.

Obdobně nepříznivý vývoj můžeme sledovat u skotu a z toho zvláště u krav, sledujeme-li vývoj počtu kusů na 100 ha zemědělské půdy. U skotu jako celku se zvýšil z 58,4 kusů v r. 1950 na 60,2 kusů v r. 1968, počet krav klesl z 28,1 na 26,9 kusů.

Vývoj počtu kusů skotu a krav na 100 ha zemědělské půdy se v procentickém vyjádření jeví kladněji (103,1 % v r. 1968 u skotu jako celku a 95,7 % u krav), ale jen proto, že se snížila výměra zemědělské půdy.

Uveďme si ještě, jak se vyvíjely stavy hospodářských zvířat na 100 ha zemědělské a orné půdy v socialistickém sektoru a u JHR. Z údajů o vývoji stavů podle sektorů lze vyvodit, že příčinou nepříznivého vývoje ve stavech dojnic je pokles počtu dojnic na záhumencích a u JHR. V JZD i ve státních statcích se sice stavy krav v letech 1957–68 zvyšovaly, ale rychlejší byl pokles stavů krav na záhumencích a u JHR jako celku.

Na 100 ha zemědělské půdy se zvýšily stavy krav v socialistickém sektoru od r. 1957 do r. 1968 o 10,0 kusů, tj. o 87,0 %, ale na záhumencích a u JHR klesly za totéž období o 11,7 kusů, tj. o 109,3 %.

Obdobně je tomu i u stavů prasnic. V socialistickém sektoru se zvýšily stavy prasnic na 100 ha orné půdy od r. 1957 do r. 1968 z 5,6 kusu na 7,2 kusu, tj. o 28,6 %, na záhumencích a u JHR však dohromady klesly o 3,2 kusu, tj. o 168,5 %.

VIII. Stavby hospodářských zvířat a ‰ DJ

Druh a kategorie	Stavy v tis. ks				Stavy na 100 ha rozhodné půdy				Počet a ‰ z celkového počtu DJ (v tisících)			
	1950		1968		1950		1968		1950		1968	
	počet	‰	počet	‰	počet	‰	počet	‰	počet	‰	počet	‰
Skot	4303	100,0	4249	98,6	58,4	100,0	60,2	103,1	4303	61,6	4249	60,4
z toho krávy	2071	100,0	1903	91,9	28,1	100,0	26,9	95,7	2071	48,1	1903	44,8
Prasata	3802	100,0	5136	135,1	74,8	100,0	102,4	136,9	1141	16,3	1541	21,9
z toho prasnice + prasničky	488	100,0	476	97,6	9,5 ¹⁾	100,0	7,5 ²⁾	78,9	146	12,8	143	9,3
Ovce a berani	596	100,0	906	152,0	8,1	100,0	12,8	158,0	119	1,7	181	2,6
Koně	605	100,0	156	25,8	8,2	100,0	2,2	26,8	968	13,9	250	3,5
Drůbež	18206	100,0	32544	178,6	358,2	100,0	648,7	181,1	455	6,5	814	11,6
z toho slepice	15440	100,0	20757	134,4	303,7	100,0	413,7	136,2	386	84,8	519	63,8

¹⁾ počet prasnic k 31. 12. 1955²⁾ pouze počet prasnicPramen: Statistické ročenky 1957, 1969
vlastní výpočty

IX. Stavby hospodářských zvířat na 100 ha zemědělské půdy podle sektorů (stavy koncem roku v ks)

Sektor	Skot				Krávy				Ovce a berani			
	1950		1968		1957 ¹⁾		1968		1950		1968	
	$\frac{\text{množství}}{\%}$	%	$\frac{\text{množství}}{\%}$	%	$\frac{\text{množství}}{\%}$	%	$\frac{\text{množství}}{\%}$	%	$\frac{\text{množství}}{\%}$	%	$\frac{\text{množství}}{\%}$	%
Socialistický	$\frac{4,9}{8,4}$	100,0	$\frac{51,1}{84,9}$	1042,9	$\frac{11,5}{40,2}$	100,0	$\frac{21,5}{79,9}$	187,0	$\frac{2,2}{27,2}$	100,0	$\frac{8,6}{67,2}$	390,9
z toho: státní	$\frac{3,9}{79,6}$	100,0	$\frac{16,1}{31,5}$	412,8	$\frac{2,6}{22,6}$	100,0	$\frac{6,8}{31,6}$	261,5	$\frac{2,0}{90,9}$	100,0	$\frac{2,6}{30,2}$	130,0
JZD (společný chov)	$\frac{1,0}{20,4}$	100,0	$\frac{35,0}{68,5}$	3500,0	$\frac{8,9}{77,4}$	100,0	$\frac{14,7}{68,4}$	165,2	$\frac{0,2}{9,1}$	100,0	$\frac{6,0}{69,8}$	3000,0
Záhumenky členů JZD	$\frac{5,7}{9,8}$	100,0	$\frac{3,3}{5,5}$	57,9	$\frac{3,5}{12,2}$	100,0	$\frac{2,4}{8,9}$	68,6	$\frac{0,5}{6,2}$	100,0	$\frac{1,8}{14,1}$	360,0
JHR a ostatní	$\frac{47,8}{81,8}$	100,0	$\frac{5,8}{9,6}$	12,1	$\frac{13,6}{47,6}$	100,0	$\frac{3,0}{11,2}$	22,1	$\frac{5,4}{66,6}$	100,0	$\frac{2,4}{18,7}$	44,4
ČSSR celkem	$\frac{58,4}{100,0}$	100,0	$\frac{60,2}{100,0}$	103,1	$\frac{28,6}{100,0}$	100,0	$\frac{26,9}{100,0}$	94,1	$\frac{8,1}{100,0}$	100,0	$\frac{12,8}{100,0}$	158,0

¹⁾ Počty krav k 31. 12. 1957

Pramen: Statistické ročenky ČSSR 1957, 1960 a 1969
 Statistická ročenka MZVŽ 1968
 vlastní výpočty

X. Stavy hospodářských zvířat na 100 ha orné půdy podle sektorů (stavy koncem roku v ks)

Sektor	Prasata				Prasnice				Drůbež			
	1950		1968		1957 ¹⁾		1968		1950		1968	
	<u>množství</u> %	%	<u>množství</u> %	%	<u>množství</u> %	%	<u>množství</u> %	%	<u>množství</u> %	%	<u>množství</u> %	%
Socialistický	<u>12,6</u> 16,8	100,0	<u>77,7</u> 75,9	616,7	<u>5,6</u> 61,5	100,0	<u>7,2</u> 96,0	128,6	<u>12,2</u> 3,4	100,0	<u>342,9</u> 52,9	2810,7
z toho: státní	<u>11,6</u> 92,1	100,0	<u>21,8</u> 28,1	187,9	<u>1,5</u> 26,8	100,0	<u>1,5</u> 20,8	100,0	<u>8,4</u> 68,9	100,0	<u>155,1</u> 45,2	1846,4
JZD (společný chov)	<u>1,0</u> 7,9	100,0	<u>55,9</u> 71,9	559,0	<u>4,1</u> 73,2	100,0	<u>5,7</u> 79,2	139,0	<u>3,8</u> 31,1	100,0	<u>187,8</u> 54,8	4942,1
Záhumenky členů JZD	<u>6,3</u> 8,4	100,0	<u>12,9</u> 12,6	204,8	<u>0,4</u> 4,4	100,0	<u>0,1</u> 1,3	25,0	<u>38,0</u> 10,6	100,0	<u>146,3</u> 22,6	385,0
JHR a ostatní	<u>55,9</u> 74,8	100,0	<u>11,8</u> 11,5	21,1	<u>3,1</u> 34,1	100,0	<u>0,2</u> 2,7	6,5	<u>308,0</u> 86,0	100,0	<u>159,5</u> 24,5	51,8
ČSSR celkem	<u>74,8</u> 100,0	100,0	<u>102,4</u> 100,0	136,9	<u>9,1</u> 100,0	100,0	<u>7,5</u> 100,0	82,4	<u>358,2</u> 100,0	100,0	<u>648,7</u> 100,0	181,1

¹⁾ Počty prasnic k 31. 12. 1957

Pramen: Statistické ročenky ČSSR 1957, 1960, 1969

Statistická ročenka MZVž 1968

vlastní výpočty

Užitkovost hospodářských zvířat a výroba živočišných produktů

Vývoj objemu živočišné výroby je v hlavních produktech v letech 1950—68 sice vyrovnanější než v rostlinné výrobě, ale vcelku je pomalejší, až na výrobu hovězího masa.

Průměrná roční dojivost jedné krávy se zvýšila v r. 1968 o 49,1 % proti r. 1950 a celkový objem výroby mléka vzrostl o 39,2 %. Rovněž objem výroby hovězího masa vzrostl o 82,9 %. Jen výroba telecího masa skoro stagnovala, zvyšovala se ročně jen o 1,2 %.

Průměrná snáška na jednu slepici se zvýšila o 39,3 % a celkový objem produkce vajec byl v r. 1968 vyšší o 103,5 % proti r. 1950. Toto zvýšení objemu

XI. Užitkovost hospodářských zvířat a výroba živočišných produktů

Ukazatel	Měrná jednotka	Rok			
		1950		1968	
		množství	%	množství	%
Ø roční dojivost 1 krávy	l	1 548	100,0	2 309	149,1
Ø roční snáška 1 slepice	ks	115,3	100,0	160,6	139,3
počet odchovaných telat od 100 krav	ks	71,68 ¹⁾	100,0	85,62	119,4
počet odchovaných selat od 100 prasnic	ks	10,02 ¹⁾	100,0	15,64	156,1
masa celkem	t	796 355	100,0	1 274 920	160,1
hovězí	t	293 923	100,0	537 740	182,9
telecí	t	40 412	100,0	48 744	120,6
vepřové	t	462 020	100,0	688 436	149,0
mléko	tis. hl	31 732	100,0	44 172	139,2
vejce	mil. ks	1 607	100,0	3 270	203,5

Poznámka ¹⁾ Údaj za r. 1955

Pramen: Statistické ročenky 1957 a 1968

materiály MZVŽ

vlastní výpočty

XII. Výroba živočišných produktů na 100 ha z. p. a jednoho pracovníka

Produkt	Na 100 ha zemědělské půdy				Na 1 pracovníka v zemědělství			
	1955		1968		1955		1968	
	množství	%	množství	%	množství	%	množství	%
Maso v kg živé váhy	10 616	100	18 030	169,8	397,2	100	1052,9	265,1
Mléko v litrech	47 215	100	62 468	132,3	1766,8	100	3647,9	206,5
Vejce v kusech	23 970	100	46 243	192,9	897,0	100	2700,4	301,1

Pramen: Statistické ročenky 1966 a 1969

vlastní výpočty

XIII. Výroba živočišných produktů na jednoho obyvatele

Produkt	1961		1967	
	množství	%	množství	%
Maso včetně sádla v kg	60	100,0	70	116,7
Mléko v litrech	304	100,0	333	109,5
Vejce v kusech	171	100,0	250	146,2

Pramen: Studijní informace ÚVTI, 1968
 Statistické přehledy č. 2, 1969
 vlastní výpočty

výroby vajec podstatně ovlivnily zvýšené stavy nosnic. Výroba vepřového masa vzrostla o 49 %.

Počet odchovaných telat od 100 krav se zvýšil do r. 1968 jen o 19,4 %.

Příznivě se jeví vývoj objemu živočišné výroby v přepočtu na 100 ha zemědělské půdy a zvláště pak v přepočtu na jednoho pracovníka v zemědělství. Jen za léta 1955–68 došlo ke zvýšení výroby na 100 ha zemědělské půdy u masa o 69,8 %, u mléka o 32,3 % a u vajec o 92,9 %. Zvýšení výroby na jednoho průměrného pracovníka v zemědělství bylo za totéž období u masa o 165,1 %, u mléka o 106,5 % a u vajec dokonce o 201,1 %.

V horším světle se však jeví vývoj objemu živočišné výroby v přepočtu na jednoho obyvatele. V letech 1961–67 jsme dosáhli u masa (včetně sádla) ročního přírůstku jen 2,4 %, u mléka dokonce jen 1,4 % a u vajec 6,6 %.

Sledujeme-li celkový vývoj úrovně živočišné výroby, můžeme říci, že nemá zatím pevného základu a že může kdykoliv zavinit potíže v zásobování obyvatelstva živočišnými produkty.

Vývoj pracovních sil v zemědělství¹⁾

Sledujeme-li vývoj struktury pracovních sil v národním hospodářství podle odvětví, zjistíme, že zatímco průměrný počet pracujících v národním hospodářství stoupl v r. 1968 na 121,9 % proti r. 1950, průměrný počet pracujících v zemědělství klesl za totéž období na 58,8 %. K největšímu poklesu došlo v období 1955–60, kdy klesl počet pracovních sil o 19,2 %.

V průmyslu stoupl průměrný počet pracujících na 155,6 %, ve stavebnictví na 163,6 % a v dopravě na 148,1 %.

Soustavný pokles pracovních sil v zemědělství byl způsoben nejen zvyšováním úrovně mechanizace zemědělských prací, ale i vlivem industrializace. Soustavný kvantitativní pokles pracovních sil v zemědělství by nebylo možné považovat za záporný jev, kdyby nebyl doprovázen především zhoršováním věkové struktury pracovníků v zemědělství.

Uvedeme jen základní údaje o vývoji pracovních sil trvale činných v zemědělství podle sektorů (tab. XIV).

¹⁾ Podrobněji se hodnocením vývoje pracovních sil nebudeme zabývat, protože toto hodnocení je velmi obsáhle provedeno v publikaci Karlík a kol., 1967, Československé zemědělství a pracovní síly. Svoboda 1967.

XIV. Vývoj pracovních sil trvale činných v zemědělství

Rok	Zemědělství celkem		Z toho						STS	
			státní statky		JZD		JHR			
	počet osob	%	počet osob	%	počet osob	%	počet osob	%	počet osob	%
1950	1 894 459	100,0	94 768	100,0	64 475	100,0	1 710 216	100,0	20 923	100,0
1967	1 168 618	61,7	195 942	206,8	717 016	1112,1	159 998	9,4	25 768	123,2

XV. Průměrný počet pracujících v národním hospodářství

Ukazatel	1950	1968 ¹⁾	
	počet v tis.	počet v tis.	index 1968/1950
	%	%	
Průměrný počet pracujících v národním hospodářství (bez učňů)	5577 100,0	6798 100,0	121,9
z toho: v průmyslu	1674 30,0	2605 38,3	155,6
ve stavebnictví	352 6,3	576 8,5	163,6
v dopravě	237 4,3	351 5,2	148,1
v zemědělství	2058 36,9	1211 17,8	58,8
	1256 22,5	2055 30,2	163,6

¹⁾ předběžné údaje

Pramen: Statistické ročenky ČSSR 1966, 1969
vlastní výpočty

V r. 1967 se snížil počet osob trvale činných v zemědělství proti r. 1950 o 725 841 osob, tj. o 38,3 %. Ve státních statcích se počet trvale činných pracovníků zvýšil o 101 174 osob v r. 1967, tj. na 206,8 %. V JZD vzrostl počet osob proti r. 1950 o 652 541 osob v r. 1967, tj. o 1012,1 %. Vývoj ve stavech sil se jevil tak, že k neustálému zvyšování pracovních sil vlivem vstupování dalších rolníků do JZD docházelo až do r. 1959, kdy vzrostl počet osob v JZD na 909 600, tj. na 1410,8 % proti r. 1950. Od r. 1960 do r. 1967 dochází však k poklesu pracovních sil v JZD o 21,2 % proti r. 1959. U JHR klesl počet pracovních sil v r. 1967 na 159 998, tj. na 9,4 % proti r. 1950. V STS se počet osob do roku 1967 zvýšil o 4845, tj. o 23,2 %. Tyto změny jsou odrazem dalekosáhlých změn v sociálně ekonomické struktuře našeho zemědělství.

Vývoj základních prostředků

V procentickém růstu objemu základních výrobních prostředků, jejichž pořizovací hodnota je vyjádřena ve srovnatelných cenách r. 1967, je zemědělství a lesnictví mezi třemi výrobními odvětvími národního hospodářství na posledním místě, za stavebnictvím a průmyslem.

Pořizovací hodnota základních výrobních prostředků v zemědělství a lesnictví vzrostla v r. 1968 na 232,5 % proti r. 1950, zatímco v průmyslu tyto prostředky vzrostly na 233,3 % a ve stavebnictví na 321,6 %. Byl-li objem základních výrobních prostředků v průmyslu v r. 1950 proti zemědělství 4,01krát větší, je v r. 1968 větší 4,03krát.

Na struktuře základních výrobních prostředků v zemědělství a lesnictví se podílely v r. 1950 budovy a stavby 85,5 %, stroje a zařízení 14,5 %, zatímco v r. 1968 se budovy a stavby podílely na struktuře základních výrobních prostředků 78,7 %, stroje a zařízení 21,3 %.

V uvedeném období došlo k podstatnému přesunu pořizovací hodnoty ve prospěch strojů a zařízení. Dochází k růstu pořizovací hodnoty základních výrobních prostředků u budov a staveb na 214,0 % v r. 1968 proti r. 1950, u strojů a zařízení na 341,2 %. K největšímu procentickému zvýšení dochází v letech 1960–68, kdy pořizovací cena strojů a zařízení vzrostla o 128,6 %.

Vybereme-li ze základních výrobních prostředků nejdůležitější stroje, byl v období let 1955–68 nejrychlejší růst v počtu traktorů (v r. 1968 501,8 %) a obilních žacích mlátiček (430,5 %).

Důkazem o schopnostech našeho průmyslu vybavit zemědělství v co nejkratší době některými stroji je výroba řádkovacích žacích strojů a automatických mlátiček. Řádkovacích žacích strojů bylo vyrobeno od r. 1960 do r. 1968 13 150. Jejich počet za období stoupl o 3117 % a automatických mlátiček dodal průmysl v letech 1955–65 cca 10 000 a jejich počet stoupl na 417 %.

Je možno říci, že v některých odvětvích rostlinné výroby je úroveň mechanizace taková, že v podstatě nedochází k nedostatku pracovních sil ani ve špičkových obdobích. Další zlepšení ovšem vyžaduje mechanizace zejména u cukrovky a brambor a v živočišné výrobě.

XVI. Struktura a růst základních prostředků v národním hospodářství v pořizovací hodnotě podle odvětví ve srovnatelných cenách r. 1967 (v mil. Kčs a %)

Základní prostředky	1950		1968		1950	1968
	struktura		struktura		růst	růst
	Kčs	%	Kčs	%	%	%
Základní prostředky celkem	724 895	100,0	1 360 397	100,0	100,0	187,7
Výrobní základní prostředky	326 141	45,0	736 159	54,1	100,0	225,7
z toho: průmysl	195 960	60,1	457 259	62,1	100,0	233,3
stavebnictví	6 537	2,0	21 022	2,9	100,0	321,6
zemědělství a lesnictví	48 835	15,0	113 516	15,4	100,0	232,5
Nevýrobní základní prostředky	398 754	55,0	624 238	45,9	100,0	156,6

Pramen: Statistická ročenka ČSSR 1969
vlastní výpočty

Spotřeba průmyslových hnojiv

Až do hospodářského roku 1955—1956 stoupala spotřeba strojených hnojiv pozvolna. Teprve po tomto roce dochází k rychlejšímu růstu spotřeby, která se v letech 1960—65 zvýšila o 190 %.

V letech 1950—51 až 1967—68 vzrostla celková spotřeba strojených hnojiv na 447,2 %, z toho dusíkatých na 497,2 %, fosforečných na 360,3 % a draselných na 484,1 %.

Vzrostla také podstatně spotřeba strojených hnojiv, vyjádřená v čistých živinách na 1 ha zemědělské půdy. U dusíkatých hnojiv na 524,7 % v r. 1967 až 1968 proti r. 1950—51, u fosforečných na 381,5 %, u draselných na 512,4 % a celková spotřeba strojených hnojiv v čistých živinách na 1 ha zemědělské půdy vzrostla na 473,1 %.

Ve spotřebě strojených hnojiv na 1 ha zemědělské půdy v kg čistých živin jsme mezi státy RVHP na druhém místě se 125 kg za NDR, kde je spotřeba 206 kg.

XVII. Spotřeba průmyslových hnojiv v tunách čistých živin a na 1 ha zemědělské půdy

Hnojiva	V tunách čistých živin				Čistých živin na 1 ha z. p. v kg			
	1950/51		1967/68		1950/51		1967/68	
	množ.	%	množ.	%	množ.	%	množ.	%
Spotřeba celkem	211 243	100,0	944 755	447,2	28,2	100,0	133,4	473,1
v tom: dusíkatá	57 531	100,0	286 064	497,2	7,7	100,0	40,4	524,7
fosforečná	68 962	100,0	248 460	360,3	9,2	100,0	35,1	381,5
draselná	84 750	100,0	410 231	484,1	11,3	100,0	57,9	512,4

Pramen: Statistická ročenka ČSSR 1969
vlastní výpočty

Hrubá a tržní produkce

Vývoj objemu hrubé a tržní produkce, vyjádřené ve stálých cenách r. 1967, se pohyboval v letech 1950—68 tak, že hrubá produkce zemědělská vzrostla za toto období na 138,6 % a tržní produkce zemědělská na 184,4 %.

Ve stejném časovém období se rychle zvýšil objem hrubé produkce živočišné výroby, který vzrostl na 144,7 %, zatímco objem hrubé produkce rostlinné výroby se zvýšil jen na 132,7 %.

Podobně tomu bylo i u tržní zemědělské produkce; objem tržní produkce živočišné výroby se zvýšil na 195 %, zatímco objem tržní produkce rostlinné výroby se zvýšil jen na 168,3 %.

Rychlejší růst objemu živočišné výroby proti rostlinné výrobě existoval i v přepočtu na 1 ha zemědělské půdy a jednoho pracovníka. Růst hrubé produkce živočišné na 1 ha zemědělské půdy v letech 1950—68 byl rychlejší o 50,2 % a v přepočtu na jednoho pracovníka o 146,0 %, zatímco v rostlinné výrobě na 1 ha jen o 37,8 % a na jednoho pracovníka o 125,4 %.

Ukazatel	Hrubá produkce zemědělská				Tržní produkce zemědělská			
	1950		1968		1950		1968	
	množ.	%	množ.	%	množ.	%	množ.	%
Celkem mil. Kčs	47 321	100,0	65 587	138,6	21 625	100,0	39 885	184,
z toho: rostlinná výroba	23 883	100,0	31 682	132,7	8 573	100,0	14 432	168,
živočišná výroba	23 438	100,0	33 905	144,7	13 052	100,0	25 453	195,0
na 1 pracovníka	22 987	100,0	54 159	235,6	10 505	100,0	32 935	313,5
z toho: rostlinná výroba	11 606	100,0	26 162	225,4	4 165	100,0	11 917	286,1
živočišná výroba	11 381	100,0	27 997	246,0	6 340	100,0	21 018	331,5
na 1 ha z. p.	6 443	100,0	9 275	144,0	2 944	100,0	5 640	191,6
z toho: rostlinná výroba	3 251	100,0	4 480	137,8	1 167	100,0	2 041	174,9
živočišná výroba	3 192	100,0	4 795	150,2	1 777	100,0	3 599	202,5

Ve vývoji tržní produkce zemědělské na 1 ha a jednoho pracovníka byl vývoj obdobný.

Tržní produkce rostlinné výroby vzrostla o 74,9 % na 1 ha a o 186,1 % na jednoho pracovníka. Tržní produkce živočišné výroby na 1 ha vzrostla o 102,5 % a na jednoho pracovníka o 231,5 %.

Hrubý důchod

Vývoj hrubého důchodu v zemědělství budeme sledovat ve struktuře vytvořeného národního důchodu podle jednotlivých odvětví národního hospodářství. Hrubý důchod v zemědělství vzrostl v r. 1968 na 152 % proti r. 1950. V přepočtu na jednoho průměrného pracovníka v zemědělství vzrostl vytvořený hrubý důchod v zemědělství za totéž období na 258,5 %.

Podrobnější údaje o vývoji hrubého důchodu v zemědělství nebylo možno v časové řadě let 1950—68 sledovat, jelikož neexistují potřebné údaje.

SROVNÁNÍ ÚROVNĚ ZEMĚDĚLSKÉ VÝROBY V R. 1968 S VYBRANÝMI LÉTY PŘED DRUHOU SVĚTOVOU VÁLKOU

Budeme srovnávat několik vybraných ukazatelů r. 1968 s léty 1936 nebo 1937 nebo s průměrem let 1934—1938, a to podle toho, jak jsme mohli k ukazatelům z r. 1968 zjistit tytéž ukazatele z konce období první republiky.

Výměra zemědělské půdy se snížila do r. 1968 na 91,8 % proti průměru let 1934—38, výměra orné půdy na 89,7 %, zatímco výměra nezemědělské půdy se zvýšila na 115,1 %.

Ke zvětšení objemu sklizní došlo u pšenice v průměru let 1964—68 na 155,1 % proti průměru let 1934—38, u ječmene na 153,0 %, u kukuřice na zrna na 196,4 %, u píce na orné půdě na 172,2 %, u řepky a pšenice na 1014,3 %, u lnu na 284,4 % a u cukrovky na 157,2 %.

K poklesu objemu sklizní došlo u žita na 50,0 %, u ovsa na 64,1 %, u brambor na 61,7 %, u krmných okopanin na 72,7 %, u sena z trvalých luk na 70,9 %, u máku na 50,0 % a u jedlých luštěnin na 86,8 %.

Hektarové výnosy většiny dříve uvedených plodin se zvýšily až na seno z trvalých luk, u kterého poklesl hektarový výnos v průměru let 1964—68 na 84,3 % proti průměru let 1934—1938, u máku na 60,7 % a u řepky a řepice na 98,0 %. K podstatnému zvýšení objemu sklizní u řepky a řepice a také u lnu došlo tedy podstatným rozšířením osevních ploch.

Největšího zvýšení hektarového výnosu za uvedené období bylo dosaženo u pšenice (o 53,8 %), ječmene (o 45,3 %) a kukuřice na zrno (o 40,7 %).

Objem výroby mléka byl v r. 1968 jen na 94,2 % úrovně objemu výroby mléka v r. 1937. Roční dojivost se od r. 1937 zvýšila jen o 15,3 %.

Aby bylo dosaženo objemu výroby mléka z r. 1937 (46 896 000 hl), bylo by třeba buď zvýšit o roční dojivosti jedné krávy na 2464 litrů při zachování stavů krav z r. 1968, nebo zvýšit počet krav o 128 000 kusů při zachování roční dojivosti r. 1968. Nepříznivý stav ve výrobě mléka zavinil především pokles počtu krav.

Príznivě se vyvíjela výroba vajec, jejíž objem v r. 1968 se zvýšil proti r. 1937 na 172,2 % a průměrná roční snáška od jedné nosnice na 130,0 %.

XIX. Srovnání některých ukazatelů v letech 1936 a 1968 (ve stálých cenách r. 1967)

Ukazatel	1936		1968	
	Kčs	%	Kčs	%
Hrubá produkce celkem v mil. Kčs	54 896	100,0	65 587	119,5
z toho: rostlinná výroba	29 287	100,0	31 682	108,2
živočišná výroba	25 609	100,0	33 905	132,4
na 1 ha zemědělské půdy	7 077	100,0	9 275	131,1
z toho: rostlinná výroba	3 376	100,0	4 480	118,6
živočišná výroba	3 301	100,0	4 795	158,2
na 1 pracovníka	16 645	100,0	54 159	325,4
z toho: rostlinná výroba	8 880	100,0	26 162	294,6
živočišná výroba	7 765	100,0	27 997	360,6
Tržní produkce celkem v mil. Kčs	22 812	100,0	39 885	174,2
z toho: rostlinná výroba	8 536	100,0	14 432	169,1
živočišná výroba	14 356	100,0	25 453	177,3
na 1 ha zemědělské půdy	2 951	100,0	5 640	191,1
z toho: rostlinná výroba	1 100	100,0	2 041	185,6
živočišná výroba	1 851	100,0	3 599	194,4
na 1 pracovníka	6 945	100,0	32 935	474,2
z toho: rostlinná výroba	2 589	100,0	11 917	460,3
živočišná výroba	4 356	100,0	21 018	482,5

Pramen: Statistická ročenka MZVž 1968
Statistické ročenky ČSSR 1968, 1969
vlastní výpočty

XX. Mezinárodní srovnání úrovně zemědělství ČSSR¹⁾ s vybranými socialistickými a kapitalistickými státy (rok 1966)

Stát	Výroba na 1 obyvatele		
	body ²⁾	umístění	
		podle skupin	celkové
ČSSR	3323	2	3
BLR	2624	6	11
MLR	2625	5	10
NDR	3305	3	4
PLR	4629	1	2
RLR	1920	7	13
SSSR	3170	4	5
Dánsko	6011	1	1
Francie	2951	3	6
NSR	2345	7	12
Rakousko	2799	4	7
Švédsko	2744	5	8
USA	2625	6	9
ČSSR	3323	2	3

¹⁾ Hodnocena výroba pšenice, žita, ječmene, ovsa, cukrovky, brambor, masa, mléka, vajec.

²⁾ Použit bodový systém a metoda maximálního výkonu¹ podle GROLIG A., 1967, Hodnocení výsledků hospodaření metodou maximálního výkonu. Zemědělská ekonomika 3.

Ke zvýšení stavů došlo v r. 1968 proti průměru let 1934–38 u skotu na 108,7 %, u ovcí a beranů na 216,9 %, u prasat na 182,5 % a slepic na 153,1 %.

Poklesly stavy krav na 87,6 %, koní na 25,9 % a drůbeže celkem na 91,6 %.

Objem hrubé zemědělské produkce vyjádřený ve stálých cenách r. 1967 byl vyšší v r. 1968 proti r. 1936 o 19,5 %, z toho rostlinná výroba jen o 8,2 % a živočišná výroba o 32,4 %.

Objem tržní produkce byl za totéž období vyšší o 74,2 %, z toho v rostlinné výrobě o 69,1 % a v živočišné výrobě o 77,3 %. Tato čísla nám ukazují, oč větší byla i spotřeba meziprojektu při hospodaření soukromých rolníků.

Sledujeme-li vývoj objemu hrubé a tržní produkce na jednoho pracovníka a na 1 ha, jsou výsledky ještě příznivější. Objem hrubé zemědělské produkce na jednoho pracovníka v zemědělství stoupl v r. 1968 na 325,4 % proti r. 1936 a na 1 ha zemědělské půdy na 131,1 %.

Objem tržní zemědělské produkce se zvýšil za totéž období na 474,2 % v přepočtu na jednoho pracovníka a na 191,1 % v přepočtu na 1 ha zemědělské půdy.

Objem výroby nejdůležitějších produktů v přepočtu na jednoho pracovníka se vyvíjel takto: v r. 1968 vyrobil jeden pracovník v zemědělství proti r. 1936 více chlebového obilí o 275,3 %, u olejnin o 1015 %, cukrovky o 367 %, brambor o 75 %, masa v živé váze o 455 %, mléka o 155 % a vajec o 377 %.

Na 100 ha zemědělské půdy bylo vyrobeno více chlebového obilí o 50,2 %, olejnin o 307 %, cukrovky o 70 %, masa v živé váze o 122 %, mléka o 2 % a vajec o 91 %. Méně bylo vyrobeno brambor, a sice o 36 %.

Hodnotíme-li současnou úroveň našeho zemědělství proti létům 1934—38, zjišťujeme velmi kladné výsledky v objemu výroby i ve vývoji hektarových výnosů u pšenice, ječmene a kukuřice na zrno a vzhledem k poklesu osevních ploch i u cukrovky.

V živočišné výrobě je kladný vývoj u masa v živé váze a u vajec.

Velmi nepříznivá je však dnešní situace proti poměrům let 1934—38 ve výrobě brambor, sena z trvalých luk a ve výrobě mléka.

Velmi příznivým jevem je podstatný pokles pracovních sil v zemědělství.

MEZINÁRODNÍ SROVNÁNÍ ÚROVNĚ NAŠEHO ZEMĚDĚLSTVÍ

Pro mezinárodní srovnání úrovně našeho zemědělství použijeme bodovací systém metodou maximálního výkonu.

Pro srovnání úrovně jsme vybrali ze socialistických států BLR, MLR, NDR, PLR, RSR a SSSR. Z kapitalistických států Dánsko, Francii, NSR, Rakousko, Švédsko a USA. Hodnoceny jsou tyto produkty, resp. skupiny produktů: zrniny, brambory, cukrovka, maso, mléko a vejce.

Objem výroby těchto produktů je přepočten na jednoho obyvatele (tab. XX).

SOUHRN

Shrneme-li poznatky o vývoji úrovně našeho zemědělství za uplynulých dvacet let, můžeme říci, že existují ještě určité nedostatky, ale výraznějšími se jeví klady tohoto vývoje.

Z nedostatků je třeba především uvést neustále klesající osevní plochy brambor a klesající stavy krav a v důsledku toho i klesající objem výroby brambor a mléka, sice při zvyšujících se hektarových výnosech a užitkovosti, zvyšování je ale málo výrazné. Rovněž neuspokojivá je výroba sena z trvalých luk.

Hlavní klady dosavadního vývoje lze shrnout podle našeho názoru takto:

1. Došlo k jasnému upevnění socialistického způsobu výroby materiálních statků v našem zemědělství.

2. Podstatně byla zvýšena úroveň mechanizace socialistického zemědělství, zvláště ve výrobě rostlinné, což mělo za následek výrazné snížení počtu pracovních sil.

3. Podstatně byly zvýšeny hektarové výnosy hlavních zemědělských plodin a užitkovost většiny hospodářských zvířat.

4. Socialistické zemědělství účinně pomáhá při stabilizaci národního hospodářství a stalo se jedním z důležitých konsolidujících činitelů jeho rozvoje.

Došlo dne 24. 3. 1970

Adresa autora:

Prof. dr. ing. Alois Grolig, CSc., Vysoká škola zemědělská, Brno

BIBLIOGRAFIE

PRÁCE V. I. LENINA O AGRÁRNÍ A ROLNICKÉ OTÁZCE

(odkazy k českému vydání Spisů V. I. Lenina)

Název práce	Kdy byla napsána	Svazek	Strana
Agrární debata v III. dumě	prosinec 1908	15	309–323
Agrární otázka a „kritikové Marx“, kapit. I. – IX.	červen – září 1901	5	103–229
Agrární otázka a „kritikové Marx“, kapit. X. – XII.	podzim 1907	13	165–215
Agrární otázka a síly revoluce	duben 1907	12	323–325
Agrární otázka a současná situace Ruska	listopad 1913	19	486–490
Agrární otázka v Rusku koncem XIX. století	červen 1908	15	65–148
Agrární otázka v Rusku	červen 1914	20	382–384
Agrární program liberálů	duben 1905	8	307–314
Agrární program ruské sociální demokracie	únor – březen 1902	6	101–147
Agrární program sociální demokracie v první ruské revoluci v letech 1905–1907	listopad – prosinec 1907	13	217–433
Agrární program sociální demokracie v ruské revoluci	srpen 1908	15	159–183
Ani půdu, ani svobodu	květen 1906	10	418–419
Bolševici a maloburžoasie	únor 1907	12	171–175
Cenná doznání Pitirima Sorokina	listopad 1918	28	185–194
Co se děje mezi narodniky a co se děje na vesnici	únor 1913	18	556–562
Co se děje na vesnici?	prosinec 1910	16	370–371
Dělnická strana a rolnictvo	únor 1901	4	420–428
Dopis dělníkům a rolníkům k vítězství nad Kolčakem	srpen 1919	29	547–555
Dopis ukrajinským dělníkům a rolníkům u příležitosti vítězství nad Děnikinem	prosinec 1919	30	290–298
Dopis I. I. Skvorcovu – Štěpanovu	prosinec 1909	16	117–123
Družstevní otázka na mezinárodním socialistickém kongresu v Kodani	září 1910	16	284–292

Název práce	Kdy byla napsána	Svazek	Strana
Držba půdy v evropském Rusku	květen 1912	18	25— 28
Dvě taktiky sociální demokracie v demokratické revoluci	červen—červenec 1905	9	11—133
Ekonomický obsah narodnictví a jeho kritika v knize P. Struva	konec r. 1894— zač. r. 1895	1	347—526
Ekonomika a politika v epoše diktatury proletariátu	říjen 1919	30	100—112
Jak a proč byli rolníci oklamáni?	červenec 1917	25	143—145
Jak eserská strana znovu podvedla rolníky	říjen 1917	26	218—223
XI. sjezd KSR/b — z politické zprávy	březen 1922	33	265—270
K agrární politice (všeobecné) nynější vlády	červen 1913	19	173—189
K rozpočtu ministerstva zemědělství	květen 1914	20	319—324
K vesnické chudině	březen 1903	6	361—435
Kadeti a agrární otázka	srpen—září 1912	18	276—285
Kapitalismus v zemědělství	duben—květen 1899	4	105—160
Kapitalistické zřízení dnešního zemědělství	konec r. 1910	16	435—460
Karel Marx (část)	červenec—listopad 1914	21	61— 66
Kdo jsou „přátelé lidu“ a jak bojují proti sociálním demokratům?	jaro—léto 1894	1	137—345
Ke zhodnocení ruské revoluce	duben 1908	15	47— 59
Krok vpřed, dva kroky vzad (část)	únor—květen 1904	7	234—242
Liberálové a agrární otázka v Anglii	říjen 1913	19	436—439
Maloburžoasní a proletářský socialismus	listopad 1905	9	438—446
Malovýroba v zemědělství	červenec 1913	19	274—276
Marxismus a revizionismus	duben 1908	15	25— 36
Marxistické názory na agrární otázku v Evropě a v Rusku	únor 1903	6	335—345
Marx o „samočinném dělení půdy“ v Americe	duben 1905	8	315—321
Mimořádný všeruský sjezd rolnických zástupců (návrh resoluce)	listopad 1917	26	309—319
Mobilisace přidělové půdy	červenec 1913	19	282—285
Mobilisace rolnické půdy	únor 1913	18	541—542
Návrh programu naší strany	konec r. 1899	4	229—254
Návrh resolucí nepředložených na sjezdu — rolnictvo	červenec 1903	6	484
Návrh resoluce o podpoře rolnického hnutí (III. sjezd SDDSR)	duben 1905	8	399—400
Návrh projevu o agrární otázce ve Druhé státní dumě	březen—duben 1907	12	254—288

Název práce	Kdy byla napsána	Svazek	Strana
Návrh resoluce o agrární otázce (I. všeruský sjezd rolnických zástupců)	květen 1917	24	483—485
Návrh svolání II. všeruského sjezdu rolnických zástupců k rolnictvu	prosinec 1917	26	354—359
Návrh programu KSR/b — agrární bod programu	únor—březen 1919	29	131—132
Návrh usnesení a směrnice o družstevnictví	leden 1920	30	308—309
Návrh resoluce o otázkách nové ekonomické politiky (X. všeruská konference KSR/b)	květen 1921	32	453—455
Návrh telegramu všem sovětům o svazku dělníků a rolníků	srpen 1918	28	53
Nevolnické hospodářství na vesnici	duben 1914	20	246—248
Některé výsledky „úpravy pozemkových poměrů“	únor 1913	18	581—582
Nová agrární politika	únor 1908	13	458—462
Nová ekonomická politika a úkoly politicko-osvětových pracovníků	říjen 1921	33	51—71
Nová opatření pozemkové „reformy“	srpen 1913	19	332—334
Nové hospodářské proudy v životě rolnictva	jaro 1893	1	1—82
Nové údaje o zákonech vývoje kapitalismu v zemědělství — Spojené státy americké	1914—1915	22	1—112
O družstevnictví	leden 1923	33	465—473
O dvou liniích revoluce	listopad 1915	21	419—424
O hladu (dopis pitěřským dělníkům)	květen 1918	27	389—396
O našem agrárním programu (dopis III. sjezdu)	březen 1905	8	237—242
O naturální dani	duben 1921	32	341—382
O návrhu resoluce XI. sjezdu strany o práci na vesnici	duben 1922	33	324—326
O nové ekonomické politice (VII. moskevská gubernská konference strany)	říjen 1921	33	75—101
O nutnosti založit svaz zemědělských dělníků Ruska	červenec 1917	25	119—123
O středních rolnících (projev na gramofonové desce)	březen 1919	29	238—241
O „svémocném zabírání“ půdy	květen 1917	24	449—453
O svobodném obchodu obilím	srpen 1919	29	563—566
O téžích francouzské komunistické strany o agrární otázce	prosinec 1921	33	124—131

Název práce	Kdy byla napsána	Svazek	Strana
O úkolech proletariátu v nynější revoluci	duben 1917	24	13
Od narodnictví k marxismu	leden 1905	8	74—80
Odpověď N. S. Angarskému v diskusi o agrární otázce	duben 1917	24	284—285
Odpověď na dotazy rolníků	listopad 1917	26	286—287
Odpověď na dotazy (Zasedání I. sjezdu zemědělských dělníků petrohradské gubernie	březen 1919	29	36—39
VIII. všeruský sjezd sovětů	prosinec 1920	31	503—532
Otázka půdy a boj za svobodu	květen 1906	10	433—436
Otázka půdy v dumě	květen 1906	10	412—414
Padesáté výročí zrušení nevolnictví	únor 1911	17	78—81
Páni buržoové o „pracovním“ zemědělství	září 1913	19	361—365
Podstata „agrární otázky v Rusku“	květen 1912	18	67—71
Poměr sociální demokracie k rolnickému hnutí	září 1905	9	225—234
Poslední ventil	srpen 1912	18	245—250
Porovnání Stolypinova a narodnického agrárního programu	červenec 1912	18	138—144
Pozměňovací návrh k agrární části programu	duben 1902	6	72—73
Práce dětí v rolnickém hospodářství	červen 1913	19	202—205
„Pracující“ rolnictvo a obchodování s půdou	březen 1914	20	133—136
První, druhá, třetí a čtvrtá řeč při projednávání agrárního programu (II. sjezd SDDSR)	červenec—srpen 1903	6	497—503
Projev o agrární otázce (I. všeruský sjezd rolnických zástupců)	květen 1917	24	486—506
Projev na II. všeruském sjezdu rolnických zástupců	prosinec 1917	26	344—346
Projev k agitátorům posílaným na venkov (novinová zpráva)	únor 1918	26	498—502
Projev k delegátům vesnické chudiny moskevské oblasti	listopad 1918	28	171—178
Projev na Všeruském sjezdu rolnických zástupců a pozemkových výborů (novin. zpráva)	leden 1918	26	504—505
Projev na Moskevském gubernském sjezdu sovětů, výborů vesnické chudiny a okresních výborů KSR/b (novinová zpráva)	prosinec 1918	28	332
Projev na I. všeruském sjezdu pozemkových oddělení, výborů vesnické chudiny a komun	prosinec 1918	28	343—354

Název práce	Kdy byla napsána	Svazek	Strana
Projev o založení odborového svazu zemědělských dělníků	březen 1919	29	31—40
Projev na I. všeruské poradě o stranické práci na vesnici	listopad 1919	30	138—145
Projev na I. sjezdu zemědělských komun a zemědělských artělů	prosinec 1919	30	192—202
Projev o družstevnictví (IX. sjezd KSR/b)	duben 1920	30	486—490
Projev na II. všeruské poradě odpovědných organizátorů práce na vesnici	červen 1920	31	163—175
Proletářská revoluce a renegát Kautský (část)	listopad 1918	28	298—323
Proletariát a jeho spojenec v ruské revoluci	prosinec 1906	11	360—370
Proletariát a rolnictvo	březen 1905	8	222—227
Proletariát a rolnictvo	listopad 1905	10	32—36
I. všeruský sjezd rolnických zástupců — Projev o agrární otázce	květen—červen 1917	24	486—506
Předběžný koncept tézí o rolnictvu	únor 1921	32	134
Předběžný náčrt tézí o agrární otázce (pro II. kongres Komunistické internacionály)	červen 1920	31	147—159
Předmluva k vydání projevu „O klamání lidu hesly svobody a rovnosti“	červen 1919	29	372—376
Recenze: R. Gvozdev. Kulactví a lichvářství a jeho sociálně ekonomický význam	únor 1899	4	67—69
Recenze: Karl Kautsky, Die Agrarfrage	březen 1899	4	94—100
Recenze: Parvus. Světový trh a zemědělská krize	únor 1899	4	65—66
Recenze: I. Drozdov. Mzdy zemědělských dělníků v Rusku v souvislosti s agrárním hnutím 1905—1906	květen 1914	20	354—356
Referát o resoluci k podpoře rolnického hnutí (III. sjezd SDDSR)	duben 1905	8	394—398
Referát o agrární otázce (VII. všeruská konference SDDSR/b)	duben 1917	24	278—283
Referát o půdě (Druhý všeruský sjezd sovětů dělnických a vojenských zástupců)	říjen 1917	26	247—251
Referát o práci na vesnici (VIII. sjezd KSR/b)	březen 1919	29	192—209
Referát o současné situaci a poměru k prozatímní vládě (Petrohradská městská konference SDDSR)	duben 1917	24	135—141
Referát o zavedení naturální daně místo povinnosti odvádět všechny přebytky (X. sjezd KSR/b)	březen 1921	32	219—234

Název práce	Kdy byla napsána	Svazek	Strana
Referát o naturální dani na schůzi tajemníků a odpovědných zástupců buněk KSR/b města Moskvy a Moskevské gubernie	duben 1921	32	294—309
Referát o naturální dani (X. všeruská konference KSR/b)	květen 1921	32	422—437
Resoluce o agrární otázce přijatá na konferenci „většiny“ v Tammerforsu	prosinec 1905	10	84
Resoluce o agrární otázce (VII. dubnová všeruská konference SDDSR/b)	duben 1917	24	286—289
Resoluce o poměru ke střednímu rolnictvu (VIII. sjezd KSR/b)	březen 1919	29	211—214
Revize agrárního programu dělnické strany	březen 1906	10	161—192
Revoluční demokratická diktatura proletariátu a rolnictva	březen 1905	8	285—295
„Rolnická reforma“ a proletářsko-rolnická revoluce	březen 1911	17	109—118
Rolnická skupina čili „Skupina práce“ a SDDSR	květen 1906	10	408—411
Rolnictvo a dělnická třída	červen 1913	19	199—201
Rolnictvo a námezdní práce	únor 1914	20	110—113
Rolnictvo a volby do IV. dумы	březen 1912	17	516—518
Sjezd rolnických zástupců	duben 1917	24	160—163
Schůze moskevských stranických pracovníků	listopad 1918	28	202—219
Socialismus a rolnictvo	září 1905	9	304—313
Statkářská pozemková úprava	květen 1913	19	94—96
Stolypin a revoluce	říjen 1911	17	239—247
Svazek dělníků s pracujícími a vykořisťovanými rolníky (dopis redakci Pravdy)	prosinec 1917	26	322—324
VI. všeruský mimořádný sjezd sovětu	listopad 1918	28	133—164
Úkoly dělnické strany a rolnictvo	prosinec 1906	11	393—397
Úkoly proletariátu v naší revoluci (agrární a národnostní program)	září 1917	24	62—64
Třetí kongres Komunistické internacionály — téze k referátu o taktice KSR/b	červen 1921	32	473—481
— Referát o taktice KSR/b	červenec 1921	32	498—516
Velkostatkářská a drobná rolnická pozemková držba v Rusku	březen 1913	18	587—588
Vojáci a půda	duben 1917	24	62—64
Vývoj kapitalismu v Rusku (část)	1896—1899	3	59—324
Vzmáhá se rolnictvo nebo chudne?	květen 1913	19	86—88

Název práce	Kdy byla napsána	Svazek	Strana
Z deníku publicisty (Rolníci a dělníci)	září 1917	25	282—290
Závěrečné slovo o agrární otázce (Sjednocovací sjezd SDDSR)	duben 1906	10	277—286
Závěrečné slovo k referátu o zavedení naturální daně místo povinnosti odvádět všechny přebytky (X. sjezd KSR/b)	březen 1921	32	235—244
Závěrečné slovo k referátu o naturální dani (X. všeruská konference KSR/b)	květen 1921	37	438—452
Závěrečné slovo o nové ekonomické politice (VII. moskevská gubernská konference strany)	říjen 1921	33	95—101
Železo v rolnickém hospodářství	srpen 1913	19	303—305

OBSAH

Píč J.: Lenin o vývoji kapitalismu v zemědělství a soudobý vývoj zemědělství v kapitalistických zemích	277
Svoboda K.: Leninovo učení o socialistické přestavbě zemědělství	283
Klusáková Z.: Leninův družstevní plán a uplatnění jeho principů při socialistické přeměně vesnice v Československu	297
Jelínek A.: 20 let jednotných zemědělských družstev v Československé socialistické republice	307
Grolig A.: Vývoj československého zemědělství v letech 1950—1967	317
Bibliografie	337
Příloha	
Statistické přehledy o československém a zahraničním zemědělství (Počet hlavních mechanizačních prostředků v socialistickém sektoru zemědělství k 1. lednu 1970)	

СОДЕРЖАНИЕ

Пич Я.: Ленин о развитии капитализма в сельском хозяйстве и современное развитие сельского хозяйства в капиталистических странах (277). — Свобода К.: Учение Ленина о социалистической перестройке сельского хозяйства (283). — Клу-
сакова З.: Кооперативный план Ленина и применение его принципа при социалистическом преобразовании села в Чехословакии (297). — Елинек А.: 20 лет
единых с/х кооперативов в Чехословацкой социалистической республике (307). —
Гролик А.: Развитие чехословацкого сельского хозяйства в 1950—68 гг. (317). —
Библиография (337). — Приложение: Статистические обзоры о чехо-
словацком и заграницном с/х (Число основных средств механизации в социалисти-
ческом секторе сельского хозяйства к 1. 1. 1970 г.)

CONTENTS

Píč J.: Lenin on the Development of Capitalism in Agriculture and the Con-
temporary Development of Agriculture in Capitalist Countries (277). — Svo-
boda K.: Lenin's Teaching on the Socialist Rebuilding of Agriculture (283).
— Klusáková Z.: Lenin's Cooperative Plan and the Application of its
Principles in the Socialist Change of the Village in Czechoslovakia (297). —
Jelínek A.: 20 Years of Cooperative Farms in the Czechoslovak Socialist
Republic (307). — Grolig A.: Development of the Czechoslovak Agriculture
in the Years 1950—1968 (317). — Bibliography (337). — Supplement: Statistical
surveys of Czechoslovak and foreign agriculture (Number of main mechani-
zation means in the Socialist section of agriculture by 1. January 1970).

INHALT

Píč J.: Lenin über die Entwicklung des Kapitalismus in der Landwirtschaft
und die gegenwärtige Entwicklung der Landwirtschaft in kapitalistischen
Ländern (277). — Svoboda K.: Lenins Lehre über den sozialistischen Um-
bau der Landwirtschaft (283). — Klusáková Z.: Lenins genossenschaftli-
cher Plan und die Geltendmachung seiner Prinzipie bei der sozialistischen
Änderung des Dorfes in der Tschechoslowakei (297). — Jelínek A.: 20 Jahre
der LPG in der Tschechoslowakischen sozialistischen Republik (307). — Gro-

lig A.: Die Entwicklung der tschechoslowakischen Landwirtschaft in den Jahren 1950—1968 (317). — *Bibliographie* (337). — *Beilage*: Statistische Übersichten der tschechoslowakischen und ausländischen Landwirtschaft (Anzahl der wichtigsten Mechanisierungsmittel im sozialistischen Sektor der Landwirtschaft zum 1. Jänner 1970).

Rozšiřuje Poštovní novinová služba. Objednávky a předplatné přijímá PNS — ústřední expedice tisku, administrace odborného tisku, Jindřišská ul. 14, Praha 1. Lze též objednat u každé pošty i poštovního doručovatele. Objednávky do zahraničí vyřizuje PNS — ústřední expedice tisku, oddělení vývozu tisku, Jindřišská 14, Praha 1. Vytiskl MÍR, novinářské závody, n. p., závod 6, Le-gerova 22, Praha 2.

STATISTICKÉ PŘEHLEDY

číslo

5

o československém a zahraničním zemědělství

PŘÍLOHA ČÍSLA 5 ČASOPISU ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

1970

Počty hlavních mechanizačních prostředků v socialistickém sektoru zemědělství
k 1. lednu 1970

ČSSR

Druh stroje	Země- dělství celkem	Z toho			Index celkem (1. 1. 1969 = 100)
		státní statky	JZD	STS	
Traktory úhrnem	134 432	27 253	88 354	5 163	100,9
v tom: kolové celkem	115 942	23 519	76 403	4 260	100,9
z toho:					
Zetor 25A a 25K	14 536	1 050	12 682	60	79,8
Zetor 3011 až 3511					
a modifikace	23 771	5 056	15 450	1 183	102,9
Zetor 4011 až 4611					
a modifikace	21 392	4 820	13 153	1 467	104,1
Zetor Super 50	28 255	6 633	17 569	810	102,8
Zetor 5011 až 5611					
a modifikace	7 475	1 584	4 736	281	142,5
pásové celkem	18 490	3 734	11 951	903	101,0
z toho: DT 54 a 55	14 869	3 051	9 997	517	97,0
S 80, S 100 a T 100 M	1 420	203	702	333	115,0
Traktorové jednotky					
(15 k tažné síly)	204 112	42 684	131 635	8 936	99,7
z toho pásové	46 851	9 353	29 866	2 771	102,7
Dodávková auta do 900 kg	3 338	459	1 666	682	124,0
Nákladní auta	14 456	2 278	8 539	955	110,6
z toho V3S	5 237	1 145	2 519	194	103,0
Fekální auta	1 516	629	471	140	103,6
Fekální cisterny	9 674	1 563	6 965	327	102,9
Vlečné vozy za auta	3 471	790	1 943	141	109,4
Traktorové návěsy a přepravníky					
jednoosé	28 427	6 802	18 350	507	112,3
Traktorové přívěsy dvou-					
nápravové	152 656	32 811	100 305	3 523	103,1
z toho:					
sklápěcí	126 887	27 026	84 374	2 902	103,3
velkoobjemové vozy s pevnou					
nástavbou	3 838	904	2 497	60	97,9
Komplety snímatelných velko-					
objemových nástaveb	8 540	2 310	4 925	224	88,4
Elektromotory (vč. vmonto-					
vaných)	363 431	73 789	233 110	8 341	104,8
z toho nad 20 kW	22 162	3 618	16 187	109	99,7
Spalovací motory stacionární					
vč. závlahových souprav	10 426	1 974	6 920	54	93,2
z toho nad 15 k	7 748	1 608	5 186	45	93,9
Traktorové pluhy	58 533	11 850	38 838	1 931	103,4
Diskové podmitače	9 588	2 078	6 566	79	100,8
Podmitací pluhy	8 804	1 535	6 280	106	98,6
Brány traktorové (soupravy)	67 406	15 734	44 109	567	101,9
Kultivátory traktorové					
vč. kombinátorů K 25/1	28 672	6 024	19 557	207	100,3

**Počty hlavních mechanizačních prostředků v socialistickém sektoru zemědělství
k 1. lednu 1970**

ČSSR — dokončení

Druh stroje	Země- dělství celkem	Z toho			Index celkem (1. 1. 1969 = 100)
		státní statky	JZD	STS	
Plečky traktorové	18 097	3 147	13 113	92	100,2
Hrobkovače traktorové	4 895	848	3 736	3	99,2
Prosekače řepy traktorové	1 060	185	771	9	78,6
Válce traktorové (soupravy)	18 957	4 110	12 547	69	99,5
Smyky traktorové (soupravy)	28 240	6 684	18 427	300	100,9
Secí stroje traktorové:					
obilní	33 249	7 281	22 482	218	97,1
přesné řeposecí	3 110	541	2 179	163	95,2
na výsev kukuřice	3 315	513	2 564	9	102,1
Sázeče brambor	10 690	1 795	8 082	65	99,1
Nakladače hydraulické	13 148	2 383	9 008	401	104,9
Rozmetadla hnoje vč. adaptérů	32 922	7 078	20 545	1 806	103,7
Rozmetadla umělých hnojiv	21 880	5 186	13 934	260	100,1
Čpavkovače	2 600	369	937	1 194	95,9
Postřikovače a poprašovače	9 763	1 453	4 458	2 716	101,2
Žací lišty traktorové	33 188	7 103	22 164	426	100,0
Řádkovací žací stroje	14 099	2 759	9 659	396	103,8
Samovazy traktorové	12 582	1 365	10 349	48	91,4
Kombajny obilní celkem	15 268	3 244	8 211	2 388	106,1
z toho: SK 3 a SK 4	14 091	3 012	7 634	2 158	102,0
Sběrací lišty vysokotlaké	15 306	3 326	9 018	1 500	105,8
Sklízeče kukuřice na zrno	1 026	158	761	26	84,6
Cepové sklízeče celkem	15 644	3 592	10 288	246	101,2
Sklízecí řezačky	12 889	2 919	8 520	193	102,8
Trhače lnu traktorové					
a kombajny na len	2 032	274	1 420	203	105,2
Odsemeňovače lnu	1 349	137	1 070	28	95,7
Vyorávače brambor traktorové	16 967	2 861	12 937	76	96,8
z toho dvouřádkové	10 239	1 522	8 054	45	100,4
Sklízeče brambor	3 105	608	2 106	172	105,7
Ořezávače chrástu pro dělenou sklizeň	2 799	528	1 803	200	98,1
Vyorávače řepy pro dělenou sklizeň	3 362	577	2 290	203	99,5
Ostatní traktorové vyorávače řepy	6 228	1 064	4 584	63	95,2
Obrabeče a shrnovače píce traktorové	18 547	4 260	12 043	93	107,8
Výfuky sena a slámy	22 326	4 651	15 255	5	99,2
Zrnomety	19 663	4 088	13 639	1	99,8
Třídíče brambor	5 468	1 169	3 858	—	97,4
Sušárny na obilí	2 452	618	1 541	—	98,9
Ventilátory na dosoušení píce	56 493	14 035	36 819	—	103,5
Čističky obilí celkem	6 662	1 293	4 706	—	104,7
Třídíčky obilí	1 732	497	1 039	—	99,0
Mlátičky celkem	12 188	1 233	10 060	27	91,4
z toho automatické	7 953	871	6 577	6	88,7
Řezačky píce motorové	25 292	4 934	18 009	—	96,6
Krouhačky motorové	23 967	3 489	18 721	—	98,0
Šrotovníky kladívkové	11 669	1 687	9 002	—	99,3
Pařící kolony	2 192	253	1 824	17	111,3
Oběžné shrnovače hnoje	11 448	2 095	8 426	—	105,4
Dojící zařízení konvové	16 125	3 841	10 799	—	101,8
Dojící automaty	4 134	788	2 972	—	98,3
Chladicí nádrže mléka	22 396	4 883	15 412	—	104,7
Elektrické ohradníky	7 937	2 442	4 501	—	93,8
Elektrické líhně	3 252	348	1 816	—	97,0
Žlabové dopravníky	2 007	316	1 432	—	141,0

Počty hlavních mechanizačních prostředků v socialistickém sektoru zemědělství
k 1. lednu 1970

ČSR

Druh stroje	Země- dělství celkem	Z toho			Index celkem (1. 1. 1969 = 100)
		státní statky	JZD	STS	
Traktory úhrnem	97 305	21 064	62 746	3 375	101,2
v tom: kolové celkem	85 581	18 452	55 331	2 848	101,2
z toho:					
Zetor 25A a 25K	11 316	809	9 838	50	80,5
Zetor 3011 až 3511 a modifikace	17 814	4 070	11 379	790	104,3
Zetor 4011 až 4611 a modifikace	16 670	3 968	10 281	936	103,8
Zetor Super 50	18 264	4 809	10 577	520	102,3
Zetor 5011 až 5611 a modifikace	6 003	1 378	3 708	219	145,0
pásové celkem	11 724	2 612	7 415	527	100,8
z toho:					
DT 54 a 55	9 633	2 132	6 324	309	97,2
S 80, S 100 a T 100 M	756	150	292	182	114,0
Traktorové jednotky (15 k tažné síly)	144 010	32 585	90 648	5 674	99,4
z toho pásové	29 600	6 551	18 401	1 591	102,0
Dodávková auta do 900 kg	2 301	378	987	556	125,9
Nákladní auta	8 936	1 669	4 540	733	110,3
z toho V3S	3 259	822	1 200	143	102,3
Fekální auta	1 165	507	334	102	104,8
Fekální cisterny	6 853	1 188	4 878	220	102,5
Vlečné vozy za auta	2 699	627	1 511	107	108,9
Traktorové návěsy a přepravníky jednoosé	24 597	6 094	15 850	342	112,0
Traktorové přívěsy dvou- nápravové	118 472	26 727	76 863	2 252	103,4
z toho:					
sklápěcí	99 052	22 093	64 980	1 992	103,4
velkoobjemové vozy s pevnou nástavbou	3 223	752	2 170	41	95,2
Komplety snímatelných velko- objemových nástaveb	7 894	2 128	4 687	167	88,5
Elektromotory (vč. vmonto- vaných)	281 496	58 937	178 679	6 719	104,7
z toho nad 20 kW	17 927	2 928	13 103	80	99,4
Spalovací motory stacionární vč. závlahových souprav	4 691	987	2 856	3	91,8
z toho nad 15 k	3 671	888	2 294	2	93,8
Traktorové pluhy	40 522	8 875	26 383	1 135	103,3
Diskové podmiťáče	7 109	1 657	4 788	52	99,8
Podmiťací pluhy	6 846	1 199	4 936	55	99,9
Brány traktorové (soupravy)	51 204	12 623	32 999	293	101,5
Kultivátory traktorové vč. kombinátorů K25/1	20 485	4 625	13 691	96	100,2
Plečky traktorové	12 936	2 307	9 348	45	99,4
Hrobkovače traktorové	4 114	754	3 112	3	98,4
Prosekače řepy traktorové	824	145	597	6	75,9
Válce traktorové (soupravy)	12 641	2 294	8 154	29	99,0
Smyky traktorové (soupravy)	21 849	5 427	14 072	182	102,0

**Počty hlavních mechanizačních prostředků v socialistickém sektoru zemědělství
k 1. lednu 1970**

ČSR — dokončení

Druh stroje	Země- dělství celkem	Z toho			Index celkem (1. 1. 1969 = 100)
		státní statky	JZD	STS	
Secí stroje traktorové:					
obilní	23 222	5 367	15 514	79	96,4
přesné řeposecí	2 254	420	1 569	118	95,8
na výsev kukuřice	1 368	269	1 003	2	98,3
Sázeče brambor	8 436	1 436	6 323	35	99,2
Nakladače hydraulické	10 456	2 004	7 043	278	105,1
Rozmetadla hnoje vč. adaptérů	24 319	5 414	15 477	967	103,9
Rozmetadla umělých hnojiv	14 981	3 926	9 175	104	100,4
Čpavkovače	1 810	347	866	512	93,2
Postřikovače a poprašovače	6 625	1 006	3 048	1 794	100,9
Žací lišty traktorové	24 537	5 611	16 065	231	100,1
Řádkovací žací stroje	9 873	1 951	6 866	150	103,7
Samovazy traktorové	8 561	835	7 252	8	90,3
Kombajny obilní celkem	11 107	2 520	6 069	1 460	105,5
z toho: SK3 a SK4	10 210	2 324	5 616	1 308	101,6
Sběrací lisys vysokotlaké	10 694	2 581	6 165	929	102,7
Sklízeče kukuřice na zrno	177	19	146	6	97,8
Cepové sklízeče celkem	11 969	2 924	7 756	112	101,7
Sklízecí řezačky	9 980	2 272	6 616	131	102,8
Trhače lnu traktorové					
a kombajny na len	1 576	229	1 088	159	106,8
Odsemeňovače lnu	1 014	104	804	18	93,6
Vyorávače brambor traktorové	13 475	2 312	10 235	38	96,6
z toho dvouřádkové	9 246	1 386	7 253	34	100,5
Sklízeče brambor	3 013	588	2 050	170	104,8
Ořezávače chrástu pro dělenou sklizeň	2 566	462	1 707	181	99,7
Vyorávače řepy pro dělenou sklizeň	2 791	479	1 908	181	102,3
Ostatní traktorové vyorávače řepy	4 224	730	3 148	21	92,4
Obrabeče a shrnovače píce traktorové	15 222	3 648	9 773	69	109,6
Výfuky sena a slámy	19 657	4 158	13 361	5	98,9
Zrnomety	15 360	3 266	10 628	1	99,5
Třidiče brambor	4 828	1 007	3 439	—	97,4
Sušárny na obilí	2 206	530	1 426	—	99,1
Ventilátory na dosoušení píce	48 110	12 129	31 079	—	104,2
Čističky obilí celkem	5 159	1 026	3 664	—	105,5
Třidičky obilí	1 449	440	856	—	101,3
Mlátičky celkem	8 204	735	6 894	—	89,5
z toho automatické	6 243	655	5 210	—	88,5
Řezačky píce motorové	15 309	3 157	10 659	—	95,5
Krouhačky motorové	17 744	2 479	13 977	—	97,3
Šrotovníky kladívkové	8 366	1 247	6 457	—	99,7
Pařící kolony	1 616	164	1 333	50	96,9
Oběžné shrnovače hnoje	9 629	1 708	7 223	—	105,8
Dojící zařízení konvové	12 348	3 178	8 051	—	100,9
Dojící automaty	3 303	626	2 393	—	100,8
Chladicí nádrže mléka	18 045	3 969	12 435	—	104,2
Elektrické ohradníky	7 205	2 284	4 058	—	94,4
Elektrické líhně	2 003	192	871	—	101,6
Žlabové dopravníky	1 424	215	1 002	—	133,6

Počty hlavních mechanizačních prostředků v socialistickém sektoru zemědělství
k 1. lednu 1970

SSR

Druh stroje	Země- dělství celkem	Z toho			Index celkem (1. 1. 1969 = 100)
		státní statky	JZD	STS	
Traktory úhrnem	37 127	6 189	25 608	1 788	100,3
v tom: kolové celkem	30 361	5 067	21 072	1 412	100,0
z toho:					
Zetor 25A a 25K	3 220	241	2 844	10	77,6
Zetor 3011 až 3511					
a modifikace	5 957	986	4 071	393	98,8
Zetor 4011 až 4611					
a modifikace	4 722	852	2 872	531	105,5
Zetor Super 50	9 991	1 824	6 992	290	103,6
Zetor 5011 až 5611					
a modifikace	1 472	206	1 028	62	133,1
pásové celkem	6 766	1 122	4 536	376	101,5
z toho:					
DT 54 a 55	5 236	919	3 673	208	96,9
S 80, S 100 a T 100 M	664	53	410	151	116,1
Traktorové jednotky (15 k tažné síly)	60 102	10 099	40 987	3 262	100,4
z toho pásové	17 251	2 802	11 465	1 180	104,0
Dodávková auta do 900 kg	1 037	81	679	126	120,2
Nákladní auta	5 520	609	3 999	222	111,2
z toho V3S	1 978	323	1 319	51	104,3
Fekální auta	351	122	137	38	100,0
Fekální cisterny	2 821	375	2 087	107	104,1
Vlečné vozy za auta	772	163	432	34	111,2
Traktorové návěsy a přepravníky jednoosé	3 830	708	2 500	165	114,3
Traktorové přívěsy dvou- nápravové	34 184	6 084	23 442	1 271	102,0
z toho:					
sklápěcí	27 835	4 933	19 394	910	102,6
velkoobjemové vozy s pevnou nástavbou	615	152	327	19	114,9
Komplety snímatelných velko- objemových nástaveb	646	182	238	57	87,8
Elektromotory (vč. vmonto- vaných)	81 935	14 852	54 431	1 622	105,3
z toho nad 20 kW	4 235	690	3 084	29	100,9
Spalovací motory stacionární vč. závlahových souprav	5 735	987	4 064	51	94,4
z toho nad 15 k	4 077	720	2 892	43	94,0
Traktorové pluhy	18 011	2 975	12 455	796	103,5
Diskové podmitače	2 479	421	1 778	27	103,6
Podmitací pluhy	1 958	336	1 344	51	94,4
Brány traktorové (soupravy)	16 202	3 111	11 110	274	103,2
Kultivátory traktorové vč. kombinátorů K 25/1	8 187	1 399	5 866	111	100,6
Plečky traktorové	5 161	840	3 765	47	102,1
Hrobkovače traktorové	781	94	624	—	103,7
Prosekávače řepy traktorové	236	40	174	3	89,7
Válce traktorové (soupravy)	6 316	1 186	4 393	40	100,4
Smyky traktorové (soupravy)	6 391	1 257	4 355	118	97,4
Secí stroje traktorové:					
obilní	10 027	1 914	6 968	139	98,6
přesné řeposecí	856	121	610	45	93,9
na výsev kukuřice	1 947	244	1 561	7	104,9

Počty hlavních mechanizačních prostředků v socialistickém sektoru zemědělství
k 1. lednu 1970

SSR — dokončení

Druh stroje	Země- dělství celkem	Z toho			Index celkem (1. 1. 1969 = 100)
		státní statky	JZD	STS	
Sázeče brambor	2 254	359	1 759	30	98,6
Nakládače hydraulické	2 692	379	1 965	123	104,0
Rozmetadla hnoje vč. adaptérů	8 603	1 664	5 068	839	103,3
Rozmetadla umělých hnojiv	6 899	1 260	4 759	156	99,5
Čpavkovače	790	22	71	682	102,9
Postřikovače a poprašovače	3 138	447	1 410	922	101,9
Žací lišty traktorové	8 651	1 492	6 099	195	99,9
Řádkovací žací stroje	4 226	808	2 793	246	103,9
Samovazy traktorové	4 021	530	3 097	40	93,9
Kombajny obilní celkem	4 161	724	2 142	928	107,5
z toho: SK 3 a SK 4	3 881	688	2 018	325	103,2
Sběrací lisy vysokotlaké	4 612	745	2 853	571	113,6
Sklízeče kukuřice na zrno	849	139	615	20	82,3
Cepové sklízeče celkem	3 675	668	2 532	134	99,6
Sklízecí řezačky	2 909	647	1 904	62	102,9
Trhače lnu traktorové					
a kombajny na len	456	45	332	44	99,8
Odsemeňovače lnu	335	33	266	10	102,4
Vyorávače brambor traktorové	3 492	549	2 702	38	97,5
z toho dvouřádkové	993	136	801	11	100,3
Sklízeče brambor	92	20	56	2	146,0
Ořezávače chrástu pro dělenou sklizeň	233	66	96	19	82,9
Vyorávače řepy pro dělenou sklizeň	571	98	382	22	87,4
Ostatní traktorové vyorávače řepy	2 004	334	1 436	42	101,6
Obrabeče a shrnovače píce traktorové	3 325	612	2 270	24	100,3
Výfuky sena a slámy	2 669	493	1 894	—	101,8
Zrnomety	4 303	822	3 011	—	100,8
Třídíče brambor	640	162	419	—	97,0
Sušárny na obilí	246	88	115	—	97,6
Ventilátory na dosoušení píce	8 383	1 906	5 740	—	99,9
Čističky obilí celkem	1 503	267	1 042	—	102,0
Třídíčky obilí	283	57	183	—	88,7
Mlátičky celkem	3 984	498	3 166	27	95,5
z toho automatické	1 710	216	1 367	6	89,3
Řezačky píce motorové	9 983	1 777	7 350	—	98,3
Krouhačky motorové	6 223	1 010	4 744	—	99,9
Šrotovníky kladívkové	3 303	440	2 545	—	98,2
Pařící kolony	274	63	166	17	90,7
Oběžné shrnovače hnoje	1 819	387	1 203	—	103,2
Dojící zařízení konvové	3 777	663	2 748	—	104,9
Dojící automaty	831	162	579	—	89,3
Chladicí nádrže mléka	4 351	914	2 977	—	106,7
Elektrické ohradníky	732	158	443	—	88,4
Elektrické líhně	1 249	156	945	—	90,6
Žlabové dopravníky	583	101	430	—	163,3

Počty hlavních mechanizačních prostředků v socialistickém sektoru zemědělství k 1. lednu 1970 podle krajů (oblastí)

Druh stroje	Kraj							Oblast		
	Středo- český ¹⁾	Jiho- český	Západo- český	Severo- český	Výcho- do- český	Jiho- moravský	Severo- moravský	Západo- slovenská	Středo- slovenská	Výcho- do- slovenská
Traktory fyzické celkem	17 628	11 847	10 467	9 005	15 728	21 224	11 406	18 081	8 444	10 602
z toho pásové	2 124	1 183	1 204	1 285	1 765	2 749	1 414	3 118	1 598	2 050
Traktorové jednotky celkem	26 028	16 779	15 816	13 613	23 068	31 119	17 587	28 460	14 160	17 482
z toho pásové	5 364	2 982	3 149	3 082	4 517	6 880	3 626	7 855	4 198	5 198
Nákladní auta	1 583	683	1 181	965	1 140	2 202	1 182	2 247	1 631	1 642
Přívěsy traktorové dvou- nápravové	20 762	16 142	13 867	9 864	20 235	24 155	13 447	16 878	7 854	9 452
Elektromotory (vč. vmontovaných)	45 464	40 490	29 050	21 081	47 698	64 997	32 716	42 086	20 272	19 577
z toho nad 20 kW	3 326	2 656	1 755	1 367	3 049	4 072	1 702	1 970	1 212	1 053
Spalovací motory stacionární vč. závlahových souprav	998	550	459	429	700	1 109	446	3 588	1 040	1 107
z toho nad 20 k	849	434	357	374	565	767	325	2 383	807	887
Traktorové pluhy	7 246	5 184	3 930	3 983	6 466	9 750	3 963	8 865	4 253	4 893
Podmítače diskové	1 248	979	716	768	1 066	1 611	721	1 309	660	510
Podmítací pluhy	1 501	717	347	597	1 521	1 442	721	1 053	400	505
Brány traktorové (soupravy)	9 259	6 619	5 847	4 351	8 761	10 429	5 938	8 080	3 775	4 347
Kultivátory traktorové vč. kombinátorů K 25/1	3 600	2 453	2 043	1 646	3 614	4 624	2 505	3 936	1 825	2 426
Plečky traktorové	2 614	1 576	1 025	929	2 146	3 169	1 477	3 050	895	1 216
Válce traktorové (soupravy)	2 329	1 063	1 410	990	2 031	3 172	1 646	3 862	1 158	1 296
Secí stroje traktorové:										
obilní	4 094	2 752	2 489	2 093	3 697	5 526	2 571	5 193	2 242	2 592
přesné řeposecí	710	18	44	222	427	548	285	582	91	183
Sázeče brambor	1 285	1 610	1 000	480	1 416	1 709	936	453	832	969
Rozmetadla umělých hnojiv	2 462	2 002	1 859	1 402	2 550	2 998	1 708	2 987	1 846	2 066
Postřikovače a poprašovače	1 122	728	457	779	1 064	1 793	682	1 605	701	832
Smyky traktorové (soupravy)	4 324	2 213	2 495	2 064	3 943	4 500	2 310	3 642	1 387	1 362

¹⁾ vč. hl. města Prahy

Počty hlavních mechanizačních prostředků v socialistickém sektoru zemědělství k 1. lednu 1970 podle krajů (oblastí)

Druh stroje	Kraj							Oblast		
	Středo- český ¹⁾	Jiho- český	Západo- český	Severo- český	Výcho- do- český	Jiho- moravský	Severo- moravský	Západo- slovenská	Středo- slovenská	Výcho- do- slovenská
Žací lišty traktorové	3 909	3 667	3 299	2 040	4 370	4 634	2 618	4 067	2 124	2 460
Řádkovací žací stroje	2 089	1 070	873	817	1 651	2 230	1 143	2 301	764	1 161
Samovazy traktorové	1 140	1 756	884	463	1 590	1 977	751	923	1 602	1 496
Sklízecí mlátičky obilní	1 856	1 473	1 368	1 064	1 687	2 313	1 346	2 163	824	1 174
Sběrací lisy vysokotlaké	1 656	1 421	1 187	1 063	1 584	2 283	1 500	2 175	949	1 488
Cepové sklízeče	2 022	1 734	1 536	1 093	2 153	2 147	1 284	1 841	920	914
Sklízecí řezačky	2 329	1 183	735	897	1 603	2 417	816	1 681	589	639
Vyorávače brambor traktorové	1 922	2 431	1 570	750	2 427	2 942	1 433	812	1 291	1 389
Sklízeče brambor	343	542	305	142	761	514	406	11	53	28
Ořezávače chrástu pro dělenou sklizeň	651	13	36	160	541	737	428	133	19	81
Vyorávače řepy pro dělenou sklizeň	661	14	45	187	640	791	453	332	83	156
Ostatní traktorové vyorávače řepy	1 240	79	107	469	637	1 263	429	1 384	232	388
Obraceče a shrnovače píce traktorové	2 420	2 451	2 123	1 298	2 767	2 498	1 665	1 603	930	792
Výfuky sena a slámy	3 123	3 231	2 447	1 470	3 493	3 822	2 071	684	1 174	811
Zrnomety	2 881	1 893	1 627	1 249	2 493	3 467	1 750	2 267	1 042	994
Ventilátory na dosoušení píce	9 316	7 482	5 413	4 011	8 318	8 425	5 145	3 131	3 299	1 953
Mlátičky celkem	1 275	1 482	745	424	1 382	2 061	835	1 434	1 287	1 263
z toho automatické	1 032	1 217	474	341	1 119	1 482	578	420	707	583
Řezačky píce motorové	2 252	2 348	1 257	1 148	2 172	4 750	1 382	5 032	2 652	2 299
Krouhačky motorové	2 640	1 572	1 144	1 170	3 355	5 241	2 622	3 286	1 110	1 827
Dojicí zařízení konvové	2 274	1 648	1 472	1 126	2 112	2 150	1 566	1 804	953	1 020
Dojicí automaty	660	418	367	219	680	602	357	402	189	240
Elektrické ohradníky	834	897	1 032	655	1 869	974	944	422	165	145
Šrotovníky kladívkové	1 449	1 085	792	575	1 388	2 123	954	1 593	853	857

¹⁾ vč. hl. města Prahy

Pramen: data FSÚ